

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΚΕ'.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1962

ΑΡΙΘ. 230

Η ΠΙΣΤΙΣ—Ο ΦΟΒΟΣ—Ο «ΝΕΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ»

Ο Freud περιγράφει την θρησκείαν ὡς «φυγὴν ἀπὸ τὴν πραγματικότητα». Ὑπάρχουν πράγματι μορφαὶ θρησκείας, τὰς ὁποίας ἐπιδιώκουν νὰ ἐμφανίζουν ἄτομα νευρωτικά, καὶ αἱ ὁποῖα πολὺ δικαιολογημένως ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθοῦν ὡς φυγὴ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Ἄλλ' ἡ ἀληθὴς Πίστις εἶναι ἡ συνάντησις μὲ τὴν ὄλην πραγματικότητα τῆς ζωῆς sub specie aeterni.

Ἡ πραγματικὴ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ πιστοῦ καὶ τοῦ μὴ πιστοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ἡ ἐκτέλεσις ὀρισμένων τύπων ἢ ἡ συμμόρφωσις πρὸς ἠθικὰς ἀρχάς, χωρὶς νὰ συμμετέχη εἰς αὐτὰς μία ἐλευθέρως συνειδησις. Εἶναι διαφορὰ στάσεως, ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ φόβου καὶ πίστεως.

Ὅλοι κινούμεθα ἀπὸ τάσεις πρὸς τὸ ἐγώ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τάσεις πρὸς τὴν προσφορὰν τοῦ ἐγώ. Αὐταὶ αἱ ἀντίθετοι τάσεις παλαίουν μέσα μας καὶ ὀλόκληρος ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ἀπεικόνισις αὐτῆς τῆς πάλης. Ὁ θρίαμβος ἢ ἡ ἥττα πότε τῆς μιᾶς καὶ πότε τῆς ἄλλης τάσεως ἀποκαλύπτει τὸ ὕψος καὶ τὸ βάθος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἐνας πλοίαρχος πηγαίνει πρὸς βέβαιον θάνατον μέσα εἰς τὴν θύελλαν τῆς Ἀνταρκτικῆς διὰ νὰ ἔχουν οἱ σύντροφοὶ του κάποιαν πιθανότητα νὰ ἐπιζήσουν, ἐνῶ τὸ κοινὸν ἐνὸς θεάτρου, κινούμενον ἀπὸ τρελλὸν πανικόν, ποδοπατεῖ τὰ παιδιὰ διὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὴν φωτιά. Εἰς ἡμᾶς ὅλους ἀνήκει τὸ θάρρος τοῦ πρώτου καὶ ἡ ἐντροπὴ τῶν ἄλλων.

Ἡ πρώτη εἶναι στάσις θάρρους, πίστεως καὶ ἀνιδιοτελοῦς ἀγάπης. Ἡ δευτέρα στάσις φόβου καὶ ἐλλείψεως ἐμπιστοσύνης.

Δύο δρόμοι μένου ἀνοιχτοὶ εἰς τὴν ψυχὴν, καὶ ἡ σύγκρουσις μεταξὺ τῶν κυβερνῶν τὴν κατεύθυνσιν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πεπρωμένου. Ὁ πρῶτος φέρει συνεχῆ αὔξησιν καὶ πλουτισμὸν τῆς προσωπικότητος. Εἶναι ὁ δρόμος τῆς ζωῆς. Ὁ δεύτερος συνεχῆ περιορισμὸν καὶ στένωσιν τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τῆς ἐμπειρίας. Εἶναι ὁ δρόμος τοῦ πνευματικοῦ θανάτου.

Τὰς δύο στάσεις βλέπομεν εἰς μίαν κοινὴν σκηνήν· εἰς τὴν συμπεριφορὰν τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Ἄλλος αἰσθάνεται πάντοτε ἄνεσιν, ἐρχεται εὐκόλα εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς ἄλλους, εἶναι πάντοτε ὁ ἑαυτός του, συναντᾷ τοὺς ἄλλους μὲ θάρρος καὶ ἐμπιστοσύνην. Ὁ ἄλλος εἶναι ὡς νὰ ἔχη διαρκῶς στάσιν ἀμύνης· ποτὲ δὲν αἰσθάνεται ἄνεσιν, φοβεῖται διαρκῶς διὰ τὴν κρίσιν τῶν ἄλλων, δι' ὅσα λέγει. Αἰσθάνεται δυσκολίαν νὰ δίδῃ καὶ νὰ λαμβάνῃ καὶ τείνει πάντοτε νὰ περιορίζεται εἰς τὸν ἑαυτόν του. Δὲν εἶναι ὅμως ποτὲ ὁ ἑαυτός του καὶ δὲν τολμᾷ νὰ συναντᾷ τοὺς ἄλλους ἐλευθέρως καὶ μὲ ἄνεσιν. Δὲν τοῦ εἶναι ποτὲ εὐκόλον νὰ δημιουργήσῃ ἀπλήν, φυσικὴν ἐπαφὴν.

Οἱ ψυχολόγοι κυρίως θεωροῦν ὅτι τρία ἔργα προσαρμογῆς πρέπει νὰ συντελεσθοῦν διὰ νὰ φθάσῃ τὸ ἄτομον εἰς τὴν ὀριμότητα: α) Ἡ προσαρμογὴ εἰς τὴν κοινωνίαν, β) Ἡ προσαρμογὴ εἰς τὸ ἐπάγγελμα καὶ γ) Εἰς τὴν σχέσιν μὲ τὸ ἄλλο φύλον.

Αἱ δύο στάσεις περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλοῦμεν ἐπιδροῦν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ἢ ἀποτυχίαν τῆς προσαρμογῆς καὶ εἰς τὰ τρία πεδία.

Ἡ στάσις τοῦ φόβου εἰς ὅλας τὰς σχέ-

σεις τῆς ζωῆς εἶναι καταστρεπτική. Οἱ προστατευτικοὶ τοῖχοι, ἀντὶ νὰ γίνονιν εὐεργετικοί, γίνονται φυλακή. Κάθε νέον μέτρον ἀμύνης ἀπομονώνει ἀκόμη περισσότερον τὴν ψυχὴν καὶ στερεώνει τὸν ἐγωκεντρισμὸν τῆς.

Ἐνα παιδί ἐγκληματεῖ. Ἡ ἔρευνα ἀποδεικνύει ὅτι ἦτο παράνομον παιδί καὶ ἠσθάνετο διὰ τοῦτο ἐντροπήν. Αἱ πράξεις του ἦσαν πράξεις ἀμύνης. Εἶχε τὸ αἶσθημα τῆς ἀνασφαλείας εἰς τὸν κόσμον. Ἐβλεπε τὸν κόσμον ἐχθρικόν.

Εἰς πολλὰς περιστάσεις ὁ κόσμος φαίνεται ἐχθρικός καὶ ἐπικίνδυνος. Ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ εἰς τὸν κόσμον εἶναι σειρά ἀγώνων διὰ τὴν ἀσφάλειαν. Ποῖος θὰ εἶναι λοιπὸν ὁ δρόμος ὁ ὁποῖος θ' ἀπαλλάξῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν φόβον καὶ θά τοῦ δώσῃ τὴν ἀσφάλειαν;

Ὁ Freud εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ τονίξῃ τὴν ἀνάγκην νὰ μάθῃ τὸ ἄτομον, χάριν θεραπείας, νὰ ζῇ συμφώνως πρὸς τὴν «ἀρχὴν τῆς πραγματικότητος» μᾶλλον παρὰ πρὸς τὴν «ἀρχὴν τῆς ἡδονῆς», ἡ ὁποία θὰ χρειασθῇ νὰ «ἐξιδανικευθῇ» ἢ καλύτερον νὰ «ὑπερονικηθῇ». Τὸ ἐρώτημα εἶναι τί καὶ ποῖος θὰ μᾶς δώσῃ τὴν ἔννοιαν τῆς πραγματικότητος. Ἐνας πνευματικός ἄνθρωπος εἶναι ἰκανός, χωρὶς κανένα φόβον ἢ ἀνάγκην, νὰ ἔχῃ τὴν ἔννοιαν ὀλοκλήρου τῆς πραγματικότητος ἐνώπιόν του, τῆς ὁποίας τὴν ὀλοκλήρουν τὸ παρέχει ἡ Πίστις.

Ἄλλοι συγγραφεῖς καὶ ψυχολόγοι μὲ διαφορετικούς δροὺς περιγράφουν τὸν δρόμον πρὸς τὴν ψυχολογικὴν ὠριμότητα, ὡς τὴν προσπάθειαν τοῦ ἀτόμου νὰ ἐπιτύχῃ τὴν προσαρμογὴν του εἰς τὸ περιβάλλον παραιτούμενον ἀπὸ τὰς ἐγωκεντρικὰς ἐπιθυμίας.

Ψυχολογία καὶ θρησκεία συμφωνοῦν εἰς τοῦτο: Τὸ μυστικὸν τῆς ζωῆς εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὴν στάσιν τοῦ φόβου καὶ τῶν ἐγωκεντρικῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τὸ πλησίασμα πρὸς τὴν στάσιν τοῦ θάρρους καὶ τῆς ἀνιδιοτελοῦς ἀγάπης. Ἀπαιτεῖ ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὴν ἐγωκεντρικὴν ζωὴν καὶ ἀπόκρισιν εἰς τὰς πραγματικότητας τοῦ πνευματικοῦ κόσμου. **Ἡ ἀσφάλεια τὴν ὁποίαν ζητεῖ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἠμπορεῖ νὰ εὐρεθῇ εἰς τὸ φυσικὸν πεδίον**

τῆς ὑπάρξεως, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ πνευματικὸν πεδίον, ὅπου ἡ ζωὴ λαμβάνει αἰωνίαν ιδιότητα.

«Δὲν ἐλάβομεν πνεῦμα δειλίας ἀλλὰ νιότησεως»· ἐδῶ εὐρίσκεται ἡ διαφορὰ μεταξὺ πίστεως καὶ φόβου.

★

Διὰ ν' ἀφήνῃ ἡ ἀγωγή ἀνοικτὸν τὸν δρόμον διὰ τὴν ὑγιᾶ θρησκευτικὴν ἐξέλιξιν ἀπὸ δύο πράγματα πρέπει ν' ἀπαλλάσῃ διαρκῶς τὸ παιδί ἀπὸ τὸν ἐγωϊσμὸν καὶ ἀπὸ τοὺς φόβους.

Φόβοι εἶναι δυνατὸν νὰ δημιουργηθοῦν ἀπὸ διαφοροὺς αἰτίας. Φόβοι οἱ ὁποῖοι δημιουργοῦνται ἀπὸ τὸ ἐσθικῶδες ἐγὼ ἢ πυρκαϊά, ἕνας δυνατός θόρυθος, ἕνας τυροβολισμός... εἶναι φυσικὸν νὰ προκαλοῦν φόβον, ἀλλ' εἶναι φόβοι παροδικοὶ οἱ ὁποῖοι ἐξαφανίζονται μόλις χαθῇ ἡ αἰτία πού τοὺς προεκάλεσεν. Ἐὰν κάποτε παραμένουν—ὑπάρχουν ἄτομα τὰ ὁποῖα εἰς μεγάλην ἡλικίαν φοβοῦνται τὸν θόρυθον, ὠρισμένα χρώματα, κάποιον ἔντομον, ἢ ἄλλο ζῶον, τὸ σκοτάδι κλπ.—εἶναι διότι ἔχουν συνδεθῆ τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ ἢ αἱ καταστάσεις περὶ αὐτά, μὲ κάποιο γεγονός τὸ ὁποῖον ἔχει ἀφήσει δυσάρεστον ἐντύπωσιν. Παίρνουν τότε διανοητικὸν καὶ συναισθηματικὸν περιεχόμενον καὶ ἀποκοτῶν συμβολικὴν σημασίαν.

Οἱ φόβοι, οἱ ὁποῖοι προέρχονται ἀπὸ τὸ ἀκατάριστον πνευματικὸν ἐγὼ, εἶναι οἱ χειρότεροι. Αὐτοὶ οἱ φόβοι, ἐὰν δὲν ἐκριζωθοῦν, παραμένουν, αὐξάνουν, ὀργανώνονται, ἀποκοτῶν ρίζας, κλώνους, βάθος. Ἀπὸ τὸ μικρὸ παιδί πού δὲν τολμᾷ νὰ σᾶς κυτᾶξῃ εἰς τὰ μάτια, διότι ἔχει κάνει κάποια ἀταξίαν, ἕως τὸν μεγάλον ὁ ὁποῖος ἔχει προδώσει τὴν ἠθικὴν καὶ ζητεῖ νὰ ἐξιλεωθῇ μὲ τὴν ἐξαγορὰν τοῦ θεοῦ, μὲ κάποια μαγικὴν θά ἔλεγε κανεὶς ἐνέργειαν—ὄλαι αὐταὶ αἱ καταστάσεις, εἰς τὸ βάθος κρύπτουν κάποιον φόβον. Ἐὰν δὲν καθαρθῇ, μία διέξοδος ὑπάρχει, ἡ ἀνισόρροπος συμπεριφορὰ.

Τὴν νοσηρὸν ἐνοχὴν ὀφείλει ἰδιαίτερος νὰ προσέξῃ ἡ ἀγωγή.

Κάποτε ἡ ἐνοχὴ δὲν εἶναι δικαιολογημένη ἢ ἀπλῶς συνδέεται μὲ κάθε μικρὰν παραδρομὴν ἀπὸ τὸν δρόμον τῆς τελειότητος, ἐνῶ κάποια ἄλλη συμπεριφορὰ, ἡ ὁποία θὰ

ἔπρεπε πράγματι νὰ καταδικάζεται, δὲν ἐπιφέρει καμμίαν ἔννοιαν ἐνοχῆς. Ἐδῶ ἡ ἐνοχῆ εἶναι ἓνα παραπέτασμα τὸ ὁποῖον περιορᾷ τὴν προσοχὴν ἀπὸ τὸ πραγματικὸν σφάλμα.

Τὰ αἰσθήματα ἐνοχῆς εἶναι πάντοτε νοσηρὰ, πάντοτε δείγμα ὅτι κάποια σύγκρουσις παραμένει κρυμμένη. Πάντοτε ἐμποδίζουν τὴν ἀναγνώρισιν τῆς πραγματικῆς καταστάσεως. Τὰ συναντῶμεν εἰς ἄτομα τὰ ὁποῖα δὲν ὥριμασαν καὶ διατηροῦν παιδαριώδη συμπεριφορὰν.

Ἡ ἐντροπῆ, ἡ λύπη, ἡ ταπεινώσις εἶναι ἀληθινὰ δείγματα μετανοίας, τὰ ὁποῖα πράγματι τείνουν νὰ μεταβάλουν τὴν στάσιν τῆς συμπεριφορᾶς μας. Ἀντιθέτως τὰ αἰσθήματα ἐνοχῆς δὲν ἐκφράζουν τὴν λύπην διὰ τὸ σφάλμα, ἀλλὰ τὸν φόβον διὰ τὰς συνεπείας.

Εἶναι δύσκολον νὰ εἶπῃ κανεὶς ἀπὸ πότε τὸ παιδί ἔχει ἓνα αἶσθημα ἠθικῆς. Ἀπὸ πολὺ ἔνωρις αἰσθάνεται τὴν ἀποδοκιμασίαν καὶ τὴν ἐπιδοκιμασίαν, ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἔχει ἀπαραιτήτως ἠθικὴν χροιάν. Τὰ αἰσθάνεται ἀπὸ τὴν στάσιν καὶ τὴν συμπεριφορὰν τῆς μητέρας. Ἀσφαλῶς ἀποκτᾷ ἠθικὰ αἰσθήματα πολὺ πρὶν ἀποκτήσῃ αὐτοσυνείδησιν. Πρὶν ἀπὸ αὐτὸ τὸ παιδί καθοδηγεῖται, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐκ τῶν ἔξω, καὶ κατ' ἀρχὴν ὀδηγεῖται ἀπὸ ἀπαγορεύσεις μᾶλλον παρὰ ἀπὸ θετικὰς καθοδηγήσεις. Ἀλλὰ πολὺ γρήγορα τὸ παιδί θὰ ἐσωτερικεύσῃ τὰς ἀπαγορεύσεις τῆς μητέρας. Καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ὑποβοηθηθῇ ἡ ἠθικὴ συνείδησις εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐλευθερίας, διὰ νὰ μὴ σχηματίζεται τὸ ἐνοχλητικὸν «ὑπερεγὼ» τῶν ψυχαναλυτῶν, ὡς ἐκ τῶν ἔξω ἐπιβαλλόμενον. Τότε ἀπὸ καλὴν ἀγωγὴν ἐμφανίζονται καὶ τὰ αἰσθήματα ἐνοχῆς. Αὐτὰ κατὰ μέγαλον μέρος ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν στάσιν τῆς μητέρας. Ἡ ἀστυνομικὴ χρησιμοποίησις ἀπαγορευτικῶν ἢ ἄλλων κανόνων ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας ἢ Θεοῦ-Τιμωροῦ εἶναι ἓνας εὐκολος τρόπος «ἠσυχίας καὶ τάξεως». Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἡ «tranquillitas ordinis» τῆς συνειδήσεως τοῦ ἐλευθέρου κατὰ Χριστὸν ἀνθρώπου. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ σπουδαῖον. Ἐὰν ἡ μητέρα ἔχη εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς τῆς ἀπωθημένα αἰσθήματα ἐνοχῆς εἶναι πι-

θανώτερον νὰ εἶναι περισσότερον αὐστηρὰ καὶ νὰ ὑποβάλλῃ μεγαλύτερον αἶσθημα ἐνοχῆς παρὰ μία μητέρα ἡ ὁποία φέρεται λογικῶς καὶ ἐν ἐσωτερικῇ ἐλευθερίᾳ ἀπέναντι τῶν παιδιῶν τῆς.

Ἐὰν αὐτὴ ἡ πρώτη «ἀπαγορευτικὴ» συνείδησις παραμένῃ, ὑπάρχει κίνδυνος, καθὼς τὸ παιδί μεγαλώνει, περισσότερον νὰ φοβῆται μήπως κἀνὴ κατὶ κακὸν παρὰ νὰ ἐπιθυμῇ τὸ καλόν. Ἡ συνείδησις γίνεται ἀνίκανος νὰ προσαρμόσῃ τὴν θέλησιν πρὸς κάποιο ἰδεῶδες. Γίνεται ἓνας ἐσωτερικὸς ἀστυνόμος καὶ κρατεῖ τὴν προσωπικότητα εἰς κατάστασιν ἠθικοῦ διχασμοῦ καὶ ἀνωριμότητος. Ἐμφανίζονται τότε ὅλαι ἐκεῖναι αἱ στάσεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας κατὰ τὰς ὁποίας ἡ προσωπικότης εὐρίσκεται «ἐν ἀναστολῇ». Ὁ φόβος τοῦ κακοῦ καὶ τῆς ἁμαρτίας γίνεται ἰσχυρότερος ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς. Ἀλλὰ τὸ καλόν δὲν εἶναι μόνον ἀπουσία τοῦ κακοῦ· εἶναι ἡ ἀγάπη δι' ὅτι εἶναι τίμιον, ἀληθές, καλόν κλπ. Αὐτὴ ἡ ἀγάπη κατευθύνει τὴν συμπεριφορὰν καὶ ἡ συνείδησις γίνεται αὐτὸ πὸν πρέπει νὰ εἶναι· θετικὴ συνείδησις, δύναμις ἡ ὁποία κατευθύνει, καὶ ὀδηγός. Συγκρατεῖ χωρὶς νὰ καταπιεξῇ, παρακινεῖ νὰ σκεπτόμεθα τί πρέπει νὰ κάνωμεν. Κάνει δυνατὴν τὴν λύτρωσιν. Κατευθύνει τὴν συμπεριφορὰν πρὸς τὸ καλύτερον καὶ αὐτὸ τὸ κάνει αὐθορμητῶς κατὰ τρόπον ὥστε νὰ συμπίπτουν ἡ κλίσις καὶ ἡ θέλησις, αὐτὸ πὸν ἐπιθυμοῦμεν καὶ αὐτὸ πὸν πρέπει νὰ κάνωμεν.

Ἡ ψυχολογικὴ ἀνάλυσις ἔχει πολλὰ προσφέρει εἰς τὸ νὰ δείξῃ τὰ κακὰ ἀποτελέσματα μιᾶς στάσεως ἡ ὁποία δημιουργεῖται ἀπὸ ἀπαγορεύσεις καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιβολὴν ἐνὸς ἰδεώδους ἐγὼ εἰς τὸ παιδί. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον χρειάζεται νὰ μάθωμεν εἶναι πῶς θ' ἀναπτυχθῇ τὸ παιδί εἰς μίαν ἠθικὴν στάσιν χωρὶς νὰ πρέπη κάθε στιγμὴν νὰ μάχεται ἐναντίον συναισθημάτων ἐνοχῆς καὶ ἀπαγορεύσεων, πῶς δηλαδὴ εἶναι δυνατόν νὰ ταυτίζωνται ἡ κλίσις καὶ ἡ θέλησις ἀπὸ πολὺ μικρᾶς ἡλικίας.

Ἡ θετικὴ συνείδησις ἡμπορεῖ νὰ παρομοιωθῇ μὲ τὰ σήματα εἰς τὰ διάφορα σημεῖα τοῦ δρόμου τὰ ὁποῖα κατευθύνουν τὸν ταξειδιώτην. Ἐνας καλὸς ὀδηγὸς δὲν ἔχει

παρὰ νὰ προσέχη ν' ἀκολουθῆ τὸν δρόμον πρὸς τὸ τέλος του. Ἀντιθέτως ἡ ἀπαγορευτικὴ συνείδησις κάνει τὸ άτομον, ἀντὶ νὰ παρακολουθῆ τὸν δρόμον πρὸς τὸ τέλος, νὰ παρακολουθῆ τοὺς πολλοὺς δρόμους πρὸς τοὺς ὁποίους δὲν πρέπει νὰ ὑπάγη. Εἰς τὸ βιβλίον τῆς «My way of faith» ἡ Petre διηγείται πῶς, ὅταν ἐμάνθανε ποδήλατον, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ ἔστρεφε τὴν προσοχὴν τῆς πρὸς ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ ἐμποδίσῃ τὸν δρόμον ἢ νὰ τῆς καταστρέψῃ τὴν ἰσορροπίαν. Τότε ἕνας γέρος κηπουρὸς πού τὴν ἐδίδαξε τῆς εἶπε: «Μὴν προσέχετε ἐκεῖ ὅπου δὲν θέλετε νὰ πᾶτε· κινεῖσθε πού θέλετε νὰ πᾶτε». Δὲν ἔμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ὑγιεστέρᾳ συμβουλὴ διὰ τοὺς γονεῖς ἢ τοὺς διδασκάλους οἱ ὅποιοι φροντίζουν διὰ τὴν ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τῶν παιδιῶν. Διδάξατέ τους νὰ παύσουν νὰ προσέχουν ὅ,τι δὲν ἐπιθυμεῖτε νὰ κάνουν καὶ κατευθύνετε τὴν προσοχὴν των πρὸς ἐκεῖνο πού ἐπιθυμεῖτε νὰ κάνουν.

Ἡ συνείδησις πρέπει νὰ εἶναι ὁ σύμμαχος τῆς ἠθικῆς ζωῆς, ὄχι ὁ ἀστυνόμος. Τὸ καθῆκον δὲν πρέπει νὰ εἶναι φορτίον, ἀλλὰ ὁδηγός.

Χαρακτηριστικῶς ὁ McKenzie⁽¹⁾ ἀναφέρει τὰς ἐξῆς νευρωτικὰς ἐκδηλώσεις ἀτόμων, τῶν ὁποίων ἡ συνείδησις παραμένει εἰς τὸ παιδικὸν στάδιον τῶν ἀπαγορεύσεων.

«Ἡ νευρωτικὴ ἀνάγκη τῆς τελειότητος. Εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ ἀτόμου τὸ ὁποῖον ἀδιακόπως προσπαθεῖ νὰ μὴ εἶναι κακὸν μᾶλλον παρὰ νὰ ὤθηται πρὸς τὸν ἐνάρετον χαρακτήρα. Εἰς τὴν πραγματικότητα ζηλεῖ τὴν ἠθικὴν ἐλευθερίαν τῶν ἄλλων τῆν ὅμοιον φροβεῖται. Εἰς τὴν θρησκείαν ὁ «τέλειος» ἐμφανίζεται μετὰ τὰς διαρκεῖς τύψεις, μετὰ τὸν τρόπον τῆς ἁμαρτίας ὁ ὁποῖος κάνει τὸ πνεῦμα νὰ φοβῆται καὶ αὐτὴν τὴν σκιάν της, νὰ δυσπιστῆ εἰς τὴν δύναμίν του νὰ τὴν ἀποφύγῃ, νὰ αἰσθάνεται ἔνοχον καὶ ὅπου δὲν ὑπάρχει ἔνοχη.

«Ἡ ἀνάγκη περιορισμοῦ τῆς ζωῆς εἰς πολὺ στενὰ ὄρια». Τύψεις διὰ τὸ τί ἐπιτρέπεται ὅσον ἀφορᾷ προσωπικὰς τάσεις καὶ εὐχαριστήσεις. Οἱ περιορισμοὶ δὲν ἀναφέ-

ρονται εἰς ὑποτιθεμένας ὑπερβολὰς, ἀλλ' ἐκτείνονται εἰς ὀλόκληρον τὸ πεδῖον τῆς ζωῆς. Φιλοδοξίαι καὶ ἐπιθυμίαι εἶναι συγκεχυμέναι, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τίθενται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἀνωτέρων σκοπῶν. Ἐπάρχει ὅμως βασικὴ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἀτόμου τὸ ὁποῖον τείνει νὰ περιορίσῃ τὴν ζωὴν εἰς στενὰ ὄρια καὶ τοῦ φυσιολογικοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἕνας ὠθεῖται ἐκ τῶν ὀπισθεν, ἐνῶ ὁ ἄλλος κινεῖται ἀπὸ ἕνα ἰδεῶδες τὸ ὁποῖον ἐδέχθη ἐλευθέρως καὶ αὐθορμήτως.

Ὁ ἄνθρωπος πού κατατρυχεται ἀπὸ τὴν μανίαν τῆς «τελειότητος», καὶ ὁ ἄνθρωπος πού περιορίζει τὴν ζωὴν εἰς τὰς ἀτομικὰς νευρωτικὰς ἐπιδιώξεις του, δὲν εἶναι ποτὲ εὐχαριστημένος μετὰ τὸν ἑαυτὸν του, μετὰ τὰ ἐπιτεύγματά του· θὰ πενθῆ διαρκῶς διὰ τὴν ἀποτυχίαν του νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ἀκατόρθωτον· θὰ δοκιμάσῃ νὰ κἀνῃ τὸν ἑαυτὸν του ὅ,τι δὲν εἶναι ἀπὸ τὴν φύσιν προωρισμένος νὰ γίνῃ· καὶ νὰ ἐπιτυγχάνῃ πράγματα διὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει οὔτε τὴν γνῶσιν οὔτε τὰ τάλαντα.

Οἱ παράγοντες οἱ ὁποῖοι ἐλέγχουν τὴν ζωὴν μας πρέπει νὰ εἶναι συνειδητοί, θετικοὶ καὶ ἐλεύθεροι ἀπὸ φόβον. Ἡ συνείδησις πρέπει νὰ ἐκφράζῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὄχι τὴν δουλείαν του. Μόνον ἐὰν ἀναπτύσσωμεν θετικὴν συνείδησιν ἢ ὁποία γίνεται ὁδηγός, φίλος μας, ἀπαλλαγόμεθα ἀπὸ τὴν νοσηρὰν ἔνοχην καὶ ζῶμεν ἐν εἰρήνῃ μετὰ τοὺς ἀνθρώπους, τὸν Θεὸν καὶ μετὰ τὸν ἑαυτὸν μας.

Χρειαζόμεθα μίαν ἀγωγὴν ἢ ὁποία δὲν θὰ πολιτογραφῆ σφάλματα, ἀλλὰ θ' ἀφήνῃ τὴν δυνατότητα νὰ ἐξαλείφονται τὰ στίγματα. Ποῖος εἶπεν ὅτι δὲν ὑπάρχει πάντοτε κάποια δυνατότης ἐπιλύσεως; Ποῖος εἶπεν ὅτι δὲν ὑπάρχει προοπτικὴ, μέλλον, ὅτι τὰ πράγματα, καὶ τὸ παιδί, θὰ μένουσιν ὅπως εἶναι αὐτὴν τὴν στιγμήν; Εἴμεθα ὅλοι θύματα μιᾶς σκέψεως ἢ ὁποία ἀκολουθεῖ τὸν μαθηματικὸν συλλογισμόν τῆς καταπτώσεως καὶ τῆς φθορᾶς, τῆς ἀποτυχίας ἐν γένει. Ἄλλ' ἡ ζωὴ δὲν ὑπακούει πάντοτε εἰς τοὺς κανόνας τῆς ἀριθμητικῆς καὶ ἐκεῖ τὸ δύο καὶ δύο δὲν κάνει πάντοτε τέσσαρα.

Ὅταν κάτι εἰς τὸν μηχανισμόν τῆς οἰκογενείας δὲν πηγαίνει καλά, διατί νὰ πι-

(1) J. G. McKenzie: «Nervous Disorders and Religion», London 1947.

στεύσωμεν ὅτι αὐτὸ θὰ συνεχίζεται καὶ αὖ-
ριον; Ὅταν τὸ παιδί σκοντάφτη, διατί νὰ
μὴ ἐλλίξωμεν εἰς μίαν ἀλλαγὴν; Πῶς εἶ-
ναι δυνατὸν ἡμεῖς, μετὰ τὴν στάσιν μας, με-
τὰ τὰς ὑποψίας μας, νὰ τοῦ κλείνωμεν τὴν
πόρτα; Ξεχνᾶμε λοιπὸν αὐτὸ τὸ διαμάντι
τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, τὴν παραβο-
λὴν τοῦ Ἀσώτου;

Δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερον κακόν, τὸ ὁ-
ποῖον ἠμποροῦν νὰ κάνουν οἱ γονεῖς εἰς τὸ
παιδί ἀπὸ τὸ νὰ μὴ πιστεύουν εἰς τὸ μέλ-
λον. Τοῦ κλείνουν τὸν ὄρλιοντα καὶ τὸ κα-
ταδικάζουν εἰς πνευματικὴν ἀσφυξίαν.

★

Ἡ θρησκεία εἶναι ἡ μόνη ἀπάντησις εἰς
τὴν ἔλλειψιν ἀσφαλείας τῆς ἀνθρωπίνης
ζωῆς. Ἐν τούτοις καὶ ἐδῶ εἶναι φανεραὶ
αἱ δύο στάσεις. Ἡ ἐγωκεντρικὴ στάσις τοῦ
φόβου καὶ ἡ στάσις τῆς πίστεως καὶ τῆς
ἀγάπης, ἡ ὁποία «ἔξω βάλλει τὸν φόβον».
Ἡ θρησκεία ἡ ὁποία στηρίζεται εἰς τὸν
φόβον, κατὰ τὴν ὁποίαν φθάνει ὁ Θεὸς νὰ
γίνεται ἐργαλεῖον τῆς ἀνθρωπίνης καλοζω-
ίας καὶ ἡ αἰώνιος ζωὴ προβολὴ τῶν ἀνικα-
νοπήτων γηίνων ἐπιθυμιῶν, εἶναι μακρὰν
τῆς ἐλευθεροσύνης Ἀληθείας. Ἡ τιμιότης
ἐμπνέεται ἀπὸ φόβον μόνον καὶ ὄχι ἀπὸ
ἀγάπην. Ἐξωτερικῶς ἡ συμπεριφορὰ ἠμ-
πορεῖ νὰ προσομοιάζεται πρὸς ὑψηλὰς ἠ-
θικὰς ἀρχάς, ἀλλὰ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφά-
νειαν καταπιεσμένοι τάσεις καὶ ἀπωθημέ-
ναι ἐπιμένουν μετὰ ὁμῆν καὶ πρωτόγονον δύ-
ναμιν. Ἐντὶ τῆς ἐνοποιημένης προσωπικό-
τητος, εἰς τὴν ὁποίαν ὅλαι αἱ δυνατότητες
ἐκφράζονται ἐλευθέρως, εὐρίσκωμεν μίαν
ἀκρωτηριασμένην ψυχὴν ποὺ βασανίζεται
εἰς τὰ δεσμὰ τοῦ φόβου καὶ τῶν ἀκαθάρο-
των ἐπιθυμιῶν.

Τὸ ἔργον τοῦ ψυχολόγου-συμβούλου ἐ-
δῶ εἶναι νὰ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὸν φόβον.
Ὁ φόβος τῆς ἁμαρτίας πρέπει ν' ἀντικα-
τασταθῇ μετὰ τὴν πίστιν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ
Θεοῦ, καὶ ἡ νοσηρὰ ἐνοχία, καὶ εἰδικῶς ὁ
φόβος τῆς ἐνοχίης, ν' ἀντικατασταθῇ μετὰ
τὴν προσωπικὴν σχέσιν μετὰ τὸν Θεόν, (ἀντὶ
νὰ εἶναι σχέσις ἐνόχου πρὸς δικαστήν).
Ὁ νόμος πρέπει νὰ εἶναι ὀδηγός, ὄχι σει-
ρὰ ἐμποδίων. Ἡ θρησκεία τοῦ Νόμου εἶ-
ναι ἀντίθετος εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς προσω-

πικότητος, μία διαρκὴς ἀπειλή. Εἶναι ἡ
θρησκεία τῶν ἀτελειώτων «πρέπει». Εἶναι
ἡ θρησκεία τῶν ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι ἐπιθυ-
μοῦν νὰ εἶναι «τέλειοι». Πρέπει ὅμως νὰ
ψάξῃ κανεὶς ὀλίγον εἰς τὸ βάθος τῶν «τε-
λειῶν», διὰ νὰ εὕρῃ ἀπὸ κάτω τὸν τρομα-
κτικὸν φόβον τοῦ νὰ ἀνακαλύψουν ὅτι εἶ-
ναι ἀδύνατοι. Καὶ ὡς συνέπεια ἔρχεται ἡ
παθητικὴ ὑποταγὴ ἀντὶ τῆς ἐλευθέρως ἀ-
ποδοχῆς τῶν ἀληθειῶν τῆς Πίστεως.

Ἄλλὰ τώρα γνωρίζομεν ὅτι ἡ ὑποταγὴ,
ἐὰν δὲν κινήται ἐκ τῶν ἔσω, ἀναμφιβόλως
γεννᾷ ἐχθρότητα εἰς τὸ ἀσυνείδητον. Εἶ-
ναι καταπληκτικὴ ἡ ἐχθρότης ποὺ ἀνακα-
λύπτει κανεὶς εἰς ἐνηλικίους τῶν ὁποίων ἡ
ἀσυνείδητος στάσις πρὸς τὴν θρησκείαν κι-
νεῖται ἀπὸ τὴν παθητικὴν ὑποταγὴν. Ἡ
σύγκρουσις εἶναι μεταξὺ τῆς φυσικῆς τά-
σεως διὰ τὴν αὐτονομίαν καὶ τὴν ἐλευθερί-
αν καὶ τῆς νοσηρῆς ἀσυνείδητου ἐπιθυμί-
ας νὰ εὐρίσκονται κάτω ἀπὸ μίαν ἐξουσί-
αν. Φοβοῦνται τὴν ἐλευθερίαν· φοβοῦνται
νὰ παίρνουν ἀποφάσεις μετὰ ἰδικὴν τῶν πρω-
τοβουλίαν, καὶ ἐν τούτοις μισοῦν τὴν ὑπο-
ταγὴν. Θέλουν νὰ ἐξαρτῶνται ἀπὸ ἄλλους,
καὶ ἐν τούτοις μισοῦν αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς ὁ-
ποίους ἐξαρτῶνται. Μισοῦν τὰ δεσμὰ μετὰ
τὰ ὁποῖα ἔχουν δεθῆ. Κάποιος πρέπει νὰ
τοὺς λέγῃ τί νὰ κάνουν καὶ τὸ κάνουν, ἀλλ'
εἰς τὸ βάθος ἐπαναστατοῦν διότι αἱ πρά-
ξεις τῶν δὲν εἶναι ἰδικαί των.

Αὐτοὶ οἱ τύποι, ἐὰν ἐπικρατῇ ἡ τάσις
διὰ τὴν ἐλευθερίαν, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξε-
λιχθοῦν εἰς ἐξτρεμιστὰς ἀριστεροῦς, οἱ ὁ-
ποῖοι περιγελοῦν τὴν θρησκείαν· ἀντιθέ-
τως ἐκδηλώνουν φανατικὴν ὑποταγὴν εἰς
τὸ κόμμα των καὶ, πιθανῶς, αὐστηρὰν ἠ-
θικὴν καὶ ἀκεραιότητα.

Ἐὰν ἐπικρατῇ ἡ τάσις διὰ τὴν ὑποταγὴν,
τὸ άτομον γίνεται ὁ «ἄνθρωπος τοῦ ναί»,
ἕνας «Yes-man», μετὰ μίαν ἀνόητον προσω-
πικότητα καὶ τὴν δουλικότητα ὡς κύριον
χαρακτηριστικόν. Δὲν ὑπάρχει ἀνάπτυξις
τῆς προσωπικότητος καὶ ἡ σχέσις μετὰ τὸν
Θεὸν παραμένει παιδαριώδης. Κάποτε αὐ-
τὸς ὁ τύπος ἐμφανίζει ἀπόλυτον παραδοχὴν
καὶ ὑποταγὴν εἰς τὰς Γραφάς· οὔτε ἕνα ἰώ-
τα ἢ ἕνας τίτλος δὲν τίθεται ἐν ἀμφιβολίᾳ.
Ἀπόλυτος ὑποταγὴ εἰς τὸ γράμμα. Ἄλλὰ
καὶ ἀμφιβολία, φόβοι καὶ ἠθικαὶ τίψεις,

ἐκεῖ ποῦ θὰ ἀνέμενε τοὺς καρποὺς τῆς Πίσσεως.

Ἡ ἀληθινὴ σχέσις μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλάσματός του εἶναι ἡ προσωπικὴ σχέσις τῆς ἀγάπης, ἡ ὁποία κάμνει «δένδρον ποιοῦν τὸν καρπὸν αὐτοῦ». Μάλιστα δὲ τὴν καρποφορίαν τῆς ἀγάπης ἀφοῦ αὐτὴ εἶναι «ἡ μείζων πασῶν τῶν ἐντολῶν».

Ἡ ἔποχὴ μας εἶναι ἔποχὴ φόβου, ἀγωνίας, ἀπελπισίας· ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἐναντὸν ἄσημον καὶ ἡ ζωὴ φαίνεται χωρὶς νόημα ἐνῶ ἡ σχέσις μετὰ τὸν Θεὸν προσφέρει ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὸν φόβον. Προσφέρει γαλήνην, ἐλπίδα, δίδει σημασίαν, νόημα εἰς τὴν ζωὴν.

Θὰ ὀδηγήσῃ ἡ ἀγωγή τὸ παιδί εἰς τὴν προσωπικὴν συνάντησιν μετὰ τὸν Θεόν; Θὰ κατορθώσῃ ὁ νέος ἄνθρωπος νὰ κυβερνήσῃ τοὺς νέους καιροὺς;

Ἄλλ' ἐδῶ ἀκριβῶς ἡ νέα ἀγωγή καλεῖται νὰ προσφέρῃ τὴν ὑψίστην συμβολὴν εἰς τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον. Νὰ προσφέρῃ τὸ «ὅσον τὸ δυνατόν ἀνθρώπων ὁμοιοῦσθαι Θεῷ». Ὁ «Νέος Ἄνθρωπος», «ὁ κατὰ Θεὸν κτισθεὶς ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας» θὰ εἶναι τὸ περιεχόμενον καὶ τὸ τέρμα τῆς θρησκευτικῆς καὶ τῆς ὅλης διαπαιδαγωγήσεως.

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗΣ

«Τίνας οὖν καλῶ πεπαιδευμένους...; πρῶτον μὲν τοὺς καλῶς χρωμένους τοῖς πράγμασι τοῖς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκάστην προσπίπτουσι, καὶ τὴν δόξαν ἐπιτυχῆ τῶν καιρῶν ἔχοντας καὶ δυναμένην ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ στοχάζεσθαι τοῦ συμφέροντος.

Ἐπειτα τοὺς πρεπόντως καὶ δικαίως ὀμιλοῦντας τοῖς ἀεὶ πλησιάζουσι, καὶ τὰς μὲν τῶν ἄλλων ἀηδίας καὶ βαρύτητας εὐκόλως καὶ ραδίως φέροντας, σφᾶς δ' αὐτοὺς ὡς δυνατόν ἐλαφροτάτους καὶ μετριωτάτους τοῖς συνοῦσι παρέχοντας.

Ἔτι τοὺς τῶν μὲν ἡδονῶν ἀεὶ κρατοῦντας, τῶν δὲ συμφορῶν μὴ λίαν ἠττημένους, ἀλλ' ἀνδρωδῶς ἐν αὐταῖς διακειμένους καὶ τῆς φύσεως ἀξίως ἦς μετέχοντες τυγχάνομεν.

Τέταρτον, ὅπερ μέγιστον, τοὺς μὴ διαφθειρομένους ὑπὸ τῶν εὐπραγιῶν μηδ' ἐξισταμένους αὐτῶν μηδ' ὑπερηφάνους γιγνομένους, ἀλλ' ἐμμένοντας τῇ τάξει τῇ τῶν εὖ φρονούντων, καὶ μὴ μᾶλλον χαίροντας τοῖς διὰ τύχην ὑπάρξασιν ἀγαθοῖς ἢ τοῖς διὰ τὴν αὐτῶν φύσιν καὶ φρόνησιν ἐξ ἀρχῆς γιγνομένοις· τοὺς δὲ μὴ μόνον πρὸς ἓν τούτων ἀλλὰ καὶ πρὸς ἅπαντα ταῦτα τὴν ἕξιν τῆς ψυχῆς εὐάρμοστον ἔχοντας, τούτους φημὶ καὶ φρονίμους εἶναι καὶ τελείους ἄνδρας καὶ πάσας ἔχειν τὰς ἀρετάς».

Ἰσοκράτους: Παναθηναϊκός

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΓΚΟΓΚΟΛ

I

Μορφή πονεμένη και πάντα αινιγματική για πολλούς από κείνους που έσκυψαν πάνω της, έτσι παρουσιάζεται ο χριστιανός συγγραφέας και σατυρικός ποιητής Νικόλαος Γκόγκολ, ο προφήτης αυτός της ορθοδόξου αναγεννήσεως. 'Αλλά ή μοίρα του Γκόγκολ δεν είναι ανεξήγητη ίσως παρά μονάχα για όσους άρνούνται να διακρίνουν σ' αυτήν κάτι σαν τή μυστηριώδη άνατολή ενός θείου φωτός σ' ένα άπελπισμένο τοπίο.

Τό δράμα του Γκόγκολ ήταν ή πνευματική του μόνωσι· έκείνη ή μόνωσι ή τόσο σκληρή, που κάνει τόν άνθρωπο να νιώθη παραπεταμένος από τους όμοίους του, άφου τόν θεωρούν σαν στερημένο άπ' τό φώς του λογικού, τή βάσι αυτή της ανθρώπινης αξιοπρεπειάς. Αυτή πραγματικά ήταν ή τύχη ενός άπ' τους μεγαλύτερους συγχρόνους ορθοδόξους συγγραφείς, που ένας άπ' τους πιο καλούς γνώστες της ρωσικής λογοτεχνίας δεν φοβήθηκε να τόν παραβάλη με τόν Πασκάλ(1).

Ένώ θαυμάσθηκε άπ' τους πατριώτες του για τήν ποιητική του ιδιοφυία και λατρεύτηκε άπ' τό ρωσικό κοινό τής περιόδου 1830-1840, ο συγγραφέας του «Έπιθεωρητοῦ» και των «Νεκρών Ψυχών» θεωρήθηκε πνευματικά ανάπηρος και τόν ύπαινώσθησαν ακόμα και για τά χειρότερα πάθη άπ' τή στιγμή που διεκήρυξε δημοσία τή θέλησή του να θέση τήν τέχνη του στην ύπηρεσία του Θεού.

Η δημοσίευσσι των «Αποσπασμάτων άπ' τήν άλληλογραφία μου με φίλους», που ισοδυναμοῦσε γι' αυτόν με όμολογία πίστεως, ξεσήκωσε μιá θύελλα άγανακτήσεως και τούτο—άς σημειωθῆ—όχι μόνο άνάμεσα στους ιδεολογικούς του αντίπαλους αλλά και στους φίλους του, αυτούς που συμμερίζονταν τήν ορθόδοξη πίστι του. Οι δεύτεροι έβλεπαν σαν κάτι τό άσυνήθιστο, τό άνάρμοστο και τό επικίνδυνο τό κήρυ-

γμα του Γκόγκολ για ένα ζωντανό και συνεπή Χριστιανισμό καθώς και τις πειστικές του εκκλήσεις για μιá γνήσια, έμπρακτη έπιστροφή στο Χριστό, που θα έπηρεάζε όλες τις κοινωνικές σχέσεις. Τό γεγονός, πως ένας άθεος σαν τόν Μπελίνσκη(2) απέδωσε τήν πνευματική εξέλιξι του Γκόγκολ σε ταρτουφισμό, προωρισμένο ή περισσότερο συνειδητό, προωρισμένο να βολέψη τά «έγκόσμια συμφέροντα ενός θρησκευτικού συγγραφέως» κολακεύοντας τους ισχυρούς τής εποχής, ή τό ότι ο Μπελίνσκη δεν είδε σ' αυτή τήν εξέλιξι παρά «τόν άρρωσθημένο φόβο του θανάτου, του διαβόλου και τής κολάσεως», μπορεί να θεωρηθῆ αρκετά φυσικό. 'Αλλά είναι να εκπλήσεται κανείς, που σλανόφιλοι εύσεβείς χριστιανοί, άφωσιωμένοι στην 'Ορθόδοξη 'Εκκλησία, μπόρεσαν να μεταχειρισθοῦν περίπου τήν ίδια γλώσσα.

Έτσι δεν έπαψε να πλανάται πάνω στο χριστιανικό μήνυμα του συγγραφέως ένα είδος άμφιβολίας και αυτή ή τραγική παρεξήγησι συνεχίζεται μέχρι σήμερα. 'Αν ο ποιητής κατέχη μιάν αδιαμφισβήτητη δόξα, ο χριστιανός όμως περιβάλλεται από μισόλογα και μύθους που τόν διαστρεβλώνουν και μένει άγνωστος ή παρεξηγημένος.

Όταν, πριν από λίγο καιρό, ο κόσμος των ρωσικών γραμμάτων γνώρτασε τά 150 χρόνια από τή γέννησι του Γκόγκολ, οι επίσημοι όμιληται τόν ύμνησαν σαν «τόν μεγάλο δάσκαλο του ρωσικού ρεαλισμού», σαν τή σατυρική μεγαλοφυία με τόν άσύγκριτο οίστρο, που μαστίγωσε τά κακά τής πατριαρχικής και γραφειοκρατικής Ρωσίας του Νικολάου του Α', όπως είχε δῆ τόν ποιητή και ο Μπελίνσκη. Βέβαια αυτή ή γνώμη δεν είναι έντελώς λανθασμένη. Παραγνωρίζει όμως τό ουσιαδες: τή βαθειά πηγή άπ' όπου άνάβλυσε αυτό τό τρομερό γέλιο, που έσήμανε τό τέλος του ρωσικού κλασικισμού και ρωμαντισμού, προκαλώντας, κατά τή γνώμη ενός άπ' τους καλύτε-

ρους συγχρόνους βιογράφους τοῦ ποιητοῦ⁽³⁾ τὴν μεταστροφή τῆς ρωσικῆς λογοτεχνίας ἀπ' τὴν αἰσθητικὴ στῆ Ἐρησκεία, ἀπὸ τὸ δρόμο τοῦ Ποῦσκιν στὴν ὁδὸ τοῦ Ντοστογιέφσκη.

Γιατί μὲ τὸν Γκόγκολ, μὲ τὸ λογοτεχνικὸ του ἔργο καὶ προπάντων μὲ τὸ μεγαλόπρεπο καὶ τραγικὸ ποίημα ποὺ ὑπῆρξε ἡ ἴδια ἡ ζωὴ του, ὁ Θεὸς ἦ, γιὰ τὴν ἀκριβεία, ὁ Χριστὸς, ἔκαμε τὴν εἰσοδὸ του στὴν σύγχρονη ρωσικὴ λογοτεχνία, δίνοντάς της ἕνα καινούργιο πνευματικὸ βᾶθος, ἄγνωστο μέχρι τότε. «Ὅλοι μας ἔχομε βγῆ ἀπ' τὸ «Παλτὸ»⁽⁴⁾ τοῦ Γκόγκολ». Τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Ντοστογιέφσκη σημαίνουν κάτι παραπάνω ἀπὸ μιὰ ἀπλὴ φιλολογικὴ συγγένεια. Ἡ ἀπομάκρυνσι ἀπ' τὸ ἰδεώδες τῆς ἁρμονίας καὶ τῆς ἑξωτερικῆς ὡμορφίᾳς τοῦ κλασικισμοῦ τοῦ Ποῦσκιν, ὅπως πραγματοποιεῖται μέσα στὸ ἔργο τοῦ Γκόγκολ καὶ στοὺς μεταγενεστέρους, δὲν εἶναι στὴν πραγματικότητα παρὰ ἡ ἐπιφάνεια ποὺ στὸ βᾶθος τῆς κρύβει τὴ θρησκευτικὴ ἀνησυχία, τὴν ἀναζήτησι τοῦ ζώντος Θεοῦ, τὴ νοσταλγία τῆς ἐλεύσεως τῆς Βασιλείας Του ἐπὶ τῆς γῆς, ὅλ' αὐτὰ ποὺ ζωογόνησαν τὴ ρωσικὴ λογοτεχνία τοῦ 19ου καὶ τοῦ 20οῦ αἰῶνα μὲ μιὰ τόσο δυνατὴ μεσσιανικὴ πνοή.

Τὸ πολὺ κοινὸ, ἀκόμα καὶ τὸ μορφωμένο, δὲν μπόρεσε νὰ νιώσῃ ἀπ' τὸ γεμάτο ἀγωνία καὶ δάκρυα ἀλλὰ καὶ τόσο φανερὰ σφραγισμένο μὲ τὴ θεία Χάρι ἔργο τοῦ Γκόγκολ, παρὰ μονάχα τὰ ἐπιφανειακά του προσόντα: τὴ φρεσκάδα τῶν οὐκρανικῶν διηγημάτων, τὴν κοζάκινη ἐποποιία τοῦ Τάρας Μπούλμπα, τὸ ξέσπασμα τοῦ γέλιου στὸν «Ἐπιθεωρητῆ», τὴν διαβολεμένη τρόικα τοῦ Τσιτσίκωφ, ποὺ τρέχει πάνω στὸ μεγάλο ρωσικὸ δρόμο πρὸς κάποιον ἄγνωστο πεπρωμένο καὶ τέλος, τὴν παρέλασι τῶν κομικοτραγικῶν τεράτων στὶς «Νεκρὲς Ψυχές». Ὡστόσο, κάποιον ἀκαθόριστο μυστηριώδες συναίσθημα διαπερνάει αὐτὸν τὸν ποιητικὸ κόσμον σάμπως καὶ πέρα ἀπ' τοὺς ἄθλιους καὶ ἀσήμαντους αὐτοὺς ἥρωες, πέρα ἀπ' τὶς φανταχτερές του περιπέτειες ἀκόμα καὶ ἡ πιὸ παχυλὴ ψυχὴ προαισθάνεται κάποιαν ἄρρητη Παρουσία.

Τὸ ἔργο τοῦ Γκόγκολ ἔμεινε ἀτελειώτο. Ἀπὸ τὸ Β' μέρος τῶν «Νεκρῶν Ψυχῶν»

ποὺ ὁ ποιητὴς διὸ φορὲς ἔσχισε τὸ χειρόγραφο του, δὲν μᾶς μένον παρὰ ἀποσπάσματα. Ἔτσι, μπόρεσε νὰ στερεωθῇ ὁ μῦθος-γέννημα τοῦ ὑστερικοῦ μίσους τοῦ Μπελίνσκη πρὸς τὸν συγγραφέα τῶν «Ἀποσπασμάτων, ἀπ' τὴν ἀλληλογραφία μου» ὅτι, δηλαδή, ὑπῆρξαν δύο περίοδοι στὴ ζωὴ τοῦ συγγραφέως ὅχι ἀπλῶς ξεχωριστὲς ἀλλὰ ἐντελῶς ἀντίθετες. Ἡ πρώτη εἶναι ὅταν εἶχε ἀφήσει ἐλεύθερη τὴν ἔμπνευσι καὶ τὸ ρεαλιστικὸ καὶ σατυρικὸ του ταλέντο καὶ δημιούργησε κάτι τὸ μεγάλο· καὶ ἡ δευτέρη, ὅταν, πέφτοντας θῆμα ἐνὸς ἀρρωστημένου μυστικισμοῦ, προσπαθῶντας νὰ καταπνίξῃ τὸ ταλέντο του καὶ ἀτελειωμένος ἀπ' τὴν παρακμὴ του, βυθίστηκε σ' ἕνα εἶδος θρησκευτικῆς τρέλλας καὶ ἔγινε ἀνίκανος νὰ δημιουργήσῃ πιά κάτι ἀξιόλογο.

Οἱ πρόσφατες ἔρευνες τοῦ Μοτσούλσκη καὶ τοῦ Π. Πασκάλ ἀπέδειξαν πόσο ἀνακριβῆ εἶναι ὅλ' αὐτὰ καὶ πόσο τὸ παραπάνω σχῆμα δὲν εἶναι παρὰ μιὰ καρικατοῦρα. Ἐπιβεβαιώνουν τὴ διαίσθησι τοῦ Μπουχάρεβ—ἐνὸς ἀπὸ τοὺς λίγους συγχρόνους τοῦ Γκόγκολ, ποὺ πᾶσχιζε νὰ τὸν νιώσῃ καὶ νὰ τὸν βοηθήσῃ. Ὁ πατὴρ Θεόδωρος⁽⁵⁾ διεκλήρυτε τὴν ἐνότητα ζωῆς καὶ προσωπικότητος τοῦ ποιητοῦ.

Ἄλλὰ δὲν πρόκειται, φυσικὰ, γιὰ μιὰ φανταστικὴ καὶ ἀπραγματοποίητη ψυχολογικὴ ἐνότητα. Πέρα ἀπ' τὴν γεμάτη ἐναλλαγὲς καὶ ἀντιδράσεις πολλαπλότητα τῶν καταστάσεων τῆς συνειδήσεως, τῶν ψηλαφήσεων τῶν ἐπιτυχιῶν καὶ ἀποτυχιῶν τῆς ἰδιοφυίας του, ἡ οὐσιώδης ἐνότης ὑπάρξεως τοῦ Γκόγκολ εἶναι πνευματικῆς φύσεως· εἶναι καρπὸς μᾶς μοναδικῆς κλήσεως, ποὺ ἦλθε «ἄνωθεν», κλήσεως ποὺ διὰ μέσου πολλῆς φορὲς τῆς σκοτεινῆς πορείας μιᾶς ἀνήσυχης καὶ ὄχι ἀπηλλαγμένης ἀπὸ σφάλματα ζωῆς, τὸν καλλιέργησε, τὸν οἰκοδόμησε μὲ τὴ θεία Χάρι καὶ τὸν ὠδήγησε στὸ τελικὸ φῶς.

Εἶν' ἀλήθεια πὼς ὁ Γκόγκολ, ὅπως ὁ Ἀβραάμ, ὁ πατὴρ τῶν πιστῶν, ἐδοκίμασε στὴν ψυχὴ καὶ στὴ σάρκα του πόσο εἶναι «φοβερόν τὸ ἔμπεισιν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζώντος». Ὅπως ὁ Ἀβραάμ πρόσφερε ὀλοκαύτωμα τὸν υἱὸν τῆς ἐπαγγελίας, ἔτσι καὶ ὁ

Γκόγκολ, πὺν ὥστόσο πίστευε βαθειά στὴν ποιητικὴ ἀποστολὴ του, δὲν ἀρνῆθηκε στὸν Κύριο τὴν προσφορὰ τοῦ ταλέντου καὶ τῆς τέχνης του, πὺν ἦταν γι' αὐτὸν ὅ,τι πολυτιμότερο στὸν κόσμον, μόλις πίστευε πὺς ἦταν ἀπαραίτητη αὐτὴ ἡ θυσία. Ἄλλ' ἀπ' αὐτὴ τὴ δοκιμασία, ἀπ' αὐτὴ τὴ φοβερὴ κρίσι τοῦ Θεοῦ, ὅπου ὑποτάχθηκε χωρὶς ἐπιφυλάξεις, ὁ ποιητὴς βγῆκε ὄχι ἐκμηδενισμένος, ὅπως ἰσχυρίσθηκαν, ἀλλὰ ἐξαγνισμένος, ἱκανὸς νὰ δημιουργήσῃ ἔργα πὺν ἀνθρώπινα, πὺν φωτεινὰ ἀπ' τὰ προηγούμενά του. Γι' αὐτὴ τὴν ἀνανέωσι μιλοῦν ὠρισμένες σελίδες τῆς Ἀλληλογραφίας καὶ τοῦ Β' μέρους τῶν Νεκρῶν Ψυχῶν καὶ, προπάντων, οἱ ὑπέροχοι «Στοχασμοὶ πάνω στὴ θεία Λειτουργία». Χωρὶς ἀμφιβολία αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ τὰ πρῶτα σκόρπια λιθάρια, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ Γκόγκολ εἶχε ὄνειρευθῆ νὰ χτίσῃ ἓνα μεγαλειώδες ἔργο, ἓνα Καθεδρικὸ Ναό. Κι' ὅμως ἂν καὶ ἡμιτελὴ καὶ ριγμένα ὄχι ἀπλῶς στὴν ὑλικὴ φωτιά, μὰ περασμένα κι' ἀπ' τὴν πνευματικὴ φλόγα πὺνκαίγε στὴν καρδιά τοῦ ποιητῆ, τ' ἀποσπάσματα αὐτὰ ἀναγγέλλουν τὴ δυνατὴ ἔλευσι τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ μέσα σ' αὐτόν, πὺν πάνω στὴν πρῶδο μιᾶς νέας φιλολογικῆς ἐποχῆς, διακηρύσσει ὅτι προτιμᾷ τὸ ταπεινὸ καὶ ἀπαραίτητο ἔργο τῆς πνευματικῆς οἰκοδομῆς⁽⁶⁾. Στὴν εὐαγγελικὴ προτροπὴ «τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπον ἂν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ;» ὁ Γκόγκολ ἀπάντησε ὄχι μὲ τὴν ἄρνησι τοῦ ταλέντου του, ἀλλὰ ἐγκαταλείποντας ὁλοκληρωτικὰ τὸν ἑαυτό του, μ' αὐτό του τὸ ταλέντο, στὰ χέρια τοῦ θεοῦ Ἀμπελουγοῦ, ὁ ὁποῖος «καθαίρει τὸ κλίμα» πὺν φέρει καρπὸν ἐν Χριστῷ «ἓνα πλεῖονα φέρη»⁽⁷⁾.

II

Οἱ ἐξωτερικὲς περιπέτειες τῆς ζωῆς τοῦ Γκόγκολ εἶναι γνωστὲς καὶ ἡ βιογραφία του δὲν φαίνεται νὰ κρύβῃ κανένα μυστικό. Διάσημος ἀπ' τὰ 23 του κίβλας χρόνια, ἔζησε ἀπὸ τότε μιὰ ζωὴ σχεδὸν δημόσια. Ἄλλ' αὐτὸ πὺν φαίνεται δύσκολο νὰ μαντευθῇ εἶναι τὸ νόημα αὐτῆς τῆς παράξενης μοίρας. Κάνοντας σκέψεις πάνω στὴ ζωὴ του ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς διέκρινε τοὺς σταθμοὺς μιᾶς θείας παιδαγωγίας, τὴν ὁ-

ποία σημαδεύουν, χωρὶς νὰ ἐκφράζουν πλήρως ὅλες τῆς τῆς ἔννοιες, τὰ κύρια λογοτεχνικά του ἔργα.

Ὁ Γκόγκολ ἦταν γόνος μιᾶς οἰκογένειας μικροεγγενῶν γαιοκτημόνων ἐγκατεστημένης ἐπὶ πολλὰς γενεὲς στὴν Οὐκρανία, στὰ δυτικὰ σύνορα τῆς Ρωσίας, ὅπου ἡ γειτνίασι μὲ τὴν καθολικὴ Πολωνία εὐνοῦσε τῆς ρωμαϊκῆς διεισδύσεις, ἀλλὰ ἔδινε ἐπίσης στὴν Ὁρθοδοξία ἓνα ἀποφασιστικὸ καὶ μαχητικὸ ὕφος, πὺν σ' ἄλλα μέρη δὲν εἶχε. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς προγόνους του φαίνεται νὰ ἦσαν καθολικοὶ. Ἄλλὰ ὁ προπάππος του ὑπῆρξε ὀρθόδοξος ἱερεὺς. Ἄναθρεμμένος ἀπὸ πολὺ εὐσεβῆ μητέρα, θὰ κρατήσῃ γιὰ πάντα στὴ μνήμη καὶ στὴν καρδιά του τὰ ἔχνη τῆς μητρικῆς περιγραφῆς «τῆς φοβερᾶς Ἐσχάτης Κρίσεως» πὺν τοῦ ξύπνησε πρῶϊμα τὴν συναίσθησι τῆς σοβαρότητος τῶν πράξεων καὶ ἀποφάσεων πὺν παίρνομε σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ. Ἡ παιδικὴ του ἡλικία μᾶλλον εὐτυχισμένη. Ἡ δροσιά αὐτοῦ τοῦ παιδικοῦ παραδείσου, στὸ περιβάλλον μιᾶς μικρορωσικῆς κοινωνίας, πὺν τὴν ταραζοῦν ὥστόσο ἀρκετὰ πάθη καὶ κακίαι, προσδίδει κείνη τὴ γοητεία στὸ πρῶτο του ἀριστοῦργημα: «Οἱ Ἀγρυπνίαι τῆς πολίχνης κοντὰ στὸ Ντικάνκα».

Εἴκοσι χρονῶν, ὅπως πολλοὶ εὐγενεῖς ἐπαρχιώτες νέοι, φθάνει στὴν Πετρούπολι μὲ πλήρη ἐπίγνωσι τοῦ ταλέντου του, γεμάτος φιλοδοξίας καὶ ἀποφασισμένος νὰ δημιουργήσῃ τὴν καρριέρα του μέσα σ' αὐτὸ τὸν κόσμον, χωρὶς ὥστόσο νὰ πάγῃ νὰ ὑπηρετῇ τὸν τσάρο, τὴν πατρίδα του καὶ τὴν ἀνθρωπότητα. Εἶχε τὴν ἀφέλεια νὰ θεωρῇ εὐκόλο καὶ φυσικὸ νὰ συνδυάσῃ τοὺς πόθους του γιὰ δόξα καὶ πλοῦτο μὲ ἓνα εἰλικρινῆ ἠθικὸ ἰδεαλισμὸ, μὲ μιὰ λέξι, νὰ δουλεύῃ συγχρόνως «Θεῷ καὶ μαμμωνᾷ».

Μὴ ἔχοντας ὅμως οὔτε χοῦμα, οὔτε γνωριμίες, ἀναγκάστηκε στὴν ἀρχὴ νὰ κερδίξῃ τὸ ψομὶ του δεχόμενος κατώτερες θέσεις σὲ κάποια ἄσημη ὑπηρεσία. Γιὰ ἀρκετὰ χρόνια γνώρισε τὴ φτώχεια, τῆς κακουχίας τῆς πείνας, τοῦ κρύου, τῆς ταπεινώσεως. Ὅποτερα, ἀτότομα, μετὰ ἀπὸ μιὰ πρῶτη ἀποτυχία ἦρθε ἡ ἐπιτυχία, σχεδὸν ὁ θρίαμβος, μὲ τὴ δημοσίευσσι τῶν οὐκρανικῶν του διηγημάτων. Εἶναι μόλις 23 χρο-

νῶν καὶ τ' ὄνειρό του νὰ γίνῃ πλούσιος, δι-
 ἄσημος καὶ ταυτόχρονα χρήσιμος στὴν πα-
 τριδα του φαίνεται πὼς κοντεύει νὰ πρα-
 γματοποιηθῇ. Ἄλλ' εἶναι πιά πολὺ ἀργά.
 Ἦδη μιὰ ἄλλη κλῆσι ἔχει γίνῃ στὴν καρ-
 διά του κἀνοντάς την, σχεδὸν ἄθελά του,
 ἀνίκανη νὰ ικανοποιηθῇ μὲ μιὰ ἐγωϊστικὴ
 καὶ μέτρια εὐτυχία. Τὸ τί ἀκριβῶς ὑπῆρ-
 ξε αὐτὴ ἡ κλῆσι τὸ μαντεύομε μονάχα ἀ-
 κούγοντας τὴν κραυγὴ τοῦ θλιβεροῦ ἥρωα
 τοῦ «Παλτοῦ», ἐνὸς διηγῆματος πού γρά-
 φτηκε λίγα χρόνια ἀργότερα, ἀλλὰ πού θὰ
 μποροῦσε νὰ εἶναι, ὅπως λέει ὁ Π. Πα-
 σκάλ⁽⁸⁾, ἡ λογοτεχνικὴ μεταφορὰ μιᾶς ἐμ-
 πειρίας, πού εἶχε ὁ ἴδιος ὁ Γκόγκολ, ὅταν
 ἦταν ἀκόμα «ἕνας φτωχὸς νέος». — Ἀφή-
 στε με! Γιατί μοῦ κάνετε κακό;... Εἶμαι ὁ
 ἀδελφός σου—αὐτὸ τὸ παράπονο τῶν «κα-
 τατρεγμένων καὶ ταπεινῶν», πού εἶναι διά-
 χυτο στὴ σύγχρονη ρωσικὴ λογοτεχνία,
 πλήγωσε πρῶτῃ-πρῶτῃ τὴν καρδιά τοῦ Γκό-
 γκολ. Ἐκφράζει μιὰ διπλῆ ἀνακάλυψι τὴν
 ἀνακάλυψι τῆς ἀγριότητος καὶ τῆς ἀπαν-
 θρωπιᾶς, πού κρύβεται μέσα στὸν κάθε
 ἀνθρώπο κάτω ἀπ' τοὺς λεπτοὺς τρόπους
 καὶ τὴν κοσμικὴ εὐγένεια τὴν ἀνακάλυψι
 ἐπίσης τῆς μυστηριώδους ἀδελφοσύνης πού
 συνδέει τὸ θῦτη μὲ τὸ θῦμα περιβάλλοντας
 καὶ τοὺς δύο μὲ τὸ ἴδιο αἰσθημα ντροπῆς
 καὶ οἴκτου.

Σ' αὐτὴ τὴν ἀποκάλυψι τοῦ Κακοῦ ὁ
 Γκόγκολ ἀντιδρᾷ μὲ τὸ μαχητικὸ καὶ ἱπο-
 τικὸ ἔνστικτο, πού τὸν χαρακτηρίζει. Βλέ-
 πει καθαρὰ τὸ δρόμο πού πρέπει ν' ἀκο-
 λουθήσῃ: θὰ πολεμήσῃ τὸ Κακὸ μὲ τὸ φο-
 βερὸ ὄπλο πού ἔχει λάβει ἀπ' τὸ Θεό, τὸ
 δῶρο νὰ ξέρῃ νὰ κἀνῃ τοὺς ἄλλους νὰ γε-
 λοῦν εἰς βάρος τῆς ἀνθρώπινης μικρότη-
 τος καὶ ἀνοησίας.

Πραγματικά, μὲ τὸ ἀνέβασμα τοῦ «Ἐπι-
 θεωρητοῦ» στὰ 1836, ἕνα ἀκράτητο γέλιο
 ξεσπᾷ. Ἡ Ρωσία δλόκληρη μοιάζει νὰ κο-
 ροιδεῖν τῆς ἴδιες τῆς τῆς ἀδυναμίες. Ἄλλ'
 ὁ Γκόγκολ ἀπογοητεύεται βαθειά. Εἶχε σκο-
 πὸ νὰ κἀνῃ τοὺς συμπατριῶτες του καλύ-
 τερους, τοὺλάχιστο, νὰ τοὺς βοηθήσῃ νὰ
 σκεφθοῦν σοβαρώτερα. Ἀλλὰ δὲν πέτυχε
 παρὰ νὰ τοὺς διασκεδάσῃ καὶ μάλιστα, ἐπὶ
 πλέον, νὰ προκαλέσῃ ἄγονες πολεμικές. Γι'
 αὐτὴ τὴν ἀποτυχία, πού φαινόταν σὰν ἀπό-

λυτὴ ἐπιτυχία, κατηγορεῖ περισσότερο τὸν
 ἑαυτὸ του παρὰ τοὺς ἄλλους. Συναισθανό-
 μενος τὴν εὐθύνη του, νιώθει πὼς τοῦ ἐπι-
 βάλλεται νὰ σιωπήσῃ, νὰ αὐτοσυγκεντρω-
 θῇ γιὰ νὰ γνωρίσῃ καλύτερα τὸν ἑαυτὸ
 του, νὰ μορφωθῇ πνευματικὰ ἢ μᾶλλον, ν'
 ἀφήσῃ νὰ τὸν μορφώσῃ Ἐκεῖνος, πού μό-
 νος κατέχει τὴν τέλεια γνώσι τῆς ψυχῆς
 μας». Μοναδικὴ ἀντίδρασι συγγραφείως
 πού τὸ ἔργο του ἔχει ἐπιτύχει. Σ' αὐτὴν
 μερικοὶ διακρίνουν κιάλας τὰ πρῶτα σημά-
 δια διασαλεύσεως τοῦ λογικοῦ. Ἀληθινὰ
 πρόκειται γιὰ ἀρχὴ κάποιας τρέλλας. Ἄλλ'
 αὐτὴ εἶναι ἡ τρέλλα τῆς «ἀνωθεν κλήσεως»
 εἰς τὴν εὐαγγελικὴ τελειότητα, εἶναι ἡ
 τρέλλα ἐκείνων πού διψοῦν τὴν πνευματι-
 κὴ ὠραιότητα, εἶναι ἡ τρέλλα τῆς κλήσεως
 πρὸς τὸν πλούσιο νεανίσκο: «Ἔπαγε, πώ-
 λησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ διάδος πτω-
 χοῖς καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ» (Λουκ.
 ιη' 22).

Ὁ Γκόγκολ δὲν εἶδε ποτὲ τὸ ταλέντο
 σὰν αὐτοσκοπὸ καὶ πίστευε εὐλικρινὰ πὼς
 εἶχε θέσει τὸ δικό του στὴν ὑπηρεσία τῶν
 ἀνθρώπων. Τώρα ἀρχίζει νὰ ὑποψιάζεται
 πὼς γιὰ νὰ κἀνῃ ὁ καλλιτέχνης τοὺς ἄλλους
 καλύτερους πρέπει ὁ ἴδιος νᾶχῃ γίνῃ και-
 νούργιος ἀνθρώπος. Προτοῦ νὰ δημιουρ-
 γήσωμε, προτοῦ νὰ παραγάγωμε πρέπει νὰ
 εἶ μ α σ τ ε. Γιὰ τὸν συγγραφέα αὐτὸ ση-
 μαίνει, πὼς πρὶν πάσῃ τὴν πέννα πρέπει
 νὰ στραφῇ πρὸς τὸν ἑαυτὸ του γιὰ νὰ κά-
 μῃ πρῶτα τὸ «ἔσωτερικὸ ἔργο». Χωρὶς αὐ-
 τό, κ' ἂν ἀκόμα εἶναι προικισμένος μὲ τὴ
 δύναμι νὰ δημιουργῇ εἰκόνες, δὲ θὰ μπο-
 ρέσῃ νὰ «ζωγραφίσῃ τὴ ζωὴ στὸ βάθος
 τῆς, ὥστε νὰ γίνῃ πραγματικὴ διδασκα-
 λία»⁽⁹⁾. «Εἶμαι πεπεισμένος», θὰ γράψῃ
 ἀργότερα «πὼς, ἂν διαπλασθῇ ὁ ἀνθρώπος
 πρὶν ἀπ' τὸ λογοτέχνη, τὰ ὑπόλοιπα θάρ-
 θουν μόνα τους»⁽¹⁰⁾.

Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1846 ὁ Γκόγκολ φεύ-
 γει γιὰ τὸ ἔξωτερικὸ ἔχοντας μαζύ του τὸ
 σχέδιο τῶν «Νεκρῶν ψυχῶν», πού τοῦ ἔ-
 χει ἐμπνεύσει ὁ Ποῦσκιν. «Ὅλες τῆς ταπει-
 νώσεις, ὅλες τῆς θλίψεως» γράφει στὸν Πογ-
 κοντὶν τὴ στιγμὴ τῆς ἀναχωρήσεως, «μοῦ
 τίς ἔστειλε ἡ θεία Πρόνοια γιὰ τὸν καταρ-
 τισμό μου. Δὲν εἶναι μιὰ ἀνθρώπινη θέλη-
 σι, πού μοῦ χαράζει τὸ δρόμο. Αὐτὸς ὁ

δρόμος—τὸ νιώθω σήμερα—εἶναι ἀναγκαῖος γιὰ τὴν πνευματικὴ μου ἐξέλιξις»⁽¹¹⁾.

Πραγματικά, τὰ 12 χρόνια πού θὰ ζήσῃ ὁ Γκόγκολ μακρὰ ἀπ' τὴ Ρωσία, χωρὶς σχεδὸν νὰ ξανάρχεται παρὰ μόνο γιὰ λίγο, θὰ εἶναι τὰ πιὸ πονεμένα ἀλλὰ καὶ τὰ πιὸ γόνιμα χρόνια τῆς ζωῆς του.

Ἀκούραστος ταξιδιώτης, ξεκουράζεται γιὰ λίγο πότε στὴν Ἰταλία, τὴ Ρώμη ἢ τὴ Φλωρεντία, πότε στὸ Παρίσι ἢ στὶς ὄχθες τῆς λίμνης Λεμάν ἢ, ἀκόμα, στὴ Βάδη, τὴν Ὀστάνδη ἢ τὴ Νίκαια. Παράλληλα πρὸς αὐτὲς τὶς περιπλανήσεις, κατὰ τὶς ὁποῖες ἡ ψυχὴ καὶ ἡ διάνοιά του πλαταίνουν στὶς διαστάσεις τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πολιτισμοῦ γίνεται ἐπίσης μιὰ ἐσωτερικὴ ἀνίχνευσις, πού οἱ ἀνακαλύψει τῆς πολὺ γρήγορα θὰ σκεπάσουν τὸ θαυμασὸ τῆς καλλιτεχνικῆς του εὐαισθησίας: «Ποτὲ δὲν ἐγκατέλειψα τὸ δρόμο μου, πάντοτε ἀκολούθησα τὴν ἴδια ὁδὸ: ὁ σκοπὸς μου ποτὲ δὲν ἄλλαξε, ὁ σκοπὸς μου ἦταν πάντοτε ἡ ζωὴ καὶ μόνον ἡ ζωὴ. Ἀναζήτησα τὴ ζωὴ στὴν πραγματικότητά της καὶ ὄχι στὰ ὄνειρα τῆς φαντασίας κι' ἔτσι κατώρθωσα νὰ φθάσω σ' Ἐκείνον, πού εἶναι ἡ Πηγὴ τῆς Ζωῆς»⁽¹²⁾.

Τρία γεγονότα προσδίδουν ἰδιαίτερη σημασία στὸ μακρυνὸ αὐτὸ ταξίδι:

Ἡ συνάντησί του μετὸν Καθολικισμό, ἡ πείρα τοῦ θανάτου, ἡ κρίσις τῶν ἐτῶν 1846-1848.

Τὸ τί στάσι πήρε ὁ Γκόγκολ ἀπέναντι στὸν Καθολικισμό καὶ τὸ πῶς ἐξελίχθηκε αὐτὴ ἡ στάσι εἶν' ἓνα πρόβλημα πού δὲν ἔχει ἀκόμα ξεκαθαριστῆ. Χωρὶς ἀμφιβολία, ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἄσκησε πάνω του μιὰ ἔλξι πού τὴν διπλασίαζε ἀσφαλῶς ἡ γοητεία τῆς αἰωνίας Πόλεως.

Μὲ τὶς μελέτες, ἀργότερα, θὰ στηριχθῆ πιὸ γερὰ ὁ ἐνθουσιασμός του αὐτός. Ὁ Bossuet, ἡ «Μίμησις», θὰ τὸν ὀδηγήσουν στὴν οὐσία τῆς καθολικῆς εὐσεβείας.

Προχώρησε τάχα καὶ πιὸ πέρα ὁ Γκόγκολ; Συναζόντας στὸν κύκλο τῆς πριγκίπισσας Ζηναΐδας Βολκόνσκη, πού μόλις εἶχε προσχωρήσει στὸν καθολικισμό, σκέφθηκε τάχα κι' ὁ ἴδιος—σύμφωνα μετὴ διάδοσι πού φηται ὡς τ' αὐτὰ τῆς μητέρας του—ν' ἀπαρνηθῆ τὴν Ὁρθοδοξία; Τίποτε δὲν ἐπιτρέπει νὰ τὸ βεβαιώσῃ κανεὶς καὶ

ν' ἀμφισβητήσῃ τὶς ἴδιες του τὶς διαφεύσεις. Στὴν πραγματικότητά, ἀν αὐτὴ ἡ σκέψις δὲν τὸν ἀπασχόλησε ποτὲ στὰ σοβαρά, ἀκόμα καὶ στὴν ἐποχὴ τοῦ μεγαλύτερου ἐνθουσιασμοῦ του, αὐτὸ δεφίεται στὸ ὅτι πέρα ἀπ' τὶς διαφορὰς διδασκαλίας καὶ πειθαρχίας τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ὁ Γκόγκολ διαισθάνεται τὴν οὐσιαστικὴ ταυτότητα. «Τόσο ἡ μία ὅσο καὶ ἡ ἄλλη εἶναι ἀληθινές». Μιὰ μεταστροφή τοῦ φαίνεται ἄσκησις.

Ἀργότερα, ὅταν ἡ πνευματικὴ του ζωὴ γίνῃ βαθύτερη, τότε θὰ νιώσῃ καλὰ τὸν διδακτικὸ πλοῦτο καὶ τὴν πληρότητα τῆς Ἀλήθειας τῆς Ὁρθοδοξίας. Πιὸ ὕστερα θὰ κἀνῃ κριτικὰς τοῦ Καθολικισμοῦ. Μερικὰς ἀπ' αὐτὰς μπορεῖ νὰ φαίνονται αὐστηρές. Ὅσο ὅσο δὲ θ' ἀμφισβητήσῃ τὸν ἐκκλησιαστικὸ χαρακτῆρα τοῦ καθολικισμοῦ, οὔτε τὴν παρουσία μιᾶς ἐνιαίας ἀποκαλύψεως μέσα στὶς δύο Ἐκκλησίες, τὴν ὁποία ὁμως ἀποκάλυψι δέχθησαν καὶ ἀφωμοίωσαν μετὰ διαφοροτικὸ τρόπο. Κι' ὅταν ἀκόμα θὰ πάψῃ πιά νὰ τὸν θαμπώνῃ ἡ λαμπρότης τῆς Αἰωνίας Πόλεως, πού θὰ σκεπασθῆ ἀπ' τὸ «ὀλοκάθαρο Φῶς τοῦ Χριστοῦ», πού ξεχύνεται ἀπ' τὸ ναὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, παρ' ὅλα τὰ σκοτάδια πού τὴν τριγυρίζουν, ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία θὰ μείνῃ γι' αὐτὸν ἡ εἰκόνα τῆς ἐνεργοῦ ἀγάπης, «ἡ γεμάτη μέρμινα Μάρθα, ἡ καλὴ οἰκοδέσποινα, πού δέχεται τοὺς ἀνθρώπους φιλόξενα, διδάσκοντάς τους τὸ Λόγο τοῦ Κυρίου, τὸν ὁποῖο δὲν ἔχουν ὄλοι ἀκόμα ἀρετὰ μελετήσι»⁽¹³⁾. Σὰν τὴ Μαρία ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία «ἐξελέξατο τὴν ἀγαθὴν μερίδα». Ἐπ' αὐτοῦ δὲν ἀμφιβάλλει ὁ Γκόγκολ πιά ὅταν ἡ ἐπαφὴ του μετὸς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας καὶ μιὰ θεριμὴ συμμετοχὴ στὰ λειτουργικὰ μυστήρια θὰ τὸν ἔχουν εἰσαγάγει στὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ, δὲν θὰ παύσῃ νὰ ὑπενθυμίζῃ σ' αὐτούς, πού κινδυνεύουν ν' ἀπολιθωθοῦν μέσα σὲ μιὰ νεκρὴ καὶ στεῖρα ὀρθοδοξία, πῶς ἡ γνήσια «θεωρία» πρέπει νὰ συνοδεύεται ἀπὸ πλοῦσια καρποφορία ἀγάπης καὶ ν' ἀκτινοβολῆ σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς. Στὴν κατανόησι αὐτῆς τῆς εὐαγγελικῆς ἀλήθειας ἀπ' τὸν Γκόγκολ, συνετέλεσαν πολὺ οἱ σχέσεις του μετὰ τὴν ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία.

Εἶναι παράδοξο: στὴ Ρώμη ὁ Γκόγκολ ἔγι-
νε πρὸ συνειδητὸς ὀρθόδοξος καὶ ἐκεῖ ἔ-
νωσε βαθύτερα τὶς εὐθῦνες του.

Ἔνα ἄλλο γεγονός πού ἐπιτάχυνε τὴν
πνευματικὴ ὀριμότητα τοῦ ποιητῆ κατὰ τὰ
χρόνια τῆς ξενητεῖας ἦταν: Ἡ διπλῆ συν-
άντησί του μὲ τὸ θάνατο.

Στὰ 1839, ὁ φίλος του Ἰωσήφ Φελγκόρ-
σκη, νέος πού ὑποσχόταν πολλά καί, πού ὁ
ποιητῆς τοῦ εἶχε ἀδελφικὰ συμπαρασταθῆ
στὶς ὥρες τοῦ πόνου καὶ τῆς ἀγωνίας, πε-
θαίνει στὰ χέρια του. Στὰ 1840, ὁ ἴδιος ὁ
Γκόγκολ ἐπιστρέφοντας ἀπὸ ἓνα ταξίδι
στὴ Ρωσία ἔπεσε κάτω ἀπὸ μίαν ἀγνωστὴ
ἀρρώστεια, πού τὸν ἔκανε νὰ ξαναζήση
προσωπικὰ ὅλες τὶς φάσεις τῆς ἀγωνίας
τοῦ φίλου του. Εἶν' ἀδιάφορο ἂν αὐτὴ ἦ
ἀρρώστεια προερχόταν ἐν μέρει ἴσως ἀπὸ
νευροφυκτικὰ αἰτία. Τὸ σπουδαῖο εἶναι αὐτὴ
ἡ ἐσωτερικὴ ἐμπειρία τοῦ θανάτου ἢ, καλ-
λίτερα, τοῦ «ἀποθνήσκειν», πού τοποθετεῖ
τὸν ἄνθρωπο καὶ κάθε πρᾶγμα στὴν ἀλη-
θινή τους θέσι, κ' ὕστερα, ἡ θεραπεία, πού
τοῦ φάνηκε σὰ μιά νεκρανάστασι καὶ πού
τὴν εἶδε ὁ Γκόγκολ σὰ μιά χάρι, σὰν ἓνα
δῶρο τῆς «Ἁπειρος θείας Εὐσπλαγχνίας».
Σχετικὰ μὲ τὴν φύσι αὐτῆς τῆς ἐμπειρίας,
τῆς ὁποίας ὁ—μὲ τὴν αὐστηρὴ ἔννοια τοῦ
ὄρου—μυστικὸς χαρακτήρας εἶναι ἀναμφι-
σβήτητος, ὁ ποιητῆς ἐκφράζεται μὲ μιά δια-
κριτικότητα, πού φανερόναι πνευματικὴ
σύνεσι⁽¹⁴⁾. Ἀντίθετα, αὐτὸ πού ξέρομε εἶ-
ναι οἱ καρποὶ αὐτῆς τῆς χάριτος, ὅτι δη-
λαδὴ ἀπὸ ἓνα μέτριο χριστιανό—πού, ὁ-
μως, εἰλικρινὰ ποθοῦσε τὴν ἡθικὴ τελειό-
τητα—αὐτὴ ἡ χάρι ἐδημιούργησε, ἂν ὄχι
βέβαια ἓναν ἅγιο, πάντως ἓναν ἄνθρωπο,
πού διέκρινε μιά θεϊκὴ ἐπιτακτικὴ καὶ συγ-
κεκοιμένη πρόσκλησι γιὰ ὀλοκληρωτικὴ
καὶ ἰσόβια ἀφιέρωσι στὸ Χριστό. Αὐτὸ εἶ-
ναι τὸ νόημα πού ἀποδίδει ὁ Γκόγκολ στὴ
θεραπεία του, ἡ ἐξῆψωτικὴ καὶ τρομερὴ
ἐλλογῆ, ἐλλογῆ τῆς ὁποίας νιώθει τὸν ἑ-
αυτό του «σκευός» καὶ πού θὰ γίνῃ γι' αὐ-
τὸν πηγὴ τόσων δοκιμασιῶν, τόσων πειρα-
σιῶν ἀλλὰ καὶ ἀνεκλάλητης χαρᾶς.

E. BEHR-SIGEL

(Συνεχίζεται)

Μετὰφρ. ΑΙΚ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΟΥ

(1) Πρβλ. P. Pascal: «Le Drame spiri-
tuel de Gogol. Introduction à N. Gogol.
Meditations sur la Divine Liturgie p. 8 (Pa-
ris 1952)

(2) Β. Γ. Μπελίνσκη (1812-1848). Διάση-
μος Ρώσος κριτικὸς τῆς ἐποχῆς τοῦ 1840· ἄ-
φου συνετέλεσε μὲ τὶς ἐνθουσιώδεις κριτικὲς
του στὸ νὰ κἀν τὸν Γκόγκολ διάσημο, τὸν
πολέμησε βίαια μὲ μιά ἀνοικτὴ ἐπιστολῆ, πού
διαδόθηκε εὐρύτατα.

(3) Πρβλ. Κ. Μοτσούλσκη. Ἡ πνευματικὴ
πορεία τοῦ Γκόγκολ (ρωσικὰ) Paris 1934 σελ.
86.

(4) Περιφῆμο μυθιστόρημα τοῦ Γκόγκολ.

(5) Μοναστικὸ ὄνομα τοῦ Α. Μ. Μπουχάρεβ,
συγγραφέως τῶν «Τριῶν Ἐπιστολῶν πρὸς τὸν
Γκόγκολ», πού γράφτηκαν τὸ 1848 καὶ δημο-
σιεύθηκαν τὸ 1861 στὴν Πετροῦπολι.

(6) «Ὁ Θεὸς μὲ δημιούργησε καὶ δὲν μού ἄ-
πέκρυψε διόλου τὴν ἀποστολῆ μου. Δὲ γεννήθη-
κα γιὰ νὰ δημιουργήσω μιά νέα λογοτεχνικὴ
ἐποχῆ. Τὸ χρέος μου εἶναι πρὸς ἄπλο καὶ κοντύ-
τερα στὸν ἄνθρωπο. Κάθε ἀνθρώπινο δν ἔχει ὑ-
ποχρέωσι ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τὸ σκε-
φθῆ ἔτσι, ὄχι μόνο ἐγώ. Τὸ ἔργο πού μού ἔχει
ἀνατεθῆ ἀφορᾶ τὴν ψυχὴ καὶ τὴν οἰκοδομὴ τῆς
ζωῆς». (Ἐπιστολὲς σὲ διάφορα πρόσωπα ἐξ
ἀφορμῆς τοῦ ἔργου «Νεκρὲς Ψυχές»).

(7) Ἰωάν. ιε' 2.

(8) «Μέσα στὶς λέξεις αὐτὲς ἀκουε ἄλλες
λέξεις: «Εἶμαι ὁ ἀδελφός σου». Καὶ ὁ φτωχὸς
νέος, ἔκρυβε τὸ πρόσωπό του μὲ τὰ χέρια του:
Πολλὲς φορὲς στὴν κατοπινὴ του ζωὴ τὸν ἔπια-
σε τρόμος βλέποντας πόση ἔλλειψι ἀνθρωπιᾶς
ὑπάρχει μέσα στὸν ἄνθρωπο, πόσο ἄγρια χυ-
δαιότης κρύβεται κάτω ἀπ' τοὺς λεπτοὺς τρό-
πους καὶ τὴν εὐγένεια τοῦ κόσμου... ἀκόμα,
Θεὲ μου! καὶ σ' αὐτὸν πού ὁ κόσμος θεωρεῖ εὐ-
γενῆ καὶ εἰλικρινῆ. «Αὐτὸς ὁ νέος, ποῖός δὲν
τὸ μαντεύει ὅτι εἶναι ὁ Γκόγκολ»; (Πρβλ. P.
Pascal. Le Drame spirituel de Gogol σελ.
10).

(9) Γράμμα στὸν Β. Α. Γιουκόφσκη στὸ
«Γράμματα γιὰ τὴν Τέχνη, τὴ Φιλοσοφία καὶ
τὴ Θρησκεία» σελ. 201 (Paris 1926).

(10) Αὐτόθι σελίδες 168-169.

(11) Γράμματα... σελ. 56.

(12) Ἐξομολόγησις ἑνὸς συγγραφέως.

(13) Γράμματα... σελ. 182.

(14) «Αἰσθάνθηκα μέσα μου ἓνα ἀσυνήθιστο
πνευματικὸ φαινόμενο... Τί εἶδους φαινόμενο ἦ-
ταν αὐτό; Δὲν πρέπει νὰ τὸ μάθης. Ἄν τὸ θεω-
ροῦσα ὠφέλιμο θὰ τὸ εἶχα κάνει γνωστό» (Αὐ-
τόθι σελ. 89).

ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΑΛ. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ Β'.

ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ

Τὸ πιὸ φλέγον θέμα στοῦ ἔργου τοῦ Παπαδιαμάντη, μετὰ τὴν πολιτικὴ καὶ τὴ μετανάστευσι, εἶναι τὸ τρίτο: Γυναίκα καὶ ἀποκατάστασις τῆς. Ἐνα πρόβλημα ἀπὸ τὰ πιὸ σοβαρὰ ποὺ δὲν βρῖσκομε στὴν σύγχρονή του λογοτεχνία τίποτα ἀνάλογο. Νῆταν μόνον οἱ συνθήκες τῆς Σκιάθου τόσο σκληρὲς γιὰ τὸ πλάσμα ποὺ λέγεται γυναίκα; Ναι, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ἀπεριφράστως, ἐὰν δὲν εἶχε γράψει, μὲ τὸ ἴδιο θέμα ἐπίσης καὶ ἀθηναϊκά διηγήματα. Ἄς τὸ δοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχή.

Θεωρεῖται τρομάρα ἡ γέννησις κόρης καὶ βάρος ἀνυπόφορο γιὰ τὴν οἰκογένεια. Τὰ θυγάτρια εἶναι τέκνα τῶν δακρύων, λέγει. Φροντίζουν νωρὶς νὰ μὴ γεννηθοῦν κορίτσια. Οἱ γοητὲς φτιάχνουν ματζούνια καὶ ἀρσενικοβότανα τὰ ὁποῖα δίνουν στὶς μητέρες γιὰ νὰ γεννήσουν γιουὺς. Στὸ μυστήριον τοῦ γάμου γαμπρὸς καὶ νύφη φοροῦν ἀπάνω τους τετραβάγγελο γιὰτὶ οἱ ἐχθρὲς τῆς νύφης μετροῦν νὰ τῆς οἴξουν τὰ κορίτσια. Καὶ παρ' ὅλ' αὐτὰ γεννιῶνται πολλά. «Ἡ Ἀφροδὴ εἶχε—πῶς τὰ μοιράζει ὁ Θεός!—ὀκτὼ παιδιά, ὄλο κορίτσια! Ἐν μόνον ἀγόρι εἶχε κάμει, καὶ ὡς διὰ νὰ διορθωθῇ τὸ παρόραμα τῆς φύσεως τῆς τὸ εἶχε πάρει ὁ χάρος»⁽¹⁴⁾. Στὴν Μακροαισιτῖνα λέει «ἄρρεν δὲν ὑπῆρχε εἰς τὴν οἰκογένειαν»⁽¹⁵⁾. Ὁ Πεντάρφανος Στάμιος ποὺ πῆρε δυὸ συζύγους, ἔκαμε πολλὰ παιδιά ἀλλὰ πλεόναζαν πάλι τὰ κορίτσια. «Πᾶσα οἰκογένεια εἰς τὴν γειτονίαν, καὶ εἰς τὴν συνοικίαν καὶ εἰς τὴν πόλιν εἶχαν ἀπὸ δύο ἕως τρία κοράσια. Μερικαὶ εἶχαν τέσσαρα, ἄλλαι πέντε. Μία μητέρα εἶχε ἕξ θυγατέρας καὶ ἓνα υἱόν, ὁ ὁποῖος

ἐφαίνετο προωρισμένος νὰ φανῇ ἄχρηστος» λέει ἡ Φόνισσα. Ἀλλὰ γιὰτὶ αὐτὸ τὸ μῖσος ἐναντίον τῶν κοριτσιῶν;

α) Οἱ νέοι φεύγουν, ξενιτεύονται καὶ δὲν ὑπάρχει ἀντιστοιχία.

β) Τὸ καὶ σπουδαιότερον καὶ ἀληθινὸ αἷτιον, τὰ δυσβάσταχτα ἔξοδα ἀπὸ τὴν στιγμή ποὺ θὰ δέσουν οἱ παντρεῖς καὶ μάλιστα ἡ μεγάλη προίκα.

Ὁ Ἀγάλλος ἐπὶ ὀκτὼ χρόνια ἦταν ἀρραβωνιασμένος μὲ δυὸ ἀρραβωνιαστικὲς καὶ γέμιζε στὶς ἐορτὲς Χριστόφομα, χαϊμαλιά, μπακλαβάδες καὶ δώρα, ἐνῶ ὁ ἴδιος ξέροντας πῶς εἶναι περιζήτητος γαμπρὸς δὲν ἔλεγε νὰ δώσῃ τέλος μὲ καμμιὰ.

«Ἡ πρώτη ἦτο ἀτυχής, πεντάρφανη ποῖος νὰ τὴν προστατεύσῃ, ποῖος νὰ τῆς εἰπῇ καλὸν εἰς τὰ πεθερικά τῆς. Ἡ ἄλλη εἶχε, καὶ παραεἶχε γονεῖς, ὥστε ἐπερίσσειαν, καὶ οἱ ἀδελφοὶ τῆς, μὲ τὴν μπρατσέρα τῆς κουβαλοῦσαν καλοῦδια. Καὶ τῆς ἔκαμαν προικιά καὶ πανωροῖα. Διὰ τοῦτο καὶ ἐνίκησεν αὐτή»⁽¹⁶⁾. «Πᾶσα πτωχὴ οἰκογένεια, πᾶσα μήτηρ χήρα, φορολογουμένη ἀσπλάγχχνως, τρώγουσα κρίθινον ἄρτον, ποτισμένον μὲ ἰδρωτὰ ἀλμυρόν—ᾤφειλε ἕξ ἅπαντος «ν' ἀποκαταστήσῃ» ὅλα τὰ θήλεα ταῦτα, καὶ νὰ δώσῃ πέντε, ἕξ ἢ ἑπτὰ προίκας! Ὡ Θεέ μου! Καὶ ὁποῖας προίκας κατὰ τὰ νησιώτικα ἔθιμα! «Σπίτι στὰ Κοτρώνια, ἀμπέλι στὴν Ἀμμουδιά, ἐλιῶνα στὸ Λεχοῦνι, χωράφι στὸ Στροφιλιά». Ἀλλὰ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος, εἶχε κολλήσει καὶ ἄλλη ψώρα. Τὸ μέτρημα... Ὡφειλεν ἕκαστος νὰ δώσῃ καὶ μετρητὴν προίκα. Δισχιλίας, χιλίας, πεντακοσίας, ἀδιάφορον. Ἄλλως ἂς εἶχε τὰς κόρας του νὰ τὰς καμαρώνῃ. Ἄς τὰς ἔβαζε στὸ ράφι. Ἄς τὰς ἔκλεινε

(14) Ἐνθα ἀνωτέρω, Τόμος Α' σελ. 279.

(15) Ἐνθ. ἀν. τόμ. Α' σελ. 400.

(16) Ἐνθα ἀνωτ. τόμ. Β' σελ. 73.

στο δουλάτι. "Ας τὰς ἔστειλε στο Μουσειον»⁽¹⁷⁾.

Στὰ «Ρόδινα Ἀκρογιαλῖα» ὁ Στάθης εἶναι ἔνδεκα χρόνια ἀρραβωνιασμένος· τόχει στρώσει κόττα-πίττα στο σπίτι τῆς νύφης καὶ δὲν παντρεύεται γιατί φοβάται. Εἶναι ἐλαφροσκιωτος. Τοῦχαν κάνει ἄλλες γυναῖκες μάγια. Ἀναλαμβάνει ὁ ἴδιος ὁ Δήμαρχος νὰ φέρῃ τὸ τέλος. Εἶναι ἀξιόλογο ἀπὸ πάσης ἀπόψεως τὸ προικοσύμφωνο ὅπως μᾶς τὸ διέσωσε ὁ Παπαδιαμάντης: «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πανδρεύω σήμερον τὴν θυγατέρα μου Κρατήρα μὲ τὸν Στάθη, γιὸν τοῦ Πατισσιάνη, καὶ τῆς δίνω πρῶτα τὴν εὐχή μου, ἐγὼ καὶ ἡ φαμίλια μου, ἡ μάνα της, ἀπὸ τὰ εἰκοσὶ μᾶς νύχια, καὶ τῆς δίνω δεύτερο τὸ καλύβι στὴν Κλινιά, στὴν κορφὴ τῆς ράχης, μαζὺ μὲ τὴν αὐλὴ της καὶ τὸ φούρνο, καὶ τὴν περιοχὴ τὸ χωράφι στὴν Κλινιά, σύμπλινια (. . . .) καὶ τὸν ἐλαιῶνα στὴν Κεχραιὰ μὲ σύνορα (. . . .) καὶ ἄλλον ἐλαιῶνα στὰ Λεχούνια (μὲ τόσα δένδρα καὶ τόσα θηλιάσματα)... Καὶ τῆς δίνω ἑβδομηταπέντε γίδια ἀπ' τὸ κοπάδι μας... καὶ τῆς δίνω ὅλα τὰ τίποτε καὶ τὰ ἐντύματα τοῦ σπιτιοῦ (ἀκριθὲς κατάλογος φορεμάτων, σινδόνων κλπ.) πέντε χαλκώματα, ἕνα ρακοκάζανο, τρία πιθάκια, δύο βαρέλια... τηγάνια... πυροστιά... σκαφίδια... πίττα... κόσμινον»⁽¹⁸⁾. Ἀλλὰ «παραπονεμένες» δὲν εἶναι μόνο οἱ κόρες στο νησί. Θαυμάσιο ἀπὸ πάσης ἀπόψεως εἶναι τὸ δμόνυμο διήγημα ποὺ διαδραματίζεται στὴν Ἀθήνα. Ἐχει προσωπικὴ πείρα ὁ Παπαδιαμάντης. Τρεῖς ἀδελφές του ἔμειναν ἐλεύθερες γιατί δὲν μπόρεσε νὰ τις βοηθήσῃ στὶς τόσες ἀπαιτήσεις. Ἡ καταφρόνια καὶ ὁ κατατρογμὸς στοιβάζεται μέσα στο χωρὸ τῆς γυναικείας ψυχῆς ποὺ ποτίζεται καὶ γίνονται ἄλλες μάγισσες ἄλλες στρίγγλες, ὄρους ποὺ πολὺ συχνὰ βρίσκομε στὸν Παπαδιαμάντη. Βλέπει, ἀκούει, θυμάται, στοχάζεται, ξεσπάει. Ὡμοιος γράφει τὴν «Φόνισσα» τὴν ὁποία πολὺ σωστὰ ὁ ἴδιος χαρακτηρίζει «κοινωνικὸ μυθιστόρημα». Εἶ-

ναι μιὰ ζωντανὴ διαμαρτυρία γιὰ τὴν σκλαβιά καὶ τὴν καταδίκη τῆς γυναίκας. Ἡ θεία Χαδοῦλα (ἡ Φόνισσα) δὲν ἦταν ἐγκληματικὸς τύπος. Σκέπτεται τὰ βάρη ποὺ δημιουργοῦν στὴν οἰκογένεια τὰ κορίτσια, τὴν καταφρόνια ποὺ τοὺς δείχνει ἡ Κοινωνία. Κάποτε λέγει «Τί νὰ σὰς πῶ!... Ἔτσι τοῦρχεται τ' ἀνθρώπου, τὴν ὥρα ποὺ γεννιῶνται, νὰ τὰ καρδοπνίγη... Ναὶ μὲν τὸ εἶπεν, ἀλλὰ βεβαίως δὲν θὰ ἦτο ἰκανὴ νὰ τὸ κάμῃ ποτέ... Καὶ ἡ ἴδια δὲν τὸ ἐπίστευεν...». Καὶ ὁμως ἡ Φραγκογιαννοῦ ἔχει στο ἐνεργητικὸ της πολλὲς παιδοκτονίες κοριτσιῶν καὶ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἐγγονὴ της. «Εἶχε ψηλώσει ὁ νοῦς της» γράφει ὁ συγγραφεὺς. Ἀφίνει τὸ σπίτι της, τὴν κυνηγᾶνε οἱ τύψεις, τὴν καταδιώκουν οἱ ταχτικοί. Τρέχει, κυττάζει πίσω της, περνᾶει ξωκκλήσια, σαυροκοπιέται, πηδάει φαρᾶγγια ποὺ οὔτε ἄνδρες δὲν θὰ τολμοῦσαν νὰ πηδήσουν. Τὴν κυνηγοῦν. Τὴν κυνηγοῦν. Καταφύγιό της μένει ἡ θάλασσα. Προχωρεῖ. «Ἡ ἄμμος ἦτο ὀλισθηρὰ. Τὸ κύμα ἀνήρχετο, ἐφούσκωνε. Ἡ γυνὴ δὲν ὀπισθοδρομήσε... Τὰ κύματα ἐφούσκωσαν ἀγρίως, ὡς νὰ εἶχον πάθος. Ἐκάλυψαν τοὺς μυκτῆρας καὶ τὰ ὄτα της... Ἡ γραῖα Χαδοῦλα εἶρε τὸν θάνατον εἰς τὸ πέρασμα τοῦ Ἁγίου Σώστη... Εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ δρόμου μεταξὺ τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης»⁽¹⁹⁾. «Ἡ Φραγκογιαννοῦ θὰ παραμείνῃ πάντοτε ἡ πιὸ τραγικὴ φωνὴ ποὺ μᾶς ἔφερε ἀπὸ τὴ Σκίαθο ὁ Παπαδιαμάντης»⁽²⁰⁾, τονίζει ἡ κ. Γλυκερία Πρωτοπαπᾶ, στὴ μελέτη της γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Σκιαθίτη λογίου.

Ἀλλὰ καὶ τὸ διήγημα «Πατέρα στο σπίτι» μὲ θέμα παρμένο ἀπὸ τὴν ἀθηναϊκὴ κοινωνία δὲν ὑστερεῖ σὲ ρεαλισμὸ καὶ τραγικότητα. Μέσα στὴ συντομία του διαγράφεται ὁ πόνος τῆς παρατημένης γυναίκας ποὺ λυώνει μέσα στὴν τιμὴ της μὲ τέσσερα παιδιὰ «χωρὶς ἄρτον εἰς τὸ ἐρμάρι, χωρὶς φωτιά καὶ χωρὶς φόρεμα». Τὸ πεντάχρονο παιδί, ὁ Μῆτσος, πηγαίνει στο γειτονικὸ

(19) Ἐνθα ἀνωτ. τόμ. Α' σελ. 106.

(20) Γλυκ. Πρωτοπαπᾶ. Ἡ «Φόνισσα» τοῦ Παπαδιαμάντη. «Ἑλληνικὴ Δημιουργία» τεύχ. 117 σελ. 749.

(17) Ἐνθα ἀνωτ. τόμ. Α' σελ. 26-27.

(18) Ἐνθα ἀνωτ. τόμ. Γ' σελ. 544.

μπακάλλικο μ' ἓνα μπουκάλλι.

«Μπάριμπα, βάλε μου λίγο λαδάκι μές' στὸ γυαλί, εἶπεν ἡ μάννα μου, γιατί δὲν ἔχουμε πατέρα—Χωρὶς πεντάρα; Ναί. Καί τί ἔγινε ὁ πατέρας σου; Νά! πάει νὰ βρῆ ἄλλη γυναῖκα!»⁽²¹⁾.

Ἐπιπλέον ἐπίσης τὸ «Χωρὶς στεφάνι». Ἡ νέα δασκάλα ζητάει διορισμό. Πέφτει στὰ δίχτυα τοῦ κομματάρχη. Τὴν δεσμεύει χρόνια, ζῆ μαζύ της. Ὁ ἴδιος κάνει παιδιὰ μ' ἄλλες γυναῖκες πού δὲν εἶναι κι' αὐτὲς νόμιμες. Τῆς τὰ πηγαίνει νὰ τ' ἀναθρέψῃ. Τὰ μεγαλώνει στοργικὰ ἐνῶ ὁ σκληρὸς χάρος τῆς τὰ παίρνει τῶνα πίσω ἀπ' τὸ ἄλλο. Κλείνεται στὸ σπίτι της μόνη «ἡ τεκνωμένη». Στὴν ἐκκλησιά πάει μόνο τὴν Μεγάλῃ Παρασκευῇ ἀργὰ τὸ βράδυ καὶ στὴν Ἀγάτῃ, στὴν δευτέρῃ Ἀνάστασι.

Κανεὶς ἄλλος, γνωστὸς λογοτέχνης, ὅσο ξέρω τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, δὲν ὑπερασπίστηκε τόσο ἀθόρυβα, ἀλλὰ καὶ τόσο δυνατὰ τὴν γυναῖκα⁽²²⁾.

★

Ὁ Παπαδιαμάντης δὲν ἦταν μόνο ὁ λογοτέχνης πὺν στιγμάτισε τὶς κακίες τῆς ἐποχῆς του. Παρουσίασε πολὺ ζωντανὰ καὶ τὰ καλὰ παραδείγματα. Διαβάζοντας Παπαδιαμάντη, ἔλεγε ὁ γνωστὸς Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλος στὴν ὁμιλία του στὸν Πανασσό, γίνεσαι καλύτερος καὶ ἀληθινότερος. Καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως εἶναι ἔθνικὸς πεζογράφος γιατί εἶναι ἀληθινός, ὅπως ὁ Σολωμός εἶναι ὁ ἔθνικὸς μας ποιητής. Πῶς νὰ μὴ σταθῆ ὁ μελετητῆς στοὺς ἥρωες καὶ ἡρωίδες τῶν διηγημάτων του πὺν ἀποπνέουν ἓνα ρίγος ἱερᾶς συγκινήσεως γιὰ τὸ ἔξοχο ἦθος τους καὶ τὶς ἡρωϊκὲς πράξεις τους; Καὶ εἶναι τόσο πολλοὶ καὶ αὐτοὶ! Ὁ ἀδελφὸς πὺν γύρισε ἀπὸ τὴν ξενιτεία θυσιάζεται γιὰ τὴν ἀδελφὴ του (Ἀμερικάνος). Μιὰ μικρὴ ὀρφανὴ κόρη κρατᾶει τὸ νοικοκυριὸ καὶ περιποιεῖται ἀδέλφια καὶ μέθισο πατέρα (Ἀστεράκι). Μιὰ νέα κρατᾶει σθεναρῇ ἀντίστασι γιὰ νὰ

μὴ σπιλώσῃ τὴν ἠθικὴ της ὑπόστασι ἀπὸ τὸ ἀφεντικὸ της, πὺν τὴν εἶχε ἀπὸ μικρὸ κορίτσι στὰ χέρια του (Βλαχοπούλα). Ταπεινωμένη μιὰ ἄλλη, ἡ Καραχμέταινα, ἀνατρέφει τὰ παιδιὰ τοῦ πρώην συζύγου της πὺν τὴν ἐγκατέλειψε ἐπειδὴ ἦταν ἀτεκνη, μὲ τόση αὐτοθυσία ὥστε νὰ μυρίζουν τὰ κόκκαλά της μῦρο στὸ ξέθαμα (Γάμος τοῦ Καραχμέτη). Ἐνας νέος πὺν στὸ ὄραμα τῆς μητέρας του φαίνεται ἥρωες στὸν ἔρωτά του (Ἐρως—Ἡρως). Ἡ γιαγιά πὺν θητεύει στὴν κόρη της καὶ δὲν βρίσκει ἀνάπαυσι ἀπὸ τὸ πρῶτὸ ὡς τὰ βαθιὰ μεσάνυχτα (Θητεία τῆς πενθερᾶς). Ἡ Σαραντανοννοῦ ἡ συντέκνισσα 40 βαπτιστικῶν (Τελευταία Βαπτιστικῇ), οἱ Φιλόστοργοι στὸ ὁμώνυμο διήγημα, πὺν μεγαλώνουν παιδιὰ ἀπὸ τὸ Βρεφοκομεῖο γιὰ νὰ μὴ νιώσουν τὴν κοινωνικὴ ἀδικία πὺν ἔρχεται στὸν κόσμο μαζύ μὲ τὴν ζωὴ τους. Ὁ τσοπάνος πὺν θυσιάζεται ἐκούσια γιὰ νὰ σώσῃ τοὺς συμπατριῶτες του (Φτωχὸς Ἅγιος) καὶ τόσοι-τόσοι ἄλλοι. Ἀλλὰ ἐκεῖ πὺν κρατᾶει τὰ σκῆπτρα ὁ Παπαδιαμάντης εἶναι στὰ ἑορταστικὰ του διηγήματα. Νιώθεις περισσότερο Χριστογεννα καὶ Πάσχα ὅταν διαβάσῃς ἓνα σχετικὸ διήγημα, γιατί ζῆς μέσα σὲ μιὰ γαληνὴ, ἀληθινὴ ἑλληνικὴ ἀτμόσφαιρα. Εἶναι ὁ πατέρας τοῦ ἑορταστικοῦ διηγήματος. Ἐμεινε μόνος χωρὶς συνεχιστὰς καὶ ἔτσι γίνεται καθολικὸς καὶ πανελλήμιος.

★

Στὸ πρῶτο του διήγημα, «Τὸ Χριστόψωμο» ὁ Παπαδιαμάντης δηλώνει ὅτι γράφει «πρὸς ἐποικοδόμησιν τῶν ἀναγνωστῶν του». Καὶ φυσικὰ ἔρχεται τὸ ἐρώτημα: Ποιὰ ἀτήρησι εἶχε τὸ ἔργο του στὴ ζωὴ τῶν συγχρόνων του καὶ τῶν μετέπειτα;

Ἐνῶ φαινομενικὰ εἶναι ἓνας φιλήσυχος, φργόκοσμος θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε πὺν ἀκριβολογημένα, εἶναι συγχρόνως ὁ πὺν μεγάλος ἐπαναστάτης τῆς ἐποχῆς του. Τὸ ἐρευνητικὸ του μάτι βρίσκει ὅλες τὶς στηλιτεύει. Δὲν ἀφομοιώνεται στὴν ἐποχὴ του, δὲν θέλει νὰ γίνετα ὁ ἀρεστός, νὰ μὴ θίγῃ τὰ κακῶς κείμενα, ἀλλὰ ὀρθώνει τὸ ἀνάστημά του ἀντίθετα στὸ ρεῦμα της καὶ

(21) Ἄπαντα Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη. Τόμ. Β' σελ. 272.

(22) Ἀφιέρωμα εἰς μνήμην Ἀλεξ. Γκιάλια (Γ Βερῆτη). Ἐκδοσις Χ.Ε.Ε. Ἀθ. Καραμπέτσου: «Ἡ γυναῖκα στὰ διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη σελ. 213.

ὑψώνει φωνὴ διαμαρτυρίας γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἀδικία ποὺ ἐπικρατεῖ. Μέσα στοὺς συγχρόνους του ποὺ ἀπασχολοῦνται σὲ ποιδῶδες ἰδιώματα θὰ γράφουν, στὴν δημοτικὴ ἢ στὴν καθαρεύουσα, αὐτὸς μένει πλατάνι ἀλλύγιστο, σὰν τὴν βασιλικὴ δρυῖ, τοῦ διηγήματός του, ξεπερνώντας τὸ γλωσσικὸ θέμα καὶ ριχνοντας τὶς ιδέες του ἀδιαφορώντας ἂν θὰ τὶς ντύσῃ σὲ καθαρεύουσα, δημοτικὴ ἢ μεικτὴ. Μόνο ἂν μπορούσαμε νὰ ἀπαλλαγούμε ἀπὸ τὴν ἐμπειρία τῆς ἐποχῆς μας καὶ νὰ μεταφερθοῦμε στὰ χρόνια του θὰ γινόταν ἴσως νὰ ἐκτιμήσωμε τὴν συμβολὴ του.

Σήμερα ζοῦμε τελείως σὲ μιὰ ἄλλῃ ἐποχῇ ποὺ ἂν καὶ μόνο 50 χρόνια μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τότε, εἶναι κατὰ γεωμετρικὴ πρόοδο προχωρημένη ἀπὸ τὴν δική του. Δὲν μπορῶ νὰ ξέρω πόσοι ἐνσυνείδητοι ἢ ἀστάθμητοι παράγοντες συνήργησαν στὴν σημερινὴ ἀντίληψη, ὥστε ὁ γάμος π. χ. νὰ μὴ θεωρῆται μόνο ἀγοραπωλησία, καὶ ἡ γέννησις τοῦ κοριτσιοῦ τρομάρα καὶ δυστύχημα. Ἀσφαλῶς ὅμως στὴ ζύμωσι τῆς κοινωνίας θὰ συνήργησε ἀπλᾶ, ἥσυχα, χω-

ρὶς θόρυβο καὶ τυμπανοκρουσίες τὸ ἔργο τοῦ Σκιαθίτη. Τὸ ὅτι ἡ καλὴ ἐπίδρασις εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ τὶς μέρες του τὸ ἀποδεικνύει ἡ ἐκτίμησις πολλῶν συγχρόνων του, ἢ τὸ ξεσπάθωμα ἄλλων ποὺ πόνεσαν γιὰ τὸ ἀλάτι ποὺ ἔπεσε στὶς πληγές τους. Σήμερα ἓνα μπορούμε νὰ ποῦμε: Πὼς ὁ Παπαδιαμάντης, ὁ θρησκευόμενος κατ' ἐπίγνωσιν πνευματικὸς ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς του, ἀπλὸς καὶ ἀληθινός, κατώρθωσε νὰ κἀνῃ πραγματικότητα τὸ ἑλληνικὸ ὄραμα. Ἔτσι τοῦ γράφει ὁ Βερίτης:

«Ἐσὺ τὸν Ἄθωνα ἔσιμξες μὲ τὴν Ἄθῆνα, ὃ μύστη, καὶ ἀδελφωμένος, στὴν ἀγνὴ καρδιά σου μέσα, ἐκλείστη ὁ στοχασμὸς ὁ ἑλληνικὸς μὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστη»⁽²³⁾.

ΑΘΗΝΑ Α. ΚΑΡΑΜΠΕΤΣΟΥ

(23) Γ. Βερίτης: Ποιήματα «Παπαδιαμάντης».

Ο Θ Η Ρ Ε Υ Τ Η Σ

Πουλιά ὀλιγοπτέρουγα ραμφίζουν τὴν καρδιά μου,
τὸ αἶμα πίνουν νὰ τραφοῦν, τοῦ λογισμοῦ τὸ γάλα,
πετοῦν σὲ κύκλους γύρω μου, καθίζουν στὰ μαλλιά μου,
καὶ φεύγουνε γιὰ τ' οὐρανοῦ τὰ ὕψη τὰ μεγάλα.

* * *

Πασίχαρα τανύζουνε τὰ ἄμορφα φτερά τους
στὸν ἥλιο, ποὺ τὰ δέχεται σ' ὀλόχρυση νεφέλη.

Μὰ στοὺς γλυκοὺς κελαιδισμοὺς καὶ στὴν τρελλὴ χαρὰ τους
φάρμακερὸ τὸ σφύριγμα ἀκούγεται ἀπὸ βέλη.

* * *

Μὲ τὶς σαγίτες στὸ κορμί, στὰ πόδια μου ἓνα-ἓνα
ἐδῶ μπροστά μου πέφτουνε, μὲ πόνου σπασμαρᾶνε,
φρικτὸς σωρὸς ἀπὸ φτερά σπασμένα, ματωμένα,
καὶ τὰ γυαλένια μάτια τους τὰ μάτια μου κοιτᾶνε.

* * *

Πουλιά μου, λόγια προσευχῆς, ὁ νοῦς μου ξεστρατίζει
γιατί στὸν θρόνο τοῦ Θεοῦ ἐνῶ σὰς ἀποστέλλω,
μὲ βέλη βλέπω φλογερά στὴ γῆ νὰ σὰς γκρεμίζει
ὁ θηρευτής, καὶ ἀγροικῶ τὸ πονηρὸ του γέλιο!

Ε. ΜΑΪΝΑΣ

Ο ΚΙΚΕΡΩΝ ΠΕΡΙ ΚΩΦΩΝ ΚΑΙ ΤΥΦΛΩΝ

I. Ὡς γνωστὸν ὁ Κικέρων (106-43 π.Χ.) ἀνήκει εἰς τοὺς μεγαλυτέρους ρήτορας ὄλων τῶν ἐποχῶν καθὼς καὶ εἰς τοὺς πολυμαθεστέρους καὶ πολυγραφωτέρους συγγραφεῖς ἐξ ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἀνέδειξεν ἡ Ἀρχαία Ρώμη. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἔργων, κυρίως ρητορικοῦ περιεχομένου (μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ περιφήμος καὶ πασίγνωστος κατὰ Κατιλίνα) ὁ Κικέρων ἔγραψε καὶ φιλοσοφικὰ βιβλία, 13 ἐν ὅλῳ. Εἰς αὐτὰ ὁ Ρωμαῖος σοφὸς ἐκθέτει εἰς ἀπαράμιλλον ὕψος καὶ μὲ ἔξαιρετικὴν σαφήνειαν τὰς φιλοσοφικὰς του ἀπόψεις, αἱ ὁποῖαι, μολοντί ἔχουν σαφῶς ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, ἐν τούτοις εἰς πλείστα σημεῖα δὲν διαφέρουν κατὰ πολὺ ἀπὸ τὰς διαχύτους τότε ἀντιλήψεις τῶν Κυνικῶν, τῶν Ἐπικουρείων καὶ τῶν φιλοσόφων τῆς Στοᾶς.

Ἀπὸ τὰ περισσότερον γνωστὰ φιλοσοφικά του δοκίμια εἶναι τὰ ὑπὸ τὸν τίτλον: «De Republika», «De Legibus», «De Natura», «De Officiis» καὶ «Tusculanorum Disputationum Libri». Ἀκριβῶς εἰς τὸ τελευταῖον αὐτὸ βιβλίον ὑπάρχουν μερικὰ ἀποσπάσματα ἀναφερόμενα εἰς τοὺς κωφούς καὶ τυφλοὺς καὶ τὰ ὁποῖα δίδουν ἀφορμὴν εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν ἐργασίαν.

II. Καὶ ἐν πρώτοις ὅσον ἀφορᾷ τοὺς κωφούς. Τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμα εἶναι τὸ ἐξῆς εἰς ἐλευθέραν μετάφρασιν: «Τί εἶδους λοιπὸν δυστυχία ἐνυπάρχει εἰς τὴν κώφωσιν; Ὁ Μ. Crassus ἦτο βεβαίως βαρήκοος, ὅμως δὲν θὰ ἦτο πολὺ χειρότερον δι' αὐτόν, ἐὰν ἦκουε τὰς συκοφαντίας, τὰς ὁποίας ἐξετόξευαν ἐναντίον του; Ἄλλωστε καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τέλους δὲν εἴμεθα κωφοὶ διὰ μίαν γλῶσσαν ξένην, τὴν ὁποίαν δὲν ἐνοοῦμεν; Καὶ ἡ Μουσική; Ταύτην δὲν ἀκούουν βεβαίως οἱ κωφοί, ἀλλὰ συγχρόνως ὅμως εἶναι ἀπηλλαγμένοι καὶ ἀπὸ ὅλους ἐκείνους τοὺς δυσαρέστους ἤχους, οἱ ὁποῖοι καταβασανίζον τοὺς ὀμαλοὺς. Καὶ ἂν ἐπιτέλους δὲν ἔχουν τὴν δυνατότητα νὰ ἀ-

κούουν ἄσματα, ἃς σκεφθοῦν ὅτι πολλοὶ σοφοὶ κατώρθωσαν νὰ ζήσουν καὶ νὰ εἶναι μάλιστα καὶ εὐτυχεῖς, πρὶν ἀκόμη ἀνακαλυφθῆ ἡ Μουσική. Ὅταν κανεὶς ἀναγινώσῃ τὰ βιβλία τῶν σοφῶν, αἰσθάνεται μεγαλυτέραν εὐχαρίστησιν καὶ τέρψιν ἀπὸ τὰ παντὸς εἶδους ἀκροάματα. Ἐκ τούτων τὸ συμπέρασμα εἶναι τὸ ἐξῆς: Ὅπως πρέπει νὰ καθοδηγῶμεν τοὺς τυφλοὺς εἰς τὰς τέρφεις τῆς ἀκοῆς, καθ' ὅμοιον τρόπον πρέπει νὰ στρέφωμεν καὶ τοὺς κωφοὺς εἰς τὰς τέρφεις, πὺν προσφέρει ἡ ὄρασις». (Tusculanorum Disp. V, 40). Καὶ ἰδοὺ τώρα τὸ σχετικὸν μὲ τοὺς τυφλοὺς εἰς ἐλευθέραν μετάφρασιν. «Ἡ ψυχὴ διαθέτει πολλὰς ἀτραπούς, διὰ νὰ εὕρῃ τέρφεις, ἔστω καὶ ἂν δὲν ὑπάρχῃ ὄρασις. Παράδειγμα ὁ Arrius. Αὐτός, λοιπὸν, ὅπως ἀναφέρει ἡ παράδοσις, ἀπέμεινε τυφλὸς ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν τούτοις, οὐδὲν παρημέλησε, κατὰ τὸν χρόνον τῆς δυστυχίας του ἀπὸ τὰς ὑποχρεώσεις του εἴτε τὰς δημοσίας εἴτε τὰς ἰδιωτικὰς—αὐτὸ τοῦλάχιστον ἐπιτρέπεται νὰ εἰκάσωμεν ἀπὸ τὰ δημόσια καθήκοντα τὰ ὁποῖα ἤσκησε καὶ ἀπὸ τὰς πράξεις του γενικῶς. Ὁ Διόδωτος, τυφλὸς ὢν, ἀνέθετε καὶ τοῦ ἐδιάβαζαν βιβλία καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ κατὰ τὴν νύκτα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον βεβαίως δὲν κάμνει ἐντύπωσιν, διότι δύναται νὰ γίνῃ καὶ ἄνευ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν ὀφθαλμῶν. Ἐκτὸς ὅμως αὐτοῦ παρέδιδε καὶ μαθήματα γεωμετρίας πρᾶγμα τὸ ὁποῖον βεβαίως κάμνει ἐντύπωσιν διότι μία τοιαύτη δραστηριότης προϋποθέτει τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ὀφθαλμῶν. Παρ' ὅλον τοῦτο ἀντεπεξήρητο εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ μαθήματος καὶ καθωδήγει τοὺς μαθητὰς του, λέγων εἰς αὐτοὺς ποῖαν γραμμὴν καὶ πρὸς ποῖαν κατεύθυνσιν πρέπει νὰ τὴν σύρουν. Ὁ φιλόσοφος Δημόκριτος, ὅταν προσεβλήθη ἀπὸ τύφλωσιν, δὲν ἠδύνατο νὰ διακρίνῃ τὸ λευκὸν ἀπὸ τὸ μαῦρον χροῶμα. Ἐν τούτοις ὅμως ἠδύνατο νὰ διακρίνῃ ποῖον εἶναι τὸ καλὸν καὶ

ποῖον τὸ κακόν. Ὁ Ὅμηρος ἐπίσης ἦτο τυφλός· ἡ παράδοσις τοῦλάχιστον αὐτὸ ἀναφέρει. Καὶ ὅμως αἱ εἰκόνες τοῦ ἐντυπωσιάζουν τὸν ἀναγνώστην διὰ τὴν παραστατικότητα καὶ τὴν σαφήνειαν. Ὁ Ποιητὴς λέγει ποῦ ἔγινεν αὐτὴ ἢ ἡ ἄλλη μάχη, ποῖος τόπος εἶναι αὐτὸς ἢ ἐκεῖνος καὶ γενικῶς δὲν παραλείπει νὰ παριστᾷ μὲ τὸν χρωστήρα του τὴν δρασίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζῴων, μολονότι ὅλα αὐτὰ δὲν τὰ εἶχε ἰδῆ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν». (Tusculanorum V, 38-39).

III. Ἐπὶ τῶν ἀποσπασμάτων αὐτῶν τοῦ Κικέρωνος θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ σημειώσωμεν τὰ ἑξῆς σχόλια:

1) Ὁ Κικέρων διὰ τῶν ἀντιλήψεων αὐτῶν ἀποδεικνύει ὅτι ἡ μοῖρα τῶν κωφάλλων ἀπρησχόλει ἐκεῖνην τὴν ἐποχὴν ἐκλεκτὰ πνεύματα. Ἄλλ' ἐκτὸς αὐτοῦ ὁ Κικέρων ἀναπτύσσει καὶ μερικὰς λιαν ἐποικοδομητικὰς ἰδέας καὶ ἀντιλήψεις σχετικῶς μὲ τὴν ἀναπληρωματικότητα τῶν αἰσθήσεων. Συνιστᾷ δηλαδὴ νὰ καθοδηγηθοῦν τόσο οἱ κωφοὶ ὅσον καὶ οἱ τυφλοὶ διὰ νὰ δυνηθοῦν νὰ προσπελάσουν καὶ αὐτοὶ τὸν ἑξωτερικὸν κόσμον καὶ νὰ καλλιεργηθοῦν πνευματικῶς, χρησιμοποιοῦντες καὶ ἐκμεταλλεόμενοι, τρόπον τινά, τὰς ἄλλας αἰσθήσεις καὶ συγκεκριμένως τὴν ὄρασιν καὶ τὴν ἀκοήν.

2) Εἰς τὰς ἀντιλήψεις τὰς ὁποίας ἀναπτύσσει ὁ Ῥωμαῖος φιλόσοφος, διαφανῆς εἶναι ἡ ἐπίδρασις ἐκ τῶν σχετικῶν διατριβῶν τῶν κυνικῶν φιλοσόφων τῆς ἐποχῆς, αἱ ὁποῖαι ἐκκλοφῶρον εὐρέως μεταξὺ τοῦ κοινοῦ καὶ αἱ ὁποῖαι διεπραγματεύοντο κατὰ τρόπον ἐκλαϊκευτικὸν διάφορα καὶ ποιήματα. Μεταξὺ τῶν θεμάτων αὐτῶν ἦσαν καὶ τὰ ἑξῆς, καθὼς τοῦλάχιστον ἀναφέρει ὁ Paul Wendland, εἰδικῶς ἀσχοληθεὶς μὲ τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας: Τίνος ἢ μοῖρα εἶναι ἐλαφροτέρα, τῶν τυφλῶν ἢ τῶν κωφῶν; Δύνανται οἱ κωφοὶ καὶ οἱ τυφλοὶ νὰ ἔχουν τέρψεις καὶ ἀπολαύσεις εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον, ἐφ' ὅσον εἶναι στερημένοι εἴτε τῆς ἀκοῆς εἴτε ὄρασεως; Ἀπηγήσεις τῶν ἀπόψεων τῶν κυνικῶν φιλοσόφων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ὑπάρχουν καὶ εἰς ἄλλους σοφοὺς τόσο τοῦ Μεσαίωνος, ὅσον

καὶ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Ἀναφέρονται συγκεκριμένως τὸν ποιητὴν Petrarca, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν πραγματείαν του ὑπὸ τὸν τίτλον «De Remediis Utriusque Fortunae» γραφεῖσαν τὸ 1366 περίπου, διατυπώνει τὰς ἰδίας, ὅπως καὶ ὁ Κικέρων, ἀντιλήψεις καὶ ὑποστηρίζει ὅτι τόσο οἱ κωφοὶ ὅσον καὶ οἱ τυφλοὶ δύνανται νὰ εὗρουν πολλὰ ἐνδιαφέροντα εἰς τὸν κόσμον αὐτόν, ἀρκεῖ νὰ προσφύγουν εἰς τὴν δρασίαν ἢ τὴν ἀκοήν καὶ ἀναζητήσουν διὰ μέσου αὐτῶν «ἀντισταθμιστικὰς» τέρψεις.

3) Εἴπομεν προηγουμένως ὅτι ἡ ἐνασχόλησις τοῦ Κικέρωνος, ἔστω καὶ ἀκροθιγῶς, περὶ τὸ πρόβλημα τῶν κωφῶν καὶ τῶν τυφλῶν, εἶναι παρήγορον φαινόμενον. Ἀκόμη εἴπομεν ὅτι αἱ ἀντιλήψεις τοῦ Κικέρωνος εἶναι ἐποικοδομητικαί, διότι συνιστοῦν τὴν ἀξιοποίησιν, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον, καὶ τὴν εἰς τὸ ἔπακρον ἐκμετάλλειυσιν τῶν ὑπολειπομένων αἰσθήσεων καὶ συγκεκριμένως τῆς ὄρασεως ἢ τῆς ἀκοῆς. Ἐν τούτοις ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποσιωπήσωμεν καὶ τὸ ἑξῆς γεγονός: Ὁ Ῥωμαῖος ρήτωρ ὀμιλεῖ «ἐλαφρῶ τῇ καρδίᾳ» περὶ τῆς τυφλότητος καὶ κωφώσεως καὶ ὑποτιμᾷ τὴν βαρύτητα τῶν ἀναπηριῶν αὐτῶν. Παρομοίως ἀντιλήψεις (περὶ κωφώσεως) ἐξέφερον ἀπὸ τῶν στηλῶν μᾶς γαλλικῆς ἐφημερίδος καὶ ὁ Pierre Pressak, ὁ ὁποῖος μάλιστα ὑπερθεματίζων ἔπλεξε καὶ τὸ ἐγκώμιον τῆς κωφώσεως! Κρίνομεν λοιπὸν σκόπιμον ν' ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα καὶ τὴν ἀπάντησιν τοῦ Louis Boujeant, μίαν ἀπάντησιν ὀριστικὴν, νομίζομεν, ὄχι μόνον διὰ τὸν Ῥωμαῖον σοφόν, ἀλλὰ καὶ δι' ὅλους ὅσους ὀμιλοῦν «ἐλαφρῶ τῇ καρδίᾳ», περὶ κωφώσεως τοῦλάχιστον. Γράφει λοιπὸν ὁ Louis Boujeant⁽¹⁾: «Ὁ Pierre Pressak πλέκει λοιπὸν τὸ ἐγκώμιον κωφώσεως! «Ἐνας κωφός, γράφει, ὁ ὁποῖος ζῆ μακρὰν τῶν θορῶν τῆς καθημερινῆς ζωῆς, εἶναι ἐν προνομιούχον ἄτομον, διότι συνδιαλέγεται μὲ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτόν του κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Renan, ὁ ὁποῖος ἔλεγεν «ἀφῆνω τὰ δύο τμήματα τοῦ ἐγκεφάλου μου νὰ συζητοῦν καὶ ἐγὼ ἀκούω».

(1) Gazette des Sourds-Muets, Ἰούλιος 1960.

Τί εὐλογία νὰ παρατείνῃ κανεὶς μίαν γλυκεῖαν ἀναπόλησιν, νὰ ἀναζητῇ τὸ νόημα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, ἀντὶ νὰ φθείρη τὸν ἑαυτὸν του μὲ ματαίους θορυβούς, μὲ ματαίας συζητήσεις, μὲ πληκτικὰ ἀκροάματα». Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὁ Pierre Pressak δὲν ἐγνώρισε τοὺς καταπληκτικούς ὁρους τῆς χειρωνακτικῆς ἐργασίας, τὰς δυσκολίας τὰς ὁποίας δοκιμάζει ὁ ἐκ γενετῆς κοφὸς εἰς τὴν ζωὴν του, ἐρχόμενος εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ «πολύφωνον» περιβάλλον μὲ μοναδικὸν ὄπλον τὴν ὄρασιν. Δὲν ὑπέστη τὰς συνεπείας τῆς κοφώσεως, ὅπως τὴν φυσικὴν ἀνισότητά πρὸς τοὺς ἀκούοντας, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν ἀνωτερότητα τῶν δὲν παύουν νὰ πληγώνουν τοὺς κοφούς, ἔστω καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν. Ἔζησεν ἤδη τὴν

κανονικὴν ζωὴν. Κουρασμένος πλέον εἶναι δυνατὸν νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὰς τέρεναις τῆς καθ' ἡμέραν ζωῆς, ὅταν ἡ παραίτησις αὐτῆ δὲν εἶναι ὀδύνη καὶ πόνος, ἀλλὰ τὸ τέλος μιᾶς ὠραίας ἡμέρας. Ἡ ζωὴ ὑπῆρξε δι' αὐτὸν ἐπιεικής. Τὸν «ἐφιλοδώρησε» μὲ κώφωσιν, ὅταν εἶχε πλέον καρποφορήσει τὸ πνεῦμα του καὶ ἔτσι τὸν διεφύλαξεν ἀπὸ τὴν Γεθσημανῆ τῶν μοναχικῶν ὄνειρον, τῶν ἐφιαλτῶν καὶ τοῦ μαρτυρίου, ποῦ ἀποτελοῦν τὸ πικρὸν προνόμιον τῶν κοφῶν. Ἀπεκλείσθη ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν θορυβῶν, ὅταν ἦτο ἀργὰ πλέον. Ὁ Θεὸς ὑπῆρξεν εὐμενῆς ἀπέναντί του».

ΒΑΣ. Ι. ΛΑΖΑΝΑΣ

Κ Ρ Ι Σ Ι Α Γ Α Π Η Σ

Τὸ χτίριο τὸ γιγάντιο
μὲ τὰ πελώρια παραθύρια,
ποῦ μέρα-νύχτα, ἴδιο θεορῶ
ἐμούγκριζε μονότονα,
γκριζο καπνὸ καὶ ἀτμὸ
στὸν οὐρανὸ ξερνώντας,
«ἔνεκα ἡ κρίσι» ἔχει σωπάσει
ἔχει κλείσει...
Οἱ σιδερόπορτες,
μὲ τὰ σημάδια τὰ σκληρὰ
τοῦ νόμου σφραγισμένες
—πένθος θαρρεῖς—
τὴ θλιβερὴ κατάστασι
ἐπίσημα πιστοποιοῦν.
Τριγύρω φυτρωμένα
τὰ σπιτοκάλυθα τῶν ἐργατῶν,
στὴ θλίψι παραστέκουνε βουβὰ
—οἱ χαμηλὲς τοὺς στέγες
ἡμέρες ἔχουνε νὰ βγάλουνε καπνὸ—
Κι' οἱ δόλιες οἱ νοικοκυρές,
μὲ προσμονή, μηχανικά,
προβάλλουν στ' ἀνοιχτὸ
πορτόνι κάθε τόσο,

σὲ μαύρους βυθισμένους λογισμούς...
Κυττάζουνε τὴ νεκρωμένη καμινάδα,
λὲς καὶ ἓνα θαῦμα,
μπορεῖ νὰ δοῦνε ξαφνικά...
Ἀπελπισμένη ἀπλώνουν ὕστερα ματιὰ
στὰ γύρω τοῦ συνοικισμοῦ
φουγάρα ποῦ καπνίζουν...
—Βέβαια ἐκεῖ δουλεύουν...
—Εἶχανε τύχη αὐτοῖ...
Κι' ὡς ἀφουγκράζονται
τῶν μηχανῶν τὸ ρόγχο,
μὰ σκέψι, ποῦ δὲν τολμοῦν
νὰ κάμουν, φτερουγίζει:
Οἱ ἄντρες τοὺς τάχα, τὰ παιδιὰ
ἢ οἱ ἀδελφοὶ τοὺς,
στὰ γύρω τ' ἐργοστάσια
νὰ βουλευτοῦνε θάταν μπορετό,
ἂν δὲν ὑπῆρχε κρίσι,
γιατὶ ἀλλοίμονο ὑπάρχει
κρίσι βαθεῖα ἀγάπης.

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ ΙΩΣΗΦ ΤΟΥ ΠΑΓΚΑΛΟΥ ΚΑΙ ΡΩΜΑΝΟΣ Ο ΜΕΛΩΔΟΣ

Ἦρκεσαν ὀλίγα κοντάκια τοῦ ἐμπνευσμένου Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ, διὰ νὰ κατακτήσῃ τὸν τίτλον τοῦ Πινδάρου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ποιήσεως ὁ ἀσήμαντος μοναχὸς τοῦ βου μ. Χ. αἰῶνος, ὁ ὁποῖος ἐδοξάσθη ἀργότερον, συγκινῶν τὴν χριστιανικὴν καρδίαν μὲ τοὺς ἀνθρωπίνους στίχους του, πὺν ἐξεπῆδησαν διὰ πρώτην φορὰν μὲ τὸ γνωστότατον κοντάκιον τῶν Χριστογενῶν: «Ἡ Παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον τίκει...».

Ἡ σημερινὴ ὁμῶς πρόοδος τῶν βυζαντινῶν σπουδῶν καὶ ἡ ἐξονυχιστικὴ ἐρευνα εἰς τὰς μεγάλας βιβλιοθήκας τῆς Δύσεως ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὰς ἡμετέρας (Πάτμου, Ἁγίου Ὄρους) ἔφερεν εἰς φῶς πλῆθος κωδίκων, περιεχόντων ἀκεραῖους ὕμνους τοῦ Ρωμανοῦ, γεγονός τὸ ὁποῖον ἐπαληθεύει τὴν μαρτυρίαν τοῦ συναξαριστοῦ γράφοντος: «Ποιήσας δὲ καὶ ἐτέρων ἑορτῶν κοντάκια ὡς περὶ τὰ χίλια, πρὸς Κύριον ἐξεδήμησεν».

Εἰς αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πλάτος τῆς συγγραφικῆς του δραστηριότητος ὀφείλεται καὶ ὁ ὕμνος του ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν πειρασμὸν τοῦ Ἰωσήφ ἐν Αἰγύπτῳ, ἔνθα διαγράφεται ἡ ὅλη προσωπικότης τοῦ σώφρονος νέου ἀπὸ τὸν Μελωδόν, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς ἀναγωγῆς τῶν ἱστορικῶν καὶ ἄλλων συναφῶν γεγονότων εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἐκείθεν εἰς τὸ σύνολον, κατορθώνει νὰ μᾶς παρουσιάσῃ μὲ τὴν ψυχολογικὴν του διαίσθησιν χαρακτῆρας, πὺν πλησιάζουν πρὸς τὸν ἀνθρώπον, καὶ ἐιδικώτερον τὴν βυζαντινὴν κοινωνίαν τοῦ βου μ. Χ. αἰῶνος.

Ἡ μελέτη τοῦ Ρωμανικοῦ αὐτοῦ ὕμνου μᾶς ἐπιτρέπει ἐνταῦθα νὰ παρουσιάσωμεν μίαν γενικωτέραν ἄποψιν τῆς προσωπικότητος τοῦ Βιβλικοῦ Ἰωσήφ, ἥτις δοκιμα-

σθεῖσα εἰς τὸ πῦρ τοῦ ἠθικοῦ ἐλέγχου ἀνῆλθεν ἀπαστράπτουσα ὡς φωτεινὸν μετέωρον εἰς τὸ στερέωμα τοῦ ἠθικοῦ κόσμου.

Καὶ πράγματι δὲν εἶναι σπάνιον γεγονός τὸ νὰ εὐρίσκεται τις ἀντιμέτωπος τοῦ ἠθικοῦ προβλήματος εἴτε ὑπὸ τὴν εὐρείαν εἴτε ὑπὸ τὴν στενὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Ἡ διαλεκτικὴ τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος τοῦλάχιστον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν παραδειγμάτων εἶναι τὰ μέγιστα ἐκμεταλλεύσιμος.

Βίαιαι συγκρούσεις παθῶν, ἀναγόμεναι εἰς τὸν τομέα τῆς ἠθικῆς, ἐπηρέαζον καὶ ἐπηρεάζον τὸν ροῦν τῆς ἱστορίας ποικιλοτρόπως, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐπιτακτικὴ καὶ ἀναπόδραστος δοκιμασία εἶναι ἡ ἀντιμετώπισις τῆς, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἕκαστος καλεῖται νὰ λάβῃ μίαν θέσιν θετικὴν ἢ ἀρνητικὴν, τῆς ὁποίας πάλιν αἱ συνέπειαι εἶναι προσδιοριστικαὶ τῆς μετέπειτα ὡς προσωπικότητος ζωῆς του.

Μὲ κριτήριον τὴν ἠθικὴν ταύτην δοκιμασίαν θὰ ἐπιχειρήσωμεν νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἰωσήφ παραθέτοντες ἐν ἀρχῇ τὰς περὶ τούτου, κατ' εὐθείαν ἐκ τῆς Βίβλου προερχομένας πληροφορίες, δημοσιογούντες οὕτω τὸ κατάλληλον πλαίσιον τῆς ἐρμηνείας ταύτης.

Ἀπόγονος τοῦ Ἀβραάμ, ἦτο ἐν ἐκ τῶν δώδεκα τέκνων τοῦ Πατριάρχου Ἰακώβ καὶ τῆς θρυλικῆς Ραχὴλ. Ἡ εὐσεβὴς μήτηρ γεννήσασα αὐτὸν μετὰ μακρὸν χρόνον στειρώσεως τοῦ ἔδωκε τὸ χαρακτηριστικὸν ὄνομα Γιωσέφ, λέγουσα: «προσθέτω μοι ὁ Θεὸς υἱὸν ἔτερον» (Gen. 30, 24), ἐπιθυμία πὺν ἐπληρώθη διὰ τῆς μετὰ τινα χρόνον ἀποκτήσεως τοῦ Βενιαμίν.

Μικρὸς ἀκόμη ἐφθονήθη ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν του, διότι ὁ πατήρ του ἠγάπα ὑπερβα-

λόντως «τὸν υἱὸν τοῦ γήρωσ αὐτοῦ» εἰς τὸν ὁποῖον μάλιστα εἶχε χαρίσει καὶ ποικιλόχρωμον χιτῶνα. Ἐνα ἄλλο ἐν τούτοις γεγονὸς ἔγινε ἀφορμὴ αὐξήσεως τοῦ ἀδελφικοῦ φθόνου. Τὰ ἐνύπνια τοῦ Ἰωσήφ. Εἰς τὸ πρῶτον ἐνυπνιάσθη ὅτι εὐρισκόμενοι εἰς τοὺς ἀγρούς μετὰ τῶν ἀδελφῶν του ἔδενον δεμάτια καὶ τὸ μὲν ἰδικὸν του ἐστάθη ὄρθιον, τὰ δὲ ὑπόλοιπα ἔνδεκα ἔπεσαν καὶ τὸ προσεκύνησαν.

Εἰς τὸ δεύτερον ἐνυπνιάσθη ὅτι ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη καὶ ἔνδεκα ἀστέρες τὸν προσεκύνουν. Ἦτο πλέον ὀφθαλμοφανὲς διὰ τὴν τότε νοοτροπίαν (πολλάκις κατὰ τὴν βιβλικὴν ἐκείνην ἐποχὴν δι' ὄνειρων ἐδείκνυε ὁ Θεὸς τὴν θέλησίν του) ὅτι ὁ Ἰωσήφ θὰ ἀνήρχετο εἰς ὑπάτα ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα θὰ ἐγίνοντο ἀφορμὴ ἐκπληρώσεως τῶν διὰ τῶν ἐνυπνίων προοιωνισθέντων.

Καὶ ὁ μὲν πατὴρ ἐφύλαττε τὸν λόγον, οἱ δὲ ἀδελφοὶ ἀνέμενον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἱκανοποιήσουν τὰ ταπεινά των αἰσθήματα. Πράγματι, ἐνῶ μίαν ἡμέραν εὐρίσκοντο εἰς τὴν βοσκὴν παρουσιάζεται πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰωσήφ ὡς ἀρνίον ἄκανον πρὸς σφαγὴν.

Καὶ ἐνῶ ὅλοι ἦσαν ἔτοιμοι διὰ τὴν ἄνομον πράξιν, μόνος ὁ Ρουβὴμ εὐσπλαχνισθεὶς τὸν ἀδελφὸν τοὺς συνεβούλευσε νὰ τὸν ρίψουν εἰς παρακείμενον λάκκον. Ἐκεῖθεν δὲ τῇ προτάσει τοῦ Ἰούδα τὸν ἐπώλησαν εἰς διερχομένους Ἰσραηλίτας ἐμπόρους, οἱ ὁποῖοι τελικῶς τὸν μετεπώλησαν εἰς τὸν ἀρχιμάγειρον τοῦ Φαραῶ Πετεφρῆν.

Ἡ δικαιολογία μετὰ ταῦτα εἰς τὸν ἀναμένοντα πατέρα ἦτο εὐθηνή. Ὁ ποικιλόχρωμος χιτῶν βάφεται δι' αἵματος ἐριφίου καὶ παρουσιάζεται ὡς ἀδιάρπυστον τεκμήριον εἰς τὸν τεθλιμμένον Ἰακώβ.

Ἰδωμεν τώρα τὸν Ἰωσήφ ἐν Αἰγύπτῳ. Καὶ ἔδῳ ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ τὸν βοηθεῖ νὰ ἀνέλθῃ ταχέως ἀπὸ τὴν ἀφάνειαν τοῦ δούλου. Ὁ Πετεφρῆς ἀντιληφθεὶς τὰς ἰκανότητας τοῦ νέου τὸν καθιστᾷ ἐπιστάτην καὶ γενικὸν διαχειριστὴν τοῦ οἴκου του, ὅπου νέοι ἀγῶνες ἔμελλον νὰ δοκιμάσουν τὸν σώφρονα νέον.

Τὴν φορὰν αὐτὴν αἰτία τῶν διώξεων γίνεται ἀντὶ τοῦ φθόνου ὁ ἔρως πρὸς τὸν νέον καὶ ἐλκυστικὸν Ἑβραῖον, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν Γραφὴν ἦτο ἐκπάγλου ὠραιότητος.

Τοῦτο γίνεται ἀφορμὴ σφοδροῦ ἔρωτος τῆς γυναικὸς τοῦ Πετεφρῆ, ἡ ὁποία χολωθείσα ἀπὸ τὴν ἀποφασιστικότητα τοῦ Ἰωσήφ καὶ τὴν ἄρνησίν του εἰς τὰς ἀμαρτωλάς τῆς προτάσεις, συκοφαντεῖ τὸν νέον εἰς τὸν ἄνδρα τῆς, καὶ οὕτω ἐγκλείεται εἰς φυλακὴν.

Ἐν τῇ φυλακῇ μετὰ τοῦ Ἰωσήφ εὐρίσκονται ὁ οἰνοχόος καὶ ὁ ἀρτοποιὸς τοῦ Φαραῶ. Διὰ τούτων (εἰς τοὺς ὁποίους ἐξηγεῖ τὰ ὄνειρά των) γίνεται γνωστὸς εἰς τὸν Φαραῶ. Οὗτος ἐν συνεχείᾳ τὸν μετακαλεῖ νὰ τοῦ ἐξηγήσῃ τὸ ὄνειρον διὰ τοῦ ὁποῖου ἀπεκαλύπτετο ὅτι τὰ ἑπτὰ ἔτη τῆς εὐφορίας ἐν Αἰγύπτῳ θὰ ἠκολούθουν ἄλλα ἑπτὰ ἔτη λιμοῦ καὶ πείνης.

Ἀκολούθως ὁ Ἰωσήφ διορίζεται ἀνώτατος μετὰ τὸν Φαραῶ ἄρχων, ἐπιβλέπων τὴν παραγωγὴν τῶν ἀγαθῶν. Ὁ λιμὸς δὲν ἤργησε νὰ ἔλθῃ. Τότε ἀκριβῶς ἔρχονται καὶ οἱ ἀδελφοὶ του ἐκ γῆς Χαναάν δι' ἀγορὰν σίτου. Ὁ Ἰωσήφ ἀναγνωρίσας τούτους φαίνεται ἀνώτερος παθῶν δίδων εἰς αὐτοὺς τὴν συγχώρησιν. Ἀποκαλυφθεὶς δὲ ἐν μέσῳ συγκινητικῶν σκηνῶν καλεῖ καὶ τὸν πατέρα του νὰ μετοικήσῃ εἰς Αἴγυπτον, ὅπου ἔζησεν ἐν εὐφροσύνῃ.

Ἐκ πάντων τῶν ἐπεισοδίων τούτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐκδηλοῦται ἡ ἀγαθὴ προαίρεσις τῆς προσωπικότητος τοῦ Ἰωσήφ, περισσότερον ἐνδιαφέρει, καθ' ἡμᾶς, ὁ ἠθικὸς πειρασμὸς ὁ ὁποῖος μετ' ἀποχρώσεως ἀποφασιστικότητος ἐπέβαλε τὴν ἠθικὴν προσωπικότητα τοῦ Ἰωσήφ ὡς τελείαν καὶ ὀλοκληρωμένην.

Ἡ περαιτέρω ἀνάλυσις βάσει τοῦ Ρωμανικοῦ ὕμνου κατὰ τὴν ὁποίαν δίδεται ἀφορμὴ νὰ σκιαγραφηθῇ καὶ ἡ ἀμαρτωλὴ Αἰγυπτία νομίζομεν ὅτι εἶναι βασικὴ, παρέχουσα τὴν εὐκαιρίαν τῆς συγκρίσεως τῶν δύο ἀντιθέτων εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν, διὰ τῆς ὁποίας πάντοτε τὰ συμπεράσματα εἶναι πλέον ἀντικειμενικά, ἀπηλλαγμένα πάσης μονομεροῦς καὶ μὴ καθολικῆς θεωρήσεως.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς σκιαγραφήσεως τοῦ χαρακτήρος του ὁ δούλος Ἰωσήφ ἔχει τὸ φρόνημα ἀδούλωτον καὶ κατορθώνει ὄχι μόνον νὰ νικήσῃ τὰ φιλόσορα πάθη, ἀλλὰ καὶ νὰ σταθῇ ὡς ἀσάλευτον προπύργιον τῆς

ἠθικῆς ἐπάνω εἰς τὸ ὅποιον ἐκοποῦν ὡς θύελλα, αἱ κολακείαι καὶ αἱ θωπείαι τῆς γυναικός, ὡς ἄνεμοι οἱ λόγοι, ὡς βροχὴ ἢ μέθη, ὡς χεῖμαρρος ἀκράτητος τὸ δέλεαρ τῶν χρημάτων.

Τί καὶ ἂν εἶχε ὅμως πωληθῆ ὡς δοῦλος; Δὲν ἤργησε νὰ κερδίση τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ οἰκοδεσπότου πού τὸν κατέστησε διαχειριστὴν τοῦ οἴκου. Ἄλλὰ, φεῦ! ὁ ἴδιος αὐτὸς Ἰωσήφ, πού προσελκύει τὴν στοργὴν καὶ ἀγάπην τοῦ κυρίου του διὰ τὴν σεμνότητα καὶ εὐθύτητα τοῦ χαρακτήρος, ἀναρριπίζει τοὺς ληθαργούντας σπινθῆρας τοῦ πάθους εἰς τὴν δυστυχῆ δέσποινάν του.

Τὸ πάθος μετὰ ταῦτα τρέφεται ἀπὸ τὸ ἐπέραστον κάλλος τοῦ Ἰωσήφ καὶ ἀπὸ τὸν διακαῆ πόθον τῆς ἡδονῆς τόσοσιν, ὥστε αὐξηθὲν ὑποδουλώνει τὴν Αἴγυπτίαν καὶ τὴν καθιστᾷ «ἀνδράποδον τῆς ἁμαρτίας», ἐνῶ ὁ δοῦλος Ἰωσήφ παραμένει ὁ κύριος τῶν παθῶν.

Μὲ τὴν χαρακτηρίζουσαν τὸν ἀρχέγονον ὄφιν πονηρίαν προσπαθεῖ νὰ τοῦ χανωνῶσῃ τὸν νοῦν, ἐξυμνοῦσα τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ προτερήματά του. Ἄπλη καὶ μόνον συγκατάθεσις του θὰ ἐσῆμαινε πλουσίας ἀμοιβάς, πού συνεπήγοντο ἐλευθερίαν, πλοῦτη καὶ δόξαν ἐνῶ ἐν ἐναντία περιπτώσει ἢ ἄρνησις θὰ ἐξέθετε τὴν ζωὴν του εἰς «κικρὰ δεσμά» καὶ θάνατον.

Ἄγγελοι καὶ δαίμονες παρίστανται νοητῶς, καθιστάμενοι οὕτως οἱ δύο πόλοι πέραξ τῶν ὁποίων θὰ περιστραφῆ τὸ ἐπεισόδιον, συμβολίζοντες συγχρόνως τὸν κόσμον καὶ τὸ χάος τὸ ἀπολλώνιον καὶ τὸ διονυσιακόν, τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν ἡδονὴν τῶν αἰσθήσεων, τὴν λατρείαν τῶν ἐγκοσμίων καὶ τὴν εἰς τὸ Ὑπερέραν πίστιν.

Ἡ στιγμή κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐδείκνυε τὴν σωφροσύνην ἐπλησίασε. Οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους ἀπευθίνει πρὸς τὴν παραφρονοῦσαν Αἴγυπτίαν πηγάζουν κατ' εὐθείαν ἀπὸ αὐτὴν καὶ παρουσιάζουν ὅλην τὴν ἀπλότητά, ἀλλὰ καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς του.

Ἄν τὸ ὅτι ἡ ὁμίχλη διαλύεται χωρὶς νὰ σκοτίζη τὸν ἥλιον καὶ τὰ νέφη τὸν ἀποκρύπτουν ἐπ' ὀλίγον μόνον ἀποτελεῖ τὴν ζῶσαν πραγματικότητα, τότε καὶ ἡ πρόσκαιρος δουλεία θὰ παρέλθῃ καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ

Ἰωσήφ θὰ κατισχύσῃ.

Ἄλλὰ καὶ πάλιν ἐκ μέρους τῆς Αἴγυπτίας χρησιμοποιεῖται ἡ κολακεία διὰ νὰ πλήξῃ τὰς χορδὰς τῶν παθῶν καὶ ὄχι τὰς πνευματικὰς καὶ λεπτὰς χορδὰς τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχῆς. Ἡ σωφροσύνη του γίνεταί πρόκλησις διὰ νέας ἐπιθέσεις, τὰς ὁποίας ὁ Ἰωσήφ ἀποκρούει ἀναλογιζόμενος τὸ βαθὺ ἔρεθος τῆς πλάνης τῆς καὶ τὸ ἀθέμιτον τῆς προσβολῆς κατὰ τῆς τιμῆς τοῦ κυρίου του.

Ἡ ἠθικὴ τῆς κατάστασις τοῦ προκαλεῖ τὸν οἶκτον, διὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖται μόνον εἰς τὸ νὰ τὴν ἀντικρούσῃ, ἀλλὰ προσπαθεῖ πρὸς τοῦτους νὰ τὴν συμβουλεύσῃ ἀναπτύσων τὴν ἀξίαν τῆς ἀγνότητος, «ἦν οἱ κατορθοῦντες ὡς ἄγγελοι λάμπουσιν». Τῆς ὁμιλεῖ διὰ τὴν συνείδησιν, τὸν μόνον κριτὴν πού φοβεῖται καὶ πού γίνεταί αἰτία νὰ ἀποφεύγῃ «τὰς αἰσχρὰς ἡδονὰς».

Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνον αὐτοὶ οἱ λόγοι, πού τὸν συγκρατοῦν. Ὑπεράνω ὅλων εὐρίσκεται «ὁ βλέπων τὰ κρύφια καὶ ἐτάζων τὰς καρδίας καὶ τοὺς νεφρούς». Διὰ τὸν Ἰωσήφ δὲν ἔχει καμμίαν σημασίαν τὸ ὅτι οὐδεὶς ἄνθρωπος τοὺς βλέπει ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐκεῖ πλησίον του εὐρίσκεται παρῶν ὁ ἴδιος ὁ Θεός, χάριν τῆς ἀγάπης τοῦ ὁποίου ἀποφεύγει τὴν πονηρὰν προᾶξιν.

Πάντα ταῦτα ὅμως ἀποτελοῦν κύβους μετὰ γράμματα ἀπὸ ἄγνωστον ἀλφάβητον διὰ τῶν ὁποίων ὁ Ἰωσήφ προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τὴν ταλαίπωρον γυναικᾶ τὴν ἀρετὴν.

Οἱ φρόνιμοι λόγοι του παρ' ὅλην τὴν βαρῦτητά των πίπτουν εἰς ἄγονον ψυχὴν, ἀλλ' ὁ ἀντίλαλος τῶν ἀκούεται μακρὰν διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Τέλος ἡ ἄρνησις του εἰς τὴν ὑστάτην ἐπίκλησίν τῆς τὴν ἐξοργίζει τόσοσιν, ὥστε τοῦ ἀφαιρεῖ τὸν χιτῶνα, ἐνῶ ὁ Ἰωσήφ ἐνισχυόμενος ἀπὸ τὴν θεῖαν χάριν καὶ τὴν σωφροσύνην, νικᾷ τελικῶς εἰς τὴν πάλην.

Τότε ἀκριβῶς ἐκοπᾷ διθύραμβος χαρᾶς τῆς παρισταμένης χορείας τῶν ἀγγέλων ἐπὶ τῇ ταπεινώσει τῶν δαιμόνων καὶ τῆς ἁμαρτίας.

Καὶ ἂν εἰς τὸν Ἰωσήφ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀγνότης ὑπῆρξαν οἱ ἔσχατοι λόγοι τῆς πνευματικῆς ὑπάρξεώς του, πού κατέστησαν τὸ παράδειγμά του παραγωγικὸν χωρὶς νὰ τὸ περιορίσουν εἰς τὸν ῥόλον ἐπιβι-

οὔντος στοιχείου παλαιοῦ συμβάντος, ἐν τούτοις δὲν παύει νὰ ἀποτελῇ τὴν βᾶσιν τοῦ ἠθικοῦ οἰκοδομήματος, πού προκαλεῖ τὸν πνευματικὸν ἕλιγγον ἢ πίστις καὶ ἡ ἀγάπη εἰς ἓνα Παντοδύναμον Θεόν. Καὶ πράγματι ἡ πνευματικὴ παρουσία τῆς προσωπικότητός του γίνεται ἡ πρωτογενὴς καὶ βαθεῖα ρίζα, πού τροφοδοτεῖ τὴν παγκοσμίου εὐωδίας ἀνθοφορίαν τῆς σωφροσύνης καὶ ἐγκρατείας. Ὁ πειραζόμενος Ἰωσήφ δὲν ἦτο ὁ τυχαῖος θνητός. Ἦτο ὁ ἀριστοκράτης τὴν καταγωγὴν καὶ ὁ μέλλον πρωτοβάθμιος ἄρχων τῆς Αἰγύπτου. Ἦτο λοιπὸν ἀπαράιτητος καὶ ἀναγκαῖα ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἐγκράτεια, πού σταθερῶς θὰ τὸν ὠδήγουν εἰς τὴν τροχιὰν τῶν πεπωμένων του.

Οὕτω δικαίως ἐπέτυχε κατόπιν τοῦ πειρασμοῦ καὶ τοῦ σκληροῦ ἀγῶνος νὰ θεωρηταί ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλος τῆς σωφροσύνης, ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς ὑμνογράφους ἀλλὰ καὶ ἀπὸ Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ὁ Χρυσόστομος.

Ὁ ψυχικός του κόσμος εἶναι ἰσορροποῦσα διαλεκτικὴ ἀντιθέσεων, ἀγωνιστικὸς στίβος φυγοκέντρων δυνάμεων, πού τὸν προσκαλοῦν εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν ἡδονὴν καὶ κεντρομόλων, πού τὸν συνέχουν καὶ τὸν κρατοῦν ἐξηρητημένον ἐκ τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ἡ πραγματώσις τῆς ἀγνότητος, δὲν φανερώει μόνον τὸν δυνατὸν βαθμὸν τῆς ἐλευθερίας, τοῦ ψυχικοῦ μεγαλείου καὶ τοῦ σώφρονος στοχασμοῦ του μέσα εἰς τὴν χρονικότητα, ἀλλὰ γίνεται καὶ ἡ ἀπαρχὴ τῆς κατατροπώσεως καὶ ἐξουθενώσεως τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀκολασίας. Οὕτω αὐτὸς ὁ ἀνήφορος τοῦ χρέους ὠδηγεῖ τὴν ψυχὴν εἰς ἓνα ἠθικὸν ὕψος ἀπὸ τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἐπιτεύσῃ τὴν μεγαλοπρεπῆ τῆς προσπάθειαν καὶ νὰ νικήσῃ τὴν λήθην τῆς ζωῆς. Ἀπὸ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ὕψος τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰωσήφ καθίσταται ὁ τηλαυγὴς φάρος πού φωτίζει τὸ πέλαγος τῶν παθῶν κάθε νέου, πού ἀγωνίζεται διὰ τὴν ἀγνότητα.

Ἄλλ' ἐὰν ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε σκληρὸς δὲν πρέπει νὰ λησμονώμεν καὶ τὰς στερεὰς βάσεις τῆς πίστεως τοῦ Ἰωσήφ πρὸς τὸν Θεόν. Ἐκεῖνο πού τοῦ ἐφλόγιζε τὸν νοῦν ἦτο ὁ πόθος τοῦ ἀπείρου Θεοῦ. Ἡ αἰωνία ἀναζήτησις τῆς ἠθικῆς τελειώσεως, διὰ τῆς ὁποίας ἐπίστευεν ὅτι οὐσιώνεται κάθε προσ-

πάθεια τῆς ζωῆς, τὸν ὠθοῦσε πάντοτε νὰ ὑπερπηδήσῃ κάθε πεπερασμένον ἐμπόδιον.

Γίνεται δ' ὁ διχασμὸς αὐτὸς ἀνάμεσα εἰς τὸ ἀπείρον καὶ τὸ πεπερασμένον τὸ μέτρον πού φανερώνει τὸ νόημα τοῦ ἀγῶνος του διὰ τὴν ἀγνότητα. Καὶ ἡ ἠθικὴ πράξις εἶναι τὸ ἀποτελεσμα τῆς κατὰ λόγον γνώσεως τῆς σωφροσύνης ἐν προκειμένῳ, τῆς ὁποίας ὁ Ἰωσήφ καθίσταται τὸ παντοτεινὸν σκῆνωμα.

Ἡ ὑποσυνείδητος ἀπορρόφησης τῶν ἠθικῶν ἐπιταγῶν, πού ἐτροφοδότησαν τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἰωσήφ, διὰ τῆς εὐσυνειδήτου πλέον προβολῆς, τὸν ὠδηγοῦν εἰς τὴν ἀνιούσαν τῆς πνευματικότητος, ἐκ τῆς ὁποίας τὰ ἀπεικάσματα παρέμειναν οἰονεὶ σύμβολα διὰ τοὺς ἐπερχομένους.

Τὸ πνεῦμα του μεταρροῦται καὶ ἀνέρχεται εἰς νέα πεδία μεγαλειότητος μέσα εἰς τὰ ὁποῖα πρωταγωνιστεῖ ὁ ἠθικῶς ρωμαλέος Ἰωσήφ, περιβεβλημένος μὲ πᾶσαν ἀνδροπρέπειαν, δημιουργοῦσαν τὴν ἀτμόσφαιραν, πού πτερώνει τὴν σκέψιν καὶ θερμαίνει τὸ φρόνημα.

Ἡ βᾶσις κατ' οὐσίαν τῆς προσωπικότητός του εἶναι ἡ ἑλληνικὴ ἀρετὴ, πού θεμελιώνει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ δούλου Ἰωσήφ ἐναντι τῆς «ἐλευθερίας» κυρίας του καὶ ἐν τελευταία ἀναλύσει μετουσιώνει τὴν ἀπλότητά του εἰς δύναμιν ἀνωτέραν, τῆς ὁποίας τὸ δυναμικὸν αὐξάνεται διὰ τῆς ἐντάσεως τοῦ διαλόγου. Οὕτω τὸ θετικὸν φορτίον τῆς ἀρετῆς, ὁ Ἰωσήφ, συγκρινόμενον μὲ τὸ ἀρνητικόν, τὴν Αἰγυπτίαν, παράγει λάμπιν ἐκτυφλωτικῆς ἐντάσεως, πού καταυγάζει τὸ ἠθικὸν στερέωμα.

Ἡ κλασικότης τοῦ παραδείγματός του, ἡ τελειότης, ἡ πρωτοτυπία εἶναι μὲν ὑποδείγματα πρὸς ἀντιγραφὴν, ἀλλ' ὡσαύτως ἀποτελοῦν ὄχι τὸ τέρμα ἀλλὰ τὴν ἀφετηρίαν τοῦ ἀγῶνος, ὄχι τὸ ἐπιστέγασμα ἀλλὰ τὰ θεμέλια τοῦ ἠθικοῦ οἰκοδομήματος.

Τὸ πᾶν δὲν ἐπιτελεῖται δι' ἑνὸς βιολογικοῦ αὐτοματισμοῦ ἀλλὰ διὰ συνειδητῆς, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, συμβολῆς τῆς προσωπικότητός του πού δὲν ἦτο ἐξηρητημένη ἀντανάκλασις ἑνὸς τυχαίου περιβάλλοντος καὶ ἐπὶ πλέον διὰ τῶν ἀποστομωτικῶν ἀπαντήσεων, πού δὲν ἦσαν συνηθισμένοι καὶ τετριμμένοι ἐκ τῆς πολυκαιρίας λόγοι ἑνὸς ἠθικολόγου.

Μέ τὰ κλειδιά μιᾶς καθαρῶς προσωπικῆς ιδιοτυπίας ὁ Ἰωσήφ παραβιάζει, οὕτως εἰπεῖν, τὸ ἠθικὸν στερέωμα, διὰ νὰ μιᾶς φανερώσῃ ἀστερισμὸν πρῶτου μεγέθους, τὴν ἀγνότητα, καρπὸν τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας, λάμπουσαν εἰς τὸν νοητὸν ὀρίζοντα τῆς ἠθικῆς ὠραιότητος.

Γενικῶς πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ προσωπικότης τοῦ Ἰωσήφ εἶναι ἀντιβολὴ καὶ σύνθεσις, ἔνστασις καὶ ἑναρμόνισις πνευματικῶν ἀποκρουσταλλωμάτων. Ἐδῶ ὁ πόθος καὶ ἡ ἀκολασία, ἐκεῖ ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ σωφροσύνη, ἐδῶ ἡ ἀπάτη καὶ ἡ κολακεία, ἐκεῖ ἡ εὐθύτης καὶ ἡ συνέπεια.

Οὕτω ἐνωτικὸν γνῶρισμα τῆς προσωπικότητός του γίνεται ἡ διαφοροποίησις, ἡ ἀντιμέτρησις καὶ σύγκρισις ἅτινα σνηρημομένα, ἀνηρῶνται εἰς ἓνα σύστημα πνευματικῶν ιδεῶν, πού μιᾶς ἐξαναγκάζει νὰ ὑποκινήσῃ εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν του.

Τὰ πάντα συνδέονται οὐσιαστικώτερον ὑπὸ τοῦ ἰδίου ὀργιαστικοῦ ρυθμοῦ τῆς πνευματικῆς κυκλοφορίας καὶ συνοφίζουσιν τὸ μαι-

ανδρικὸν σύνολον τῶν ἀσυλλήπτων κινήσεων τῆς ψυχῆς του, πού ἐπραγματοποίησεν ἀπολύτως τὴν ἀτομικὴν τῆς μοῖραν, ἐν ὑποβλητικῶν κρᾶμα ἀπροσμετρήτου εὐαισθησίας, σκεπτικισμοῦ ἀλλὰ καὶ βιαιῶν παθῶν λυτρωμένων ἀποκλειστικῶς διὰ τῆς ἐγκρατείας. Ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει βαθυτέρα μελέτη ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Ἰωσήφ δὲν ἤντησε τὴν ἠθικὴν του δύναμιν ἀπὸ κανένα κώδικα προσταγῶν καὶ ἀπαγορεύσεων ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀκένωτον ἐκείνην δεξαμενὴν δυνάμεως, πού ἐρμηνεύει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν αὐτοεγκράτειαν καὶ τὸν αὐτοέλεγχον.

Ἔθεν ὁ πόθος πρὸς ἀνανέωσιν καὶ ἀναβάπτισμα εἰς τὴν κολυμβήθραν τῶν ἠθικοπνευματικῶν ναμάτων ἃς μιᾶς προετοιμάσῃ διὰ νὰ γίνωμεν οἱ δέκται τοῦ μηνύματος, πού ἡ προσωπικότης τοῦ Ἰωσήφ ἀποδεσμεύει ἐκ τῆς Βίβλου καὶ μεταλαμπαδεύει εἰς τοὺς θαναμαστὰς τῆς.

ΑΝΔΡΕΣΤΙΝΟΣ Ν. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΕ ΜΙΑ ΠΑΛΙΑ ΕΙΚΟΝΑ

Καθὼς ἐκεῖ, μπροστὰ σέ κείνη τὴν παληά εἰκόνα ἐστάθηκα
κι' εἶδα στὸ ὕψος Του Ἐκεῖνον
τὴν ὥρα πού τὰ χεῖλιά του,
τ' ἄχραντα, ἔβρεχαν μ' «ἔσμυρνισμένον οἶνον».
Τὴν ὥρα πού τὸ φοβερὸ «ἠλί-ἠλί, λιμᾶ σαθαρχανί;»
διακλαδώνονταν
σάν μιὰ κραυγὴ στὰ χάη τῶν ἐσταυρωμένων ὄλων
(κοπιόντων καὶ πεφορτισμένων)
τῆς ἐδῶ ζωῆς.

Ἦλί-ἠλί, λιμᾶ σαθαρχανί;
Θεέ μου, Θεέ μου ἰνατί με ἐγκατέλειπες;

Τὴν ὥρα κείνη σιγανὰ μοῦ πε ἡ καρδιά μου:
Σκέψου ἂν σ' ἐγκατέλειπε ὁ Θεός
στὰ σκότη τοῦτα τῶν ἀνθρώπινων παθῶν,
στῶν παθημάτων τὴν ὁδύνη
κατάμονον
ἂν σ' ἄφινε ὁ Θεός.

Ἄν ἡ κραυγὴ τῶν πόνων σου (καὶ πόνων ὄλων τῶν ἀνθρώπων)
φόβου κραυγὴ
ξέφευγε ἄπελπα χάνονταν σέ χάη...
Κανείς, ἐδῶ, ἂν δέ σέ ἄκουγε κανείς.
Ἄν μέσ' τὸν ἄδη ἦτον μόνο ἐρημιά, μόνο σκοτάδι.
Σκέψου ἂν σ' ἐγκατέλειπε ὁ Θεός.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙ

Ἀγαπητὲς «Ἀκτίνες»

Με πολλὴν ἱκανοποίησιν ἐδιάβασα τὴν ἐπιστολὴν τοῦ κ. Σ. Νίκα εἰς τὸ τεύχος «Ἀκτίνων» τοῦ Φεβρουαρίου τ. ἔ.

Ἐπογοραμίζω τὶς παροιμίας τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἐπάρχει ὄντως πολὺ μεγάλη ἀνάγκη. Οἱ παροιμίες μας στεροῦνται ἱερῶν καὶ διδασκάλων. Ἕλληνες ἐπανερχόμενοι εἰς Κύπρον, ἀπὸ μέρη μακρονύα, μὲ βαθύτατον πόνον διεκτραγωδοῦν τὸ δράμα τοῦ παροικῶν ἐξ ἐπόψεως ἱερῶν.

Ἄλλὰ εἶναι μόνον οἱ παροιμίες; Πόσα ἀπὸ τὰ ἑλληνικά μας χωριά, πόσες ἀκόμη κεντρικὲς ἐνορίες, δὲν ἀδυνατοῦν νὰ ἀνταποκριθοῦν εἰς τὰς σημερινὰς ἀνάγκας τῶν ἐκκλησιαζομένων χριστιανῶν, δὲν στεροῦνται μορφωμένων κληρικῶν καὶ εἰδικευμένων ἱεροκηρῶν!

Ἐπὶ πλέον εἰς τὴν Ἑλλάδα γίνεται λόγος καὶ περὶ ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς. Γράμματα καὶ πρὸς εὐαγγέλιον ἀπὸ τὴν Οὐγκάντα καὶ τὴν Κορέαν, περιγράφουν τὴν δίψαν τοῦ λαοῦ καὶ ζητοῦν θεολόγους, ζητοῦν ἱεροποστολοὺς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Τὰ τέσσαρα Πατριαρχεῖα τῆς Ὁρθοδοξίας, ἡ Ἀγιοταρική Ἀδελφότης τῶν Ἱεροσολύμων, τὸ Σινᾶ, τὸ Ἅγιον Ὄρος μὲ τὰ χίλια τὸν χρόνον, τόποι ἱεροὶ καὶ αἰωνόβιοι χριστιανικῆς ἀκτινοβολίας, ἱκετεύουν σήμερον βοήθειαν ἀπὸ τοὺς χιλίους θεολόγους. Ἡ Ὁρθοδοξία ἀπὸ τὰς πέντε ἡπείρους βλέπει πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ζητεῖται καὶ πάλιν τὸ φῶς τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Τί κάμνουν οἱ χίλιοι ἀδιόριστοι; Ἐναλογίζονται τὴν τερραστίαν τῶν εὐθύνων ἢ μήπως λησμονοῦν τὸ βαθύτερον νόημα τῆς ἀποστολῆς τῶν; «Ἦδη αἱ χῶραι λευκαὶ εἰσι πρὸς θερσίμων».

Τὸ γεγονός πάντως μένει ἕνα. Ὁ λαός, ὁ ὀρθόδοξος λαὸς τῶν παροικῶν, ζητεῖ θεολόγους. Ζητεῖ θεολόγους μὲ συνέπειαν. Ἄν δὲν ὑπάρχη ἡ συνέπεια, εἶναι καλύτερον νὰ μὴ ἐξέλθουν τῆς Ἑλλάδος. Διότι ὁ λαὸς ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ὅ,τι εἶναι, θέλει ὅμως τοὺς θεολόγους του καὶ τοὺς ἱερεῖς του ἀνθρώπους μὲ συνέπειαν ἀνταξίαν πρὸς τὴν ἀποστολὴν τῶν. Δὲν ἀνέχεται νὰ βλέπῃ θεολόγους χαρτοπακτοῦντας ἢ νὰ ἀκούῃ ἄλλους νὰ λέγουν: «Διωρίστηκα διὰ νὰ διδάσκω, ὄχι διὰ νὰ ἐφαρμόζω».

Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη οἱ θεολόγοι μας νὰ κάμνουν τὸ ἄλμα πρὸς τὴν εὐσυνείδητον χριστιανικὴν ζωὴν. Νὰ ὀπλισθοῦν μὲ γνήσιο χριστιανικὸ ζῆλον καὶ ὡς νέοι «Κοσμάδες» νὰ πάρουν τὸ ἀποστολικὸν ραβδί καὶ νὰ ἔρχωσθιν εἰς ἀπέραντες χῶρας τοῦ θερσίμου, χωρὶς προϋποθέσεις, ἢ μᾶλλον μὲ μίαν προϋπόθεσιν,

τὴν μίμησιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων. Ἔτσι καὶ μόνον τὸ πρόβλημα τῶν ἀδιόριστων θεολόγων θὰ λυθῆ, ἡ κοινωμία θὰ χαρῆ τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ Οἰκουμενικότης τῆς Ὁρθοδοξίας θὰ γίνῃ καὶ πάλιν ἁγία πραγματικότητα.

Μετὰ τιμῆς

Α. ΦΩΤΕΙΝΟΣ

Κυρῆνεια—Κύπρου

★

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΜΑΣ

Ἀξιότιμε κ. Διευθυντά,

Εἰς τὸ τόσον πλούσιον διὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ δασκάλου περιοδικόν σας, λάβετε παρακαλῶ τὴν καλωσύνην, ἂν τὸ κρίνετε κατάλληλον, νὰ δημοσιεύσετε καὶ τὸ γράμμα ἐνὸς ἀκόμα διδασκάλου ἀκραιῶν χωριῶν τῆς Ἀντικῆς Ἑλλάδος.

Ἀλλοίμονον ἂν ἐμεῖς οἱ διδάσκαλοι τῆς ὑπαίθρου, τῶν μικρῶν πτωχῶν χωριῶν κυρίως περιορίζομεν τὰ διαφέροντά μας εἰς τὴν μετάδοσιν ξηρῶν γνώσεων πρὸς τοὺς μαθητὰς μας, ἀδιαφοροῦμεν δὲ διὰ τὴν ὅλην ψυχικὴν καὶ ὑλικὴν ζωὴν τῶν μαθητῶν μας, τὴν ἔξω τοῦ σχολείου μας, ἀλλὰ καὶ τῆς δημοσιότητος ἐνὸς περιβάλλοντος ἑλληνοχριστιανικοῦ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου θὰ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι θὰ ἀσκηθῆ ἡ γενεὰ τὴν ὁποίαν παιδαγωγοῦμεν ἐμεῖς ἐπικουδομητικῶς.

Κάποιος ἐκλεκτὸς ἐπιχειρηματίας ἐκτὸς τῶν δώρων τὰ ὁποῖα πρὸς τοὺς μαθητὰς μου ἔστειλεν, εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μὲ ἐγγράψῃ συνδρομητὴν τοῦ Περιοδικοῦ σας τοῦ ὁποίου ἄλλωστε ἤμουν συνδρομητῆς ἐπὶ πολλὰ ἔτη.

Καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν τοῦ Περιοδικοῦ σας οὐδεμίαν ὑπῆρξε ποτὲ ἀμφιβολία, ὅτι ἦτο μεγάλη, ἀλλὰ τὸ ὅτι ἀσχολεῖσθε καὶ μὲ τὶς ἰδιαίτερες ἐνεργείας τῶν δασκάλων, οἱ ὁποῖες ἀποβλέπουν εἰς τὴν τελειότεραν ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς μας, δὲν τὸ ἐγνώριζα.

Διάβασα μὲ πολλὴ μου συγκίνησιν τὶς ἐπιστολὰς τῶν συναδέλφων μου. Πρέπει λοιπὸν ὁ δάσκαλος νὰ γίνετα ἡ ψυχὴ τοῦ ἑλληνοκῶν χωριοῦ, νὰ τὸ ἀγαπήσῃ περισσότερο ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του γιὰ νὰ μπορῆ νὰ πιστεῖ ὅτι ἐκπληρῶναι ἀποστολὴν.

Μαζὶ μὲ τὶς ἀπογοητεύσεις, τὶς στενοχώριες, τὶς ἐλλείψεις, τὴν ἐρημίαν, νοιώθει καὶ μὴ ἱκανοποιῆσαι ψυχικὴ τόσο μεγάλη ὄση δὲν δίνει καμμία ἄλλη ἀπασχόλησις τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀπὸ τριετίας πού ὑπηρετῶ εἰς τὸ μικρὸ τοῦτο χωριὸν προσπαθῶ νὰ ἐνώσω τὶς πτωχεῖς μου δυνάμεις μὲ κάθε πτωχὴ πνευματικὴ δύναμις τοῦ χωριοῦ τούτου καὶ ἐνωμένοι ἔτσι νὰ ἀντιμετωπίσωμε τὴν δημιουργίαν ἐνὸς κόσμου εὐχαριστοῦ

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ΠΙΟ ΚΟΝΤΑ ΣΤΟΝ ΘΕΟ

Κύριον θέμα συνομιλίας καὶ συζητήσεως αὐτὲς τὶς ἡμέρες εἶναι ἡ πτῆσις τοῦ Τζὼν Γκλὲν στὸ Διάστημα, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀμερικανὸς ἀστροναύτης σὲ ὅλες τὶς λεπτομέρειες τῆς ζωῆς του, ἀτομικῆς καὶ οἰκογενειακῆς. Ἀπὸ τὶς λεπτομέρειες αὐτὲς θὰ μεταφέρουμε τρεῖς χαρακτηριστικὰ ἐκδηλώσεις, ποὺ δείχνουν καὶ οἱ τρεῖς τὴν πρὸ βαθειὰ θρησκευτικότητα.

Ὅταν γιὰ πρώτη φορὰ ἔγινε λόγος γιὰ συμμετοχὴ του στὸ πρόγραμμα τῶν ἐκτοξεύσεων στὸ Διάστημα, ὁ Γκλὲν ζήτησε τὴ γνώμη τοῦ φίλου του ἱερέως Φράνκ Ἔρβιν, γιὰ νὰ βεβαιωθῆ ὅτι μιὰ τέτοια ἐνέργεια στοὺς οὐρανοὺς δὲν ἦταν ἀυθάδεια καὶ προσβολὴ πρὸς τὸν Θεό. Καὶ ὅταν ὁ ἱερεὺς τὸν καθυσάχασε, ὁ Γκλὲν ἔσπευσε τὴν ἐπομένη μέρα νὰ δηλώσῃ συμμετοχὴ στὸ πρόγραμμα.

Ἀργότερα, ὅταν οἱ δημοσιογράφοι τὸν ρώτησαν γιὰ τὸ προσφέρετο νὰ χρησιμοποιηθῆ γιὰ τὴν ἐκτόξευση, ἀποκρίθη: «Εἶναι ὁ μόνος τρόπος, γιὰ νὰ βρεθῶ ὅσο τὸ δυνατόν πρὸ κοντὰ στὸν Θεό».

Καὶ λίγες ὥρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκτόξευση εἶπε: «Θεοῦ τὸν ἑαυτὸ μου πολὺ εὐτυχῆ, ποὺ ὁ Θεὸς μὲ προέκισε μὲ ιδιότητες, ποὺ βοήθησαν νὰ ἐκλεγῶ γιὰ κάτι μεγάλο σὰν κ' αὐτό».

Καὶ εἶναι βέβαια ὁ Θεός, ποὺ τὸν βόηθησε ἐπίσης νὰ πραγματοποιήσῃ αὐτὸ τὸ «μεγάλο» κατόρθωμα.

ΕΝΑ ΕΡΓΟ ΑΡΝΗΣΕΩΣ ΠΟΥ ΕΚΛΕΙΣΕ ΜΕ ΤΗ ΛΕΞΗ «ΧΡΙΣΤΟΣ»

Ἄλλὰ θὰ μεταφέρουμε καὶ μιὰν ἄλλη παρα-

πλήσια πληροφορία, ποὺ τὴν παίρνομε ἀπὸ χρονογράφημα Ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδος. Ὁ ἐκλεκτὸς χρονογράφος τῆς ἀσχολεῖται μὲ τὸν πρόσφατο θάνατο ἐνὸς διακεκριμένου πνευματικοῦ ἀνθρώπου, ποὺ, παρὰ τὴν ἐπιστημονικὴ του ἀξία, εἶχε ἐξορισθῆ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα γιὰ τὶς κομμουνιστικὰς του ἰδέες, καὶ πέθανε στὸ ἐξωτερικόν.

Ὁ ἐκεῖ Ἕλλην ἐπίσκοπος, ποὺ, μ' ὅλη τὴν ἰδεολογικὴ τους διαφορὰ, εἶχε μείνει φίλος του, πῆγε νὰ δῆ τὸν νεκρὸ μαζὶ μὲ μερικὸς Ἕλληνας φοιτητὲς. Καὶ ὁ χρονογράφος περιγράφει: «Πάνω στὸ γραφεῖο τοῦ νεκροῦ ἀνοιγμένα τὰ χαρτιά του. Καταγινώτῃ μετὰ τὴν ἰστορία τῆς ἐξεγέρσεως τῶν δούλων. Ποιὰ νὰ ἦταν ἡ τελευταία λέξη τοῦ συγγραφέα; Ἡ περιέργεια ποὺ ἐκφράζει ὁ Δεσπότης. Πλησιάζει ἕνας φοιτητῆς, σκύβει στὰ χαρτιά καὶ μένει ἀναυδος. Ἄναυδοι μένον καὶ οἱ ἄλλοι ὅταν ἀκοῦνε τὴν τελευταία λέξη: Χριστός! Ὁ Χριστὸς ἀνατῆθαι ἀπὸ τὸ κείμενο. Μὲ τὸ «Χριστός» ἔκλεισε ὁ ἀρνητῆς τὴν παραγράφου του». (Καὶ τὴ ζωὴ του, προσθέτομε ἐμεῖς).

Καὶ ὁ χρονογράφος, ποὺ δὲν διακρίνεται γιὰ ἰδιαίτερη θρησκευτικότητα, συμπεραίνει: «Σύμππτωσι βέβαια. Εἶναι ὅμως κάτι συμπτώσεις, ποὺ ἀναρωτιέται κανεὶς ἂν δὲν πρόκειται γιὰ φαινόμενα, ποὺ ἔχουν τὶς ρίζες τους σὲ βάθη ἀπόρρητα στοὺς λογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων».

ΥΠΕΡΒΟΛΙΚΕΣ ΙΣΩΣ, ΑΛΛΑ ΑΞΙΟΠΡΟΣΕΚΤΕΣ ΑΝΗΕΥΧΙΞΕ

Δὲν ἔχομε καμμὴν ἀρμοδιότητα νὰ σχολιάσουμε ἀπὸ οἰκονομικὴ ἀποψη τὴ σύνδεση τῆς

μέσα εἰς τὸν ὁποῖον θὰ μεγαλώνουν παιδιὰ μὲ ἑλληνικὰς καὶ χριστιανικὰς ἀρετὰς.

Ὅπως παρατηροῦν καὶ οἱ συνάδελφοί μου δὲν ὑπάρχει τελείωτον μέσον μᾶς ἀναδημοσιεύσεως ἀπὸ τὸ μέσον τοῦ καλοῦ βιβλίου, τοῦ χριστιανικοῦ, τοῦ ἔθνικοῦ, τοῦ κοινωνικοῦ, λαογραφικοῦ, ἱστορικοῦ, μορφωτικοῦ ἔν γένει.

Ἀπὸ τὸν α' χρόνον συνεχῶς μᾶς ἐνισχύει εἰς βιβλία τὸ Σὸν Ἰπποκράτη μας. Μᾶς ἐνίσχυσαν καὶ ἄλλοι βεβαίως καὶ ἔχομε ἐξαιρετικὰ ἀποτελέσματα ἐκ τῆς κινήσεως τῆς βιβλιοθήκης τὴν ὁποία δημιουργήσαμε. Δὲν εἶναι δανειστικὴ βιβλιοθήκη. Εἰς τὸ μικρὸ σχολεῖο μας τὶς ἀπογευματινὰς καὶ τὶς βραδυνὰς ὥρας ἐρχοῦνται καὶ διαβάζουν ἕνα βιβλίον μικρὸ καὶ μεγάλο κάτω ἀπὸ τὸ μικρὸ φῶς τῆς λάμπας τοῦ πετρελαίου πρῶτα καὶ τῶρα κάτω ἀπὸ μιὰ μεγαλύτερη λάμπα ποὺ μᾶς χάρισε ἡ ἐκλεκτὴ διεῦθυνσις τῆς Πετρογαλάς.

Εἶναι συγγραμμικὴ ἡ εἰκόνα κ. Διευθυντὰ, μεγάλων κοριτσιῶν τὰ ὁποῖα ὀλόκληρη τὴν ἡμέ-

ραν ἐργάζονται 2 ὥρας μακρὰν τοῦ χωριοῦ ἐπὶ ἡμερομισθίῳ καὶ τὸ βράδυ εὐχαρίστως μαζεύονται εἰς τὸ σχολεῖο νὰ διαβάσουν κάτι καινούργιο.

Μὰ καὶ οἱ νέοι καὶ οἱ γέροι καὶ οἱ μικροὶ μαθηταὶ κάτι ἐρχονται νὰ διαβάσουν στὴν βιβλιοθήκη μας.

Κάθε βράδυ νοιώθω τὸ ξεκούρασμα τῆς ἡμέρας ὅταν δίνο κάποιον νέο βιβλίον. Πιστεύω ἀπολύτως ὅτι θὰ αισθάνεται ἰκανοποίησι κάθε δυνάμενος νὰ ἐνισχύσῃ διὰ τοῦ οἰουδήποτε τρόπου τὴν βιβλιοθήκην Καβαλλουρίου.

Θεομῶς σὰς εὐχαριστῶ ποὺ εἶχατε τὴν καλοσύνην νὰ μελετήσετε καὶ τὸ δικό μου γράμμα.

Μετὰ τὸν σῆμασμοῦ καὶ ἐκτιμῆσεως

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΛΑΔΑΣ

Δημοδιδάσκαλος

Διευθυντῆς τοῦ Δημοτικοῦ καὶ Νυκτερινοῦ

Σχολεῖου Καβαλλουρίου

Β' Ἐκπαιδευτικῆ Περιφ. Κερκύρας

Ἑλλάδος μετὰ τὴν Ἐθνοπαϊκὴν Οἰκονομικὴ Κοινωνία. Ἀλλὰ δὲν μπορούμε νὰ παραβλέψουμε τὶς ἐνδεχόμενες ἐπιδράσεις καὶ συνέπειες τοῦ σοβαροῦ αὐτοῦ γεγονότος στὴν ἐξέλιξη καὶ διαμόρφωση τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς καὶ ὑποστάσεως. Γι' αὐτὸ καὲ δὲν μπορούμε—οὔτε καὲ ἐπιτρέπεται—ν' ἀγνοήσουμε τὶς ἀνησυχίες, πού, ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτή, ἐκφράζει ἕνας διακεκριμένος στοχαστής, πού, στὴν περίπτωσή αὐτή, ἔχει ἐπιπλέον καὲ τὴν ἀρμοδιότητα ἐνὸς ἐμπειροῦ καὲ ἐκλεκτοῦ παιδαγωγοῦ.

Μετὰ τὴν πολὺ λογικὴ καὲ θετικὴ πρόβλεψη ὅτι ἡ οἰκονομικὴ καὲ πολιτικὴ ἔνωση τῶν λαῶν τῆς Ἐθνοπαϊκῆς Κοινοτήτος θὰ φέρῃ κατ' ἀνάγκη «μὴν διάρρηση κ' ἕνα κράμα στὴν περιοχὴ τῶν ἠθῶν καὲ τοῦ πνεύματος», γιὰ νὰ ρίξῃ τὰ σύνορα ἀνάμεσα στὶς ψυχὰς καὲ στὰ πνεύματα καὲ νὰ γίνουν ὅλοι «Ἐθνοπαῖοι», ὁ κ. Ε. Παπανούτσος ρωτᾷ μετὰ ἀνησυχία: «Εἶναι ὅμως τόσο εὐόωνη καὲ αἰσιόδοξη γιὰ τὸν Ἑλληνισμό μὴ τέτοια προοπτικὴ; Ἡ Ρωμησοῦν θὰ ἐπιβίωση ἀραγε μέσα στὸ κράμα πού θὰ σχηματισθῇ, θὰ περιωθῇ ὡς πνευματικὴ καὲ ἠθικὴ, ὡς ἱστορικὴ παρουσία; Δὲν θὰ συνθλίβουν τὴν Ἑλληνικὴ οἰ. ἄλλες, οἱ ἰσχυρὲς μέσα στὸν σημερινὸ Ἐθνοπαϊκὸ χῶρο ἐθνότητες μετὰ τὰ ἀσύγκριτα πὺρ πλοῦσια καὲ πὺρ παραγωγικὰ ἀπὸ τὰ δικὰ μας πνευματικὰ κεφάλαια: τὴ γλώσσα, τὴν ἐπιστήμη, τὴν παιδεία, τὴν τέχνη τους; Δὲν πρέπει, μᾶς λέγουν νὰ ἀνησυχούμε, γιὰτὶ ὁ Ἐθνοπαῖος εἶναι κατὰ τὶς ἱστορικὰς του καταβολὰς ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ζυμωμένος μετὰ τὸ πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς». Βέβαια Ἑλληνικὲς εἶναι οἱ ρίζες τοῦ Ἐθνοπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὲ χριστιανικὴ ἡ θρησκεία του, ἀλλὰ σήμερα οἱ Γάλλοι καὲ οἱ Ἰταλοὶ, οἱ Γερμανοὶ καὲ οἱ Ὀλλανδοὶ, δὲν μιλοῦν ἑλληνικὰ καὲ εἶναι καθολικοὶ ἢ προτεστάντες. Ἐφόσον κατ' ἀναπόδραστην ἀναγκαϊότητα αὐτοὶ θὰ δώσουν τὸν τόνο, τὸν πνευματικὸ καὲ ἠθικὸ, στὴν αἰθριανὴ Ἐνωμένη Ἐυρώπη, γιὰτὶ καὲ ποσοτικὰ καὲ ποιοτικὰ ἔχουν τὴν ἀδιαφιλονίκητὴ ὑπεροχὴ, τὶς πλείστες «μετοχές» τῆς Ἐταιρίας, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ περισωθοῦν στὸ μέλλον τὰ δικὰ μας ἐθνικὰ κεφάλαια, συγκεκριμένα καὲ ἀπλά: ἡ νεοελληνικὴ γλώσσα καὲ ἡ Ὀρθοδοξία μας; (Γιὰ νὰ μὴ μνημονέψωμε καθόλου τὰ ἄλλα, πού, μολοντὶ πολὺ σημαντικὰ, συνήθως τὰ παραμερίζομε καὲ τὰ καταφρονοῦμε: τὸ τραγοῦδι καὲ τὸν χορὸ, τὸν θρῦλο καὲ τὸ παραμῦθι, ὅτι τέλος πάντων ἀποτελεῖ καὲ γεμίζει τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ μας).

Δὲν ἀποκλείεται—καὲ τὸ εὐχόμεσθε—νὰ εἶναι ὑπερβολικὲς οἱ ἀνησυχίες αὐτές. Ὁ Ἑλληνισμὸς καὲ ἡ Ὀρθοδοξία, ἡ ἐθνικὴ συνείδηση καὲ ἡ θρησκευτικὴ πίστις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐπέρασαν ἀνέπαφες καὲ νικηφόρες πολλοὺς καὲ μεγάλους τέτοιους κινδύνους. Ἀλλὰ ἡ περι-

πτωση αὐτὴ εἶναι ἐξαιρετικὴ, γι' αὐτὸ καὲ ἐξαιρετικὲς οἱ ἀνησυχίες. Καὲ πρέπει νὰ μελετηθοῦν μετὰ πολλὴ σοβαρότητα καὲ ν' ἀντιμετωπισθοῦν ἐγκαίρως.

ΤΟ «ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΘΕΑΤΡΟ»

Τὸ «Πειραϊκὸ Θέατρο» ἐπρόσφερε, χωρὶς ἀμφισβήτησι, πολὺτιμες πνευματικὲς καὲ ἠθικὲς ὑπηρεσίες ὄχι μόνο στὸν καλλιτεχνικὸ τομέα τῆς χώρας μας, ἀλλὰ καὲ στὸν διεθνή πολιτιστικὸ στίβο, ὅπου τίμησε ἐξαιρετικὰ τὸ ὄνομα καὲ τὴν τέχνη τῆς Ἑλλάδος. Καὲ ἐπρόσφερε τὶς ὑπηρεσίες αὐτὲς τὸ Πειραϊκὸ Θέατρο μετὰ ἀνώτερο καλλιτεχνικὸ πνεῦμα, μετὰ ὑψηλὴ συνείδηση πνευματικῆς ἀποστολῆς καὲ εὐθύνης, μετὰ ἀνεξάντλητὴ πίστις καὲ αὐτοθυσία. Γι' αὐτὸ ἡ πληροφρορία ὅτι τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος δὲν προσφέρει καμμιὰ βοήθεια στὴν ἀξιοθαύμαστη καὲ πολὺτιμη αὐτὴ προσπάθεια προκαλεῖ ὄχι μόνο μεγάλην ἀπορία καὲ θλίψη, ἀλλὰ—γιὰτὶ νὰ τὸ κρῖνομε;—καὲ πολλὴ δυσφορία.

ΜΙΑ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ

Ὅπως εἶναι γνωστὸν, οἱ καλλιτεχνικὲς ἐκθέσεις στεγάζονται σὲ ὀρισμένες αἴθουσες, πού οἱ ἐνδιαφερόμενοι καλλιτέχνες τὶς νοικιάζουν γιὰ ὀρισμένο χρονικὸ διάστημα, ἕνα μῆνα συνήθως. Τώρα ἀποκτήσαμε καί... περιοδεύουσας ἐκθέσεις, πού, ἀντὶ νὰ στεγάζεται στὶς εἰδικὲς αἴθουσες, καταφεύγει, γιὰ λίγες μέρες κάθε φορὰ, στὶς αἰθουσὲς διαφόρων ὀργανώσεων καὲ σωματείων, ὄχι μόνο στὸ κέντρο τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ, κατὰ κίριον μάλιστα λόγον, στὶς συνοικίες καὲ στὰ προάστια.

Τὴν πρωτότυπη αὐτὴν ἰδέα τὴν εἶχε καὲ τὴν ἐφαρμόζει μὴ ὁμάδα ἀπὸ ἔξη γνωστοὺς καλλιτέχνες—ζωγράφους καὲ γλύπτες—οἱ ὅποιοι μάλιστα δὲν περιορίζονται στὴν ἐκθεση μόνο τῶν ἔργων τους, ἀλλὰ τὴ συνδυάζουν καὲ μετὰ διάφορες ἐκδηλώσεις μορφωτικοῦ χαρακτήρος, ὅπως κατ'ἀλληλῆς ὁμιλίες, διαλογικὲς συζητήσεις, κινηματογραφικὲς ταινίες κ. ἄ. Ἐτοί ἡ ἐπαφὴ τοῦ Κοινοῦ μετὰ τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα δὲν μένει στεγνὴ καὲ τυπικὴ, ἀλλὰ παίρνει ζωτικότητα καὲ ἐνδιαφέρον, καὲ γίνεται οὐσιαστικώτερη καὲ γονιμώτερη.

Ἡ ὡς τώρα περιοδεία τῆς ἐκθέσεως αὐτῆς σὲ διάφορα σημεῖα τῶν Ἀθηνῶν ἐσημείωσε σημαντικὴν ἐπιτυχία. Καὲ τώρα πρόκειται ν' ἀρχίσῃ περιοδεῖες σὲ διάφορα ἐπαρχιακὰ κέντρα, ὅπου ἐλπίζεται—καὲ τὸ εὐχόμεθα—νὰ ἔχῃ τὴν ἴδια, ἴσως μάλιστα καὲ μεγαλύτερη ἐπιτυχία, ὄχι μόνο καλλιτεχνικὴ, ἀλλὰ καὲ μορφωτικὴ.

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΑΠΟ ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΓΕΝΙΑ

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΑΣ ΚΙ ΕΜΕΙΣ

ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

Πολλές φορές χαίρομαι πού διαβάζω τὸν Camus, γιατί δὲν εἶναι κρυπτόμενος συγγραφεύς. Λέει με ἐλιγκρίνεια τὶς ἀπόψεις του καὶ ἐπομένως ξέρεις μὲ ποιὸν ἔχεις νὰ κάνης. Ὅ,τι γράφει τὸ πιστεύει, γιατί εἶναι προϊόν ἀναζητήσεως καὶ ἐσωτερικῆς πάλης.

Ἐπάρχουν σελίδες στὰ βιβλία του, μὲ τὶς ὁποῖες συμφωνεῖς καὶ συνυπογράφεις. Μ' ἄλλες πάλι διαφωνεῖς. Πάντα ὅμως χαίρεσαι τὸν δίκαιο ἀγωνιστὴ, πού ὄχι μόνο ὅταν πεινοῦσε, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀπέκτησε χρήματα, στάθηκε φίλος καὶ προστάτης τῶν ἀδικουμένων καὶ τῶν φτωχῶν.

Εἶναι ὅμως στὴν βάση της λανθασμένη ἡ σκέψις του ὅτι ἡ ἐλπίδα ἀποτελεῖ δειλία (ἀποψη πού τὴν βρίζομε καὶ σ' ἄλλους συγγραφεῖς καὶ στὸν Spengler). Ἡ ἐλπίδα εἶναι ζωτικὸ κίνητρο γὰρ δράσι. Ποτέ κανεῖς δὲν δράς, γιατί εἶναι βέβαιος ὅτι θὰ ἀποτύχη. Κι ὁ ἴδιος ὁ Camus πίστευε στὴν ἐπίτευξι τῶν προϋποθέσεων γὰρ καλυτέρευσι τοῦ κόσμου.

Ἡ ἐλπίδα ὅμως ὡς ἀναμονὴ μεταθανάτιας εὐδαιμονίας μὲ ἀποκλειστικὴ δὴθεν συνεισφορά μὲ τὸν Θεὸ χωρὶς τὴν μέριμνα γὰρ τὸν συνάνθρωπο ἐκθηλύνει τὸ ἄτομο. Ἄλλ' αὐτὴ δὲν εἶναι ἐλπίδα, εἶναι ἐγωιστικὴ μορφή. Ἡ ἀληθινὴ ἐλπίδα ἔχει ὑπόβαθρο τὴν ἀγάπη, πού φθάνει στὰ ὄρια τοῦ ἥρωισμοῦ. Τὸ λάθος εἶναι ὅτι συνδυάζομε τὴν ἐλπίδα μόνο μὲ τὴν παθητικὴ κατρεία καὶ τὴν ἀνοχή καὶ ὄχι μὲ τὴν ἀρρενωπὴ ἀγωνιστικότητά, ὅπως τὴν ὑπέδειξε ὁ Παῦλος.

«Ἐπὶ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον, τρεῖς ἐρραβδίσθησαν, ἅπαξ ἐλιθάσθησαν, τρεῖς ἐνανάγησαν, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα» ὀδοιπορίας, πολλάκις, κινδύνους ποταμῶν, κινδύνους ληστῶν, κινδύνους ἐκ γέγωνος, κινδύνους ἐξ ἔθνῶν, κινδύνους ἐν πόλει, κινδύνους ἐν ἐρημίᾳ, κινδύνους ἐν θαλάσῃ, κινδύνους ἐν ψευδαδέλφοις, ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίᾳς πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ δίψῃ, ἐν νηστείας πολλάκις, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι» (Β' Κορ. ια' 24-27).

★

Εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικὴ ἡ γνώμη τοῦ Lecomte de Nouÿ πού τὴν διάβασα στὸ κύριον ἄρθρο τῶν «Ἀκτίνων» τοῦ Φεβρουαρίου. «Ὁ ἄνθρωπος ὡς πνευματικὸν ὄν δὲν ἔχει ἀρχίσει ἀκόμη τὴν ἱστορίαν του».

Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος παρ' ὅλη τὴν ἐξέλιξι τοῦ πολιτισμοῦ ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ βάρβαρος, πρωτόγονος, ἀτίθασος, ἕνα «σαρ-

κοβόρο» κατὰ τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ Spengler. Μπορεῖ νὰ ντύνεται μὲ κομψότητα καὶ χάρι, νὰ ἔχη τρόπους καὶ εὐγένεια σαλονοῦ, νὰ φαίνεται δημοκρατικὸς στὶς συναστροφές του, ἀλλὰ μέσα του φωλιάζει ἡ ἀχαλίνωτη δίψα τοῦ κέρδους, τὸ θηρίο τῆς ἐπαβολῆς, ἡ φλόγα τοῦ πάθους, ὁ πρωτόγονος μμητισμὸς.

Μὴ περιμένετε σὲ κρίσιμες ὥρες δοκιμασίας νὰ συναντήσετε ὑποχωρητικότητα, ἀρχοντιά, καλωσύνη, ἐπιείκεια, σύνεσι, δημοκρατικότητα. Αὐτὲς εἶναι ὄραιες ιδέες γὰρ ὀρηκτικὰ γυμνάσματα καὶ ἐπίδειξι εὐστορφίας στὰ σαλόνια, δὲν εἶναι κίνητρα γὰρ «κοινωνικὴ» ζωὴ.

Τὸ ἴδιο φαινόμενο διαπιστώνετε, ἂν ἔλθετε ἀπὸ τὶς σχέσεις τῶν ἀτόμων, στὶς σχέσεις κοινωνικῶν μορφωμάτων ἢ ἔθνῶν. Οἱ ἀρχές τῆς ἐντιμότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης εἶναι συνήματα γὰρ τὶς μάζες καὶ τὴν ἀποπλάνησί τους, δὲν ἀποτελοῦν ὅμως κριτήρια διαπραγματεύσεων γὰρ διεκδίκησι δικαιωμάτων. Ἔχεις δύναμι; Ἐπιβάλλεις τὶς ἀπόψεις σου. Εἶσαι ἀδύνατος; Ἐπιοχεῖς ἢ ἐλίσσεσαι. Ἡ ὑποκρισία εἶναι μεγάλη ἀρετὴ καὶ ἡ πολιτικὴ συνάνομο τῆς ἀπάτης.

Κι ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ χάος τῆς καταθλιπτικῆς συναντᾶς κάπου κάπου φάρονες, πού κρατοῦν ἀναμμένο τὸν ἀληθινὸ πολιτισμὸ. Δὲν εἶναι ἀνυπαίτητοι. Εἶναι τὸ ρόδινο χρώμα πού ἀναγγέλλει τὴν ἀνατολή, πού δὲν ξέρομε πότε θὰ ἔλθῃ. Ἴσως ὁ ἄνθρωπος νὰ χρειασθῇ αἰῶνες, γὰρ νὰ πετάξῃ τὶς μάσκες καὶ νὰ εἰσδύσῃ στὴν ἀληθινὴ ζωὴ τοῦ πνεύματος. Ἀπὸ τὴν πρώτη σπῆμα τοῦ Προμηθέως ὡς τὰ ἀστρικά ταξίδια μεσολάβησαν χιλιετίες. Καὶ τὸ ἀγρίμι γὰρ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος θὰ χρειασθῇ χρόνον πολὺ. Ἀλλὰ θὰ γίνῃ. Τὸ πνεῦμα οὐσιαστικὰ διαποτίζει τὴν ἱστορία καὶ θὰ δώσῃ τὴν τελικὴ λύσι, λύσι παιδείας καὶ ἀνθρωπισμοῦ.

★

Φίλος ἐκπαιδευτικὸς μοῦ ἔλεγε ὅτι ἕνας μαθητὴς του πῆγε νὰ τὸν ἀποχαρκτηθῇ, γιατί θὰ ἔφευγε ἀπὸ τὸ σχολεῖο.

«Δὲν ἤμουν καλὸς μαθητὴς σας, ἀλλὰ πιστεῦτε με ὅτι ὠφελήθηκα ἀπὸ τὸ μάθημά σας. Θὰ μοῦ μὲν πάντα ζωηρὰ ἡ ἀνάμνησις τῆς διδασκαλίας σας», αὐτὰ εἶπε καὶ ἔδωσε τὸ χέρι γὰρ χαρκτησμὸ, ἐνῷ βούρζωναν τὰ μάτια του.

Ὁ φίλος ἐκπαιδευτικὸς εἶχε πετύχει στὸ ἐργον του. Δὲν ἔφτιαξε ἕνα καλὸ μαθητὴ, ἀλλ' ἔφτιαξε προϋποθέσεις γὰρ ἕνα σωστὸ ἄνθρωπον.

ΣΧΟΛΙΑΣΤΗΣ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΙΜΗΣ ΣΕ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΑ

Χρησιμοποίηστέ επιτήρησε τη λέξη «Χαιρετισμός», για ν' αποσαφηνίσω πώς οι γραμμές που ακολουθούν δεν είναι κριτική. Τις γράφω με τόν αποκλειστικό σκοπό να εκφράσω τις ευχαριστίες μου, τα συγχαρητήριά μου και την εκτίμησή μου στους συγγραφείς, που μου έκαναν την τιμή να μου στείλουν τα βιβλία τους. Κι' εκφράζοντας τα αισθήματά μου αυτά, να πω μαζί και μια συνοπτική εντύπωση από το κάθε βιβλίο, έναν άπλο χαρακτηρισμό του περιεχομένου του, όχι με πρόθεση κριτικού, αλλά με τη διάθεση ενός καλόπιστου αναγνώστη.

Θά χαιρετίσω πρώτα πρώτα τα βιβλία της ποιήσεως. Και θ' άρχισω με ένα βιβλίο με λιτή και σεμνή εμφάνιση, αλλά με γνήσιο ποιητικό περιεχόμενο: «Τό δέντρο του ούρανού» της *Ρένας Καρθάου*. Μιά άπαλή κι' ευγενική πνοή, που δονείται από άρμονικώτατους μουσικούς τόνους κι' από θερμούς παλμούς ευσθησίας—ή άληθινή ποιητική πνοή—έμπνέει και διαποτίζει όλα τα ποιήματα της συλλογής. "Αν όμως όλα μου χάρισαν τη λεπτή καλλιτεχνική συγκίνηση, υπάσχον μερικά, που γέμισαν την ψυχή μου από θλιμμένη νοσταλγία κι' από άγαπημένες άναμνήσεις, κι' έφεραν στά μάτια μου δάκρυα. Είναι τή θανάσια ποιήματα για Κείνον που έφυγε, για τόν έξαιρετο ποιητή και τόν υπέροχο άνθρωπο, που, μαζί με τήν ποιήτρια κόρη, όλοι όσοι είχαν τήν τύχη να τόν γνωρίσουν από κοντά, τόν νιώθουν όλοένα παντού και τόν άνασταίνουν κάθε ώρα στην καρδιά τους.

Με συγκίνηση επίσης χαιρετίζω ένα άλλο ποιητικό βιβλίο, τήν «Άλίκη» του *Γιώργου Τσουκαλά*, γεμάτο κι' αυτό από θλίψη και παραγωγή, αλλά και από γνήσια, δυνατή κι' ύψηλή ποίηση που αναβρρίζει από τήν καρδιά σαν δάκρυ πόνου, και άνεβαίνει στον ούρανο σαν άχνος πάρας και παρατόνου, αλλά και σαν αύρα καρτερίας και θάρρους, σαν αντιλάλημα ύμνου, σαν θυμίαμα προσευχής. Έδω δεν κλαίει και δεν τραγουδά ή κόρη τόν πατέρα, αλλά ό πατέρας τήν κόρη, τήν σκοτωμένη από τούς έπιδρομείς και τήν κατοχή 'Άλίκη του. Κι' ό άναγνώστης, που κλαίει και τραγουδά κι' αυτός μαζί του, χαίρεται συγχρόνως και τήν αιτούσια ποίησή του.

Χαιρετίζω έπειτα τις δυό μεγαλόπνευστες ποιητικές συνθέσεις του *Ι. Π. Κουτσοχέρας*, τόν «Ιορδάνη τόν άείρου» και τόν «Γολγοθά»,

που, μαζί με τήν προηγούμενη, τόν «Δείπνο της Βηθανίας», ολοκληρώνουν τήν ύψηλή τριλογία, που, ενώ δίνει με άνώτερη θερησκευτική πνοή τή θεία πορεία του 'Ιησού, χαράζει συγχρόνως, πάνω στα ιερά άποτυπώματά της, τόν δρόμο του ανθρώπου, τόν δρόμο της «καρτερίας, της έλπίδας, του όνειρου, της προσδοκίας, του άναγεννημού του έπί γής ανθρώπου, που θά ξέρη πώς να ζή και πώς άξια να πεθάνη».

Σ' ένα άλλο βιβλίο του, τόν «Καπνόν άποθρώσκοντα», ό *Ι. Π. Κουτσοχέρας* ξαναγυρίζει στην τόσο ωραία, τρυφερή κι' ευγενική, και τόσο ταυριαστή με τή λεπτή ποιητική του ιδιοσυγγρασία, λυρική περιοχή, όπου, με μικρά δαντελλένια τραγούδια, γεμάτα από νοσταλγική στοργή, πλέκει τόν ύμνο της «πατρώας γής».

Θά χαιρετίσω τώρα με ιδιαίτερη χαρά και ζωηρές έλλειδες μια νέα ποιήτρια, τήν *Καίτη Χιωτέλη*, ή όποία, έπειτα από εϊώαντες στοαδικές εμφανίσεις, παρουσιάζει τώρα, με τή συλλογή της «Άνατολικοί Δρόμοι»—τήν πρώτη νομίζω—μιά σειρά από ωραία κι' ευγενικά τραγούδια, που έχουν όλα μιά καθαρή πηγή έμπνεύσεως και μιά άρμονική ενότητα χριστιανικού αισθηματός και άνθρωπιστικού στοχασμού, εκφρασμένα με λιτή, αλλά και άρμονική ποιητική προσωπικών ρυθμών.

Με προσωπικά εκφραστικά μέσα και με ύψηλή και καθαρή χριστιανική έμπνευση συνθέτει τή ποιήματα του και ό νέος ποιητής *Δημ. Σταθόπουλος*, ό όποιος με τή «Επιφανιά» του πραγματοποιεί άνώτερες ποιητικές πτήσεις και άπλώνεται σε πλατύτερους πνευματικούς όρίζοντες.

Νέωτερος ποιητής και ό *Γιώργος Τσούτης* παρουσιάζει στη συλλογή του «Περιμένοντας τή βροχή» ωραία και δυνατά ποιήματα, που, με μιά ίσορροπημένη μορφή παραδοσιακού λυρισμού και άνανεωμένης εκφραστικότητας, τραγουδούν τήν άγάπη και τήν ανθρωπιά.

Και τώρα προκειμένου για παλαιότερους ποιητές, που έχουν ήδη άποκτήσει τή θέση τους στην έλληνική λογοτεχνία και δεν χρειάζονται έπομένως να τούς παρουσιάσω, θά περιορίσω τόν τιμητικό χαιρετισμό μου σε μιάν άπλή μνεία του νέου τους έργου. Τέτοιοι ποιητές είναι ή στοχαστική και υποβλητική *Τίλλια Μπαλή* με τή «Εκμαγεία και Άνάγλυφα», ή λεπταίσθητη κι' ευγενική *'Αντιγόνη Γαλανή*—*Βουρλέκη* με τήν «Πορεία προς Ένδον», ό εύφάταστος και φιλοσοφημένος *Στέργιος Σκιαδάς* με τόν «Προθάλαμο», ό εγκάρδιος τραγουδιστής

καὶ γνωμικὸς Ἡλ. Π. Κατσιγιάννης μετὰ τὴν «Ἀναλαμπὴν τοῦ λυκόφωτος».

Ἄλλὰ πρὶν νὰ κλείσω τὸν τομέα τῆς ποιήσεως, θὰ χαριετίσω καὶ ἕνα ἄλλο γνήσιο ποιητὴ καὶ τὸ νέο ἔργο του—τὸν **Θάνο Κοτσόπουλο** καὶ τὴν τραγωδίαν του «Ἀτρείδες»—ἕνα ἔργο, ποῦ καὶ ἂν δὲν εἶναι καθαυτὸ ποίημα, εἶναι πάντως καθαυτὸ ποίηση, ὅπου ὁ ἔξαιρέτος καλλιτέχνης τοῦ θεάτρου δείχνει γιὰ μὴν ἀκόμα φορὰ ὅτι δὲν ἐρμηνεύει μόνον μετὰ τὴν ὑπέροχην ἠθοποιῶν του τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ τραγωδία, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀναπλάθει καὶ τὴν ἀναδημιουργεῖ μετὰ τὸν ὑψηλὸ ποιητικὸ τοῦ λόγου.

★

Ἀπὸ τὰ βιβλία τῆς πεζογραφίας θὰ χαριετίσω πρῶτα πρῶτα «Τὸ παραμῦθι τοῦ Θεόφιλου» τοῦ **Νέστορα Μάτσα**, τὸ ὁποῖον, καὶ ἂν ἔχη πράγματι τὸν ἀπλό τόνο καὶ τὸ ἀπείριστο ὕψος τοῦ παραμυθιοῦ, εἶναι στὸ βάθος του καὶ στὴν οὐσία ἕνα ποίημα, ἕνα ὄρατο, εὐγενικὸ καὶ συγγραμμικὸ ποίημα, ποῦ δολεῖται ἀπὸ ἀγάπη καὶ ἀνασκιρτᾷ μετὰ φαντασία καὶ ἔξαση. Γι' αὐτὸ δὲν αἰσθάνεται ὁ ἀναγνώστης τὴν ἔλλειψη ποῦ τὸ βιβλίον δὲν ἔχει εἰκόνας ἀπὸ τὴν ζωγραφικὴν τοῦ λαϊκοῦ καλλιτέχνη· βλέπει τὴν εἰκόνα μετὰ τὴν ψυχὴν του, τὴν νιώθει καὶ τὴν χαίρεται μετὰ τὴν καρδίαν του στὴν ποιητικὴν σελίδαν αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, ποῦ ἡ καθεμιά εἶναι καὶ μὴ ζωγραφικὴ τοῦ Θεόφιλου, καμωμένη μετὰ τὰ ἴδια δικὰ του ὀλοζώντανά χρώματα, ἱστορημένη μετὰ τὴν ἴδιαν δικὴν του φλογερὴν καὶ σεισμικὴν ἔμπνευσιν.

Μετὰ ἰδιαιτέραν συγκίνησιν χαριετίζω τὸ βιβλίον τῆς **Κατίνης Παπαῆ** «Σ' ἕνα γυμνάσιον θηλέων», ποῦ, καθὼς εἶναι τὸ τελευταῖον στὴν ὄρατᾴ δημοσιογραφικὴ ζωὴ τῆς, τὸ ἔνωσα καὶ σὰν ἕνα πνευματικὸ μνημόσυνο, ποῦ ἔφερε βαθιὰ καὶ τραφερὰ στὴ σκέψιν καὶ στὴν καρδίαν τὴν εὐγενικὴν καὶ καλοσυνάτην μορφὴν τῆς καὶ τὸ λεπταίσθητόν, ζωντανὸ καὶ καθαρὸ ἔργο τῆς, τὸ γεμᾶτο πάντα ἀπὸ ἀγάπην καὶ ἀνθρώπιαν.

Ὁ «Μυστικὸς δειπνός» τοῦ **Δάμη Βολανάκη** περιστρέφεται, μετὰ πολλὰ λογοτεχνικὰ καὶ ψυχολογικὰ χαρίσματα, μετὰ πλούσιον ἱστορικὴν γνώσιν καὶ μετὰ ἰκανὴν τέχνην, γύρω ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ Ἰησοῦ. Ἄλλὰ μόνον «περιστρέφεται» δυστυχῶς, διότι δὲν εἰσχωρεῖ ὡς τὸ βάθος τῆς, δὲν κατακτᾷ τὴν οὐσίαν τῆς, δὲν ὀλοκληρῶναι τὸ μεγαλεῖο τῆς. Τοῦ λείπει ἡ μαγεῖα τοῦ θαύματος, ἡ πνοὴ τοῦ θεοῦ, ἡ πίστις. Γι' αὐτὸ ἡ λογοτεχνικὴ ὁμορφία τοῦ βιβλίου του μένει στεγνὴ καὶ ἀκαρπία.

Τὰ διηγήματα τοῦ **Γιάκου Πιερίδη** «Οἱ ἄλλες φωνές» μᾶς φέρουν ξανά ὄχι ἄλλες, ἀλλὰ τὴν ἴδιαν, τὴν γνώσιν, ἀπαλή, εὐγενικὴν φωνὴν τοῦ συγγραφέα τους, ποῦ μᾶς δίνει καὶ πάλι μετὰ τὴν λεπτὴν τέχνην τοῦ λόγου του καὶ τὴν εἰσδυτικὴν ἰκανότητά τῆς ψυχολογίας του ζωντανές, παραστατικὰ καὶ θελκτικὰ εἰκόνας ζωῆς καὶ ἀνθρώπων.

Ὁ **Βασίλης Μοσκόδης**, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτοὺς καὶ ποῦ γόνιμος νέος πεζογράφος μᾶς, ποῦ ἔδωσε ἀξιόλογα καὶ σημαντικὰ μυθιστορήματα καὶ διηγήματα, παρουσίασε νέον μυθιστόρημα, τὸ «Γενεὰ ἔρχεται», ποῦ εἶναι μὴ ζωηρὴ καὶ πλατιά εἰκόνα φοιτητικῆς ζωῆς μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἀναταραγμένης, ἀλλὰ καὶ γόνιμης μεσοπολεμικῆς ἐποχῆς. Ὁ συγγραφέας, ποῦ φαίνεται ν' ἀναπλάθει προσωπικὰ βιώματά του, ἀφηγεῖται τὰ γεγονότα μετὰ πολλὴν παραστατικότητα καὶ περιγραφὴν τὰ πρόσωπα καὶ τοὺς χαρακτῆρας μετὰ πολλὴν ζωντανότητα, μ' ὅλο ποῦ νομίζεαι κανεὶς πὺς με κάπως θερμότερον παλμὸν στὴν ἀφήγησιν καὶ με κάπως μεγαλύτερον ἔξαση στὴν περιγραφὴν, τὸ ἔργο θὰ κέρδιζε περισσύτερον.

★

Ἀπὸ τὰ βιβλία μελέτης καὶ στοχασμοῦ θὰ χαριετίσω μετὰ τὴν τὰ δύο βιβλία τοῦ **Γιώργου Θεοδοκᾶ**: Τὸ «Ταξίδι στὴ Μέση Ἀνατολή καὶ στὸ Ἅγιον Ὄρος» καὶ τὴν «Πνευματικὴν Πορεία». Τὸ δεύτερον δίνει τὴν ἀναζητήσιν, τὴν ἀνησυχίαν καὶ τοὺς στοχασμοὺς τοῦ συγγραφέα κατὰ τὴν πορείαν του ἀνάμεσα στὰ γεγονότα καὶ τὴν ἐκδηλώσιν τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς τελευταίας δραματικῆς καὶ κοσμογονικῆς εἰκοσιπενταετίας. Τὰ θέματα, πολλὰ καὶ διάφορα, δὲν ἀκολουθοῦν χρονολογικὴν σειράν καὶ δὲν καταλήγουν σὲ συγκεκριμένα συμπεράσματα. Ὅμως εἶναι φανερό πὺς τὸ κέντρο σχεδὸν τοῦ βιβλίου βρίσκεται ὁ πυκνὸς καὶ γερός πυρήνας, ποῦ ἀποτελεῖ τὴν βασικὴν του οὐσίαν καὶ μεταδίδει σὲ ὅλο τὸ ἔργο τὸ βαθύ του νόημα· εἶναι τὸν περισπούδαστον καὶ σημαντικώτατον κεφάλαιον «Ἐπιστροφὴ στὴς πηγές», ποῦ ἀναθερμίζον ἀστείρευτες, ζωογόνες καὶ ἀναγεννητικὰς ἀπὸ τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἐιδικώτερα γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τὴν Ὁρθοδοξίαν.

Καὶ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν «ἐπιστροφὴν στὴς πηγές» τὴν πραγματοποιεῖ ὁ συγγραφέας, σὰν κορυφωμὰ καὶ ἐπιστέγασμα τῆς πνευματικῆς του πορείας, μετὰ τὸ ἄλλο τοῦ βιβλίου, ποῦ καὶ ἂν τιτλοφορῆται «Ταξίδι», εἶναι στὴν οὐσίαν τοῦ ἕνα εὐλαβικὸν προσκύνημα στὴς ἱερὰς πηγὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας—στὰ Ἱεροσόλυμα, στὸ Σινᾶ, στὸ Ἅγιον Ὄρος—ἕνα προσκύνημα μετὰ στοχασμὸν καὶ αἴσθημα μαζί, μετὰ κρίσιν καὶ ψυχὴν, ποῦ πείθει καὶ συγκινεῖ.

Ταξίδι εἶναι καὶ «Ἡ Κίνα ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη» τοῦ **Πέτρου Χάρη**, ποῦ τὸ προσδιορίζει πολὺν εὖστοχα ὁ τίτλος του. Διότι ἀληθινὰ εἶναι ἕνα ταξίδι ἔξω ἀπὸ τείχη, ἔξω ἀπὸ κάθε εἶδος τείχη, πραγματικὰ καὶ νοητὰ, τοπικὰ καὶ χρονικὰ, ἱστορικὰ καὶ ψυχολογικὰ, ποῦ τὰ ὑψόνουν γύρω ἀπὸ τὸν μελετητὴν ἀπροσπέλαστες ἰδιορρυθμίας καὶ βαθιὰς προκαταλήψεις. Μετὰ τὴν εἰσδυτικὴν κριτικὴν ματιὰν του καὶ μετὰ τὴν εὐαίσθητον κεραία τῆς ψυχῆς του

ὁ συγγραφέας κατορθώνει νὰ υπερπηδήσῃ ὅλα τὰ τεῖχη καὶ ν' ἀντικρύσῃ σὲ ὅλο της τὸ πλάτος καὶ τὸ βάθος τὴν ἀπέραντη χώρα καὶ τὸν ἀμέτρητο λαὸ της, τὴν πανάρχαια ἱστορία καὶ τὸν προαιώνιο πολιτισμὸ της, καὶ μαζὶ τὴ σύγχρονη ζωὴ τοῦ λαοῦ καὶ τὴ σημερινὴ του νοοτροπία καὶ ψυχροσύνθεσι, τὶς σκέψεις καὶ τοὺς πόνους του, τὶς ἀγωνίες καὶ τὶς χαρὲς του, τὶς προσπάθειες καὶ τὰ ἐπιτεύγματά του. Καὶ νὰ δώσῃ, νὰ συνθέσῃ καὶ νὰ παρουσιάσῃ ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, ζωντανά, ἀληθινὰ καὶ αὐτούσια μέσα σὲ διακόσιες μόνο σελίδες! Ἀληθινὸ πνευματικὸ κατόρθωμα, ποὺ πιστεύω πῶς, ἀπ' ὅσους ἔχουν ἀσχοληθῆ μετ' τὴν Κίνα, μόνον ὁ Πέτρος Χάρης τὸ πραγματοποιήσῃ σὲ τέτοια οὐσιαστικότητα καὶ πληρότητα.

Ταξίδι εἶναι ἐπίσης καὶ τὸ βιβλίον τοῦ **Χρηστοῦ Σολομωνίδου** «Ἡ ἐκκλησία τῆς Σμύρνης», ἕνα εἰγενικὸ νοσταλγικὸ ταξίδι στὰ περασμένα, στὴν ἀξέχαστη ὥραία πολιτεία, ποὺ με ἀγάπη καὶ με τέχνη καὶ με συγκινητικὴ ἐπιμονὴ τὴν ἀναπλάθει ὁλοένα σὲς διάφορες μορφὰς κ' ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς της ὁ συγγραφέας μετὰ τὰ ἀλλεπάλληλα βιβλία του.

Ἀλλὰ καὶ πάλι ταξίδι (μὰ σπάνια καὶ ὁραία σύμπτωση τόσα ταξιδιωτικὰ βιβλία μαζὶ) μᾶς παρουσιάζει ὁ **Παῦλος Κυριαξῆς** μετὰ τὴ «Γαλιζία πορεία» του. Ταξίδι στὴν ἴδια τὴν Ἑλλάδα μᾶς αὐτὴ τὴ φορὰ—ἀπὸ τὸ Ἴονιο ὡς τὰ Δωδεκάνησα, κ' ἀπὸ τὸν Ἄθωνα ὡς τὴν Κύπρο (Ἑλλάδα εἶναι κ' αὐτὴ, Ἑλλάδα θὰ εἶναι πάντα, κ' ἄς ἔχει πάρει τὸ ψευδώνυμο μῆκος χωριστῆς δημοκρατίας)—ταξίδι καμωμένο μετὰ τὰ φτερά τῆς ἀγάπης, τῆς γοητείας καὶ τοῦ ὄνειρου, γεμάτο ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ φῶς καὶ τὴν ἑλληνικὴ ὁμορφιά, ἀπὸ τὴ γαλανὴ λάμψη τοῦ ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ καὶ τὴ δροσερὴ αἰθρα τῆς ἑλληνικῆς φύσεως, ἱστορημένο ἀπὸ τὸν συγγραφέα μετὰ γνήσια καὶ ζωερὴ ποιητικὴ διάθεση, με βαθιὰ καὶ δυνατὰ φυσιοκρατικὴ αἰσθησι, με ζωντανὰ λογοτεχνικὸ ὕφος καὶ γλώσσα, με ἔξαιρετικὴ περιγραφικὴ ἱκανότητα.

Ἀλλὰ τώρα, κάτω ἀπὸ τὴν πίεσι τῆς ἀνάγκης, ποὺ δημιουργεῖ ὁ στενὸς χρόνος κ' ὁ περιορισμένος χρόνος, πρέπει νὰ χαιρετίσω βιαστικά, ἀλλὰ καὶ πάντως τιμητικά, λίγα ἀκόμα ἐλκετὰ βιβλία: Τὸν «Πασαλὸ» τοῦ **Βασίλη Ἐπιθυμιάδη**, μᾶν ἀξιόλογη καὶ σημαντικὴ ἐργασία, ποὺ μεταφράζει καὶ μελετᾷ με βαθιὰ στοχαστικὸτητα τοὺς περίφημους «Στοχασμοὺς» του τὰ «Ἀπαντα τοῦ Ἀνδρέα Κάλβου» μετὰ ὥραια κ' εἰστοχη εἰσαγωγή τοῦ **Σπύρου Μυλωνᾶ** τὴν ἀναλυτικὴ καὶ βαθυστόχαστη μελέτη τοῦ **Σπύρου Ἀβούρη** γιὰ τὸν «Κανὸν τοῦ Ἀκαθίστου Ἕμνου» τὴν ὥραία, λεπτὴ καὶ γεμάτη ἀπὸ ἀγάπη μελέτη τοῦ **Ἀντ. Κανακάρη** «Ἀριστομένης Προβελέγγιος (ὁ γλυκύτερος τραγουδιστῆς τοῦ νησιοῦ)» τὸ νέο ἱστορικὸ βιβλίον τοῦ **Κώστα Καλαντζῆ** «Ἰταλομάχοι», ποὺ περιέχει τέσσερις μονογραφίες, γραμμένες μετὰ τὸ ζωντανὸ ὕφος

καὶ τὴν ἱστορικὴ μελετηρότητα τοῦ συγγραφέα. Καὶ θὰ καταλήξω με ἰδιαίτερη τιμητικὴ μνεῖα τῆς πολύτιμης βιβλιογραφικῆς ἐργασίας τοῦ **Γ. Κ. Κασιμάλη**, ποὺ τὴ συνεχίζει ὁλοένα με ἀκούραστη καὶ ἀνεξάντλητη πίστη.

★

Καὶ τώρα ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ χαιρετίσω ἰδιαίτερος τοὺς συμπατριῶτες μου συγγραφεῖς καὶ τὰ βιβλία τους, ποὺ μᾶς ἔφεραν ἀπὸ τὴν ὥραία καὶ ἀγαπημένη Κύπρο τὴ δυνατὴ πνοὴ τῆς ψυχῆς της καὶ τὸν θεομὸ παλμὸ τῆς ζωῆς της.

Χαιρετίζω λοιπὸν πρῶτα πρῶτα τὰ δύο βιβλία, ποὺ εἶναι ἀφιερωμένα στοὺς κορυφαίους ἰδιοματικὸς ποιητῆς τῆς Κύπρου: Τὰ «Ποιήματα» τοῦ ἔθνικοῦ βάρδου **Βασίλη Μιχαηλίδη**, ποὺ τὰ ἔχει ἐκδώσει ἡ Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη Λεμεσοῦ μ' ἕναν καταποτιστικὸ καὶ στοχαστικὸ πρόλογον τοῦ Ν. Σιούτα, καὶ τὰ «Ἀπαντα» τοῦ λυρικοῦ καὶ γνωμοκοῦ ποιητῆ **Δ. Θ. Διπέρη**, ποὺ περιέχουν, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὰ ἀνέκδοτα ποιήματά του, ὅλες τὶς τυπωμένες ποιητικὲς συλλογές του, με τοὺς ἀντίστοιχους κριτικὸς προλόγους, τοὺς τόσο εἰστοχη καὶ φωτεινοὺς, τοῦ Γεωργίου Α. Μαρκίδη.

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο θὰ χαιρετίσω τὸ βιβλίον τοῦ **Κώστα Σ. Μαρκίδη** «Οἱ καμοὶ τοῦ χωράκη», ποὺ εἶναι γραμμένο καὶ αὐτὸ στὴν Κυπριακὴ διάλεκτο, ἀλλὰ μαζὶ μετὰ τὴ γλώσσα ἐκφράζει καὶ τὴν Κυπριακὴ ψυχὴ, ποὺ τὴν τοποθετεῖ μ' ἐπιτυχία μέσα στὸ πλαίσιο τῆς Κυπριακῆς φύσεως καὶ ζωῆς. Στέλλοντάς μου τὸ βιβλίον του, γράφει στὸ ἐσώφυλλο: «Λίγο πεικὸ, λίγο κέδρο, λίγη ξυσταρκὰν στὸν φίλον μου». Τοῦ ἀπαντῶ πῶς τὸ βιβλίον του μοῦ τὰ χάρισε πραγματικά, καὶ τὰ χάρηκα με συγκίνηση καὶ νοσταλγία. Καὶ στὸ τέλος τοῦ στοχαστικοῦ προλόγου του ἀναρωτιέται ἂν ἡ συλλογὴ αὐτὴ θὰ τοῦ δώσῃ κάποια θέσι ἀνάμεσα στοὺς διαλεκτικὸς μᾶς ποιητᾶς. Τὸν βεβαιώνω πῶς τοῦ ἔχει κίολας δώσει μᾶν πολὺ καλὴ θέσι.

Μετὰ τὸ ἄλλο του βιβλίον, τὸ «Ἐδῶ ΕΟΚΑ», ὁ Κώστας Μαρκίδης μᾶς ἔδωσε με εὐθυμὴ καὶ σατιρικὴ μορφῇ, ποὺ πολλὰς φορὰς ἀνάδινει καὶ κάποια πνοὴ ἢ ὀργῆς, ζωντανὲς εἰκόνες καὶ χαρακτηριστικὰ στιγμῶτα ἀπὸ τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα.

Γύρω ἀπὸ τὸν ἀγῶνα περιστρέφονται καὶ τρία ἄλλα βιβλία: ἕνα ἐπιστημονικὸ, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἐνδεικτικὸ καὶ παραστατικὸ, ποὺ, κάτω ἀπὸ τὴν ἱατρικὴ περιγραφή, δίδει ζωντανὰ τὸ πνεῦμα τοῦ ἠρώοιο, τὸ βιβλίον «Τραῦματα πολέμου» τοῦ χειρουργοῦ **Γεωργίου Ν. Μαραγκοῦ**, ποὺ τὸ τίμησε καὶ ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν μὰ ποιητικὴ συλλογῇ, τὰ «Τραγούδια τῶν κρατητηρίων», ποὺ εἶναι καλλόμενα ἀπὸ πατριωτικὴ ἔξαρση βιώματα τοῦ ποιητῆ, ποὺ, ἀντὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ ὄνομά του, παρουσιάζεται μετὰ τὸ διακριτικὸ τοῦ κρατουμένου

D. P. 811' ἓνα πατριωτικὸ δρᾶμα ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὸν ἀγῶνα καὶ διαποτισμένο μὲ τὴν καυτὴ καὶ ὀρμητικὴ πνοή του, «Ὁ ἥρωας δὲν πέθανε» τοῦ **Ἀναστάση Κουτσουλίδη**.

Ἀπὸ τὰ ἄλλα βιβλία χαιρετίζω τὸ νέο ἔργο τοῦ ἄξιου καὶ ἀκούραστου μελετητῆ τῆς Κυπριακῆς λαογραφίας **Νεάρχου Κληρίδη** «Κυπριακὰ παραμύθια, μέρος β'», διάφορες διηγήσεις μὴν εὐστοχῆ δραματοποίησης ὠρισμένων χαρακτηριστικῶν ἐκδηλώσεων τῆς ζωῆς τοῦ Σωκράτη, μὲ τις ὁποῖες ὁ **Α. Παυλίδης-Περνάρης**, στὸ θεατρικὸ τοῦ ἔργο «Σωκράτης», μπόρεσε νὰ ζωντανέψῃ ὄχι μόνον τὴ μορφὴ τοῦ μεγάλου σοφοῦ, ἀλλὰ καὶ οὐσιαστικὰ στοιχεία τῆς διδασκαλίᾳ του· τὸ ταξιδιωτικὸ βιβλίον τοῦ **Διομήδη Γεωργιάδη** «Γνωρίζεις μὲ τὸν κόσμο», ποῦ δίδει μὲ ἀφηγηματικὴ χάρι καὶ μὲ περιγραφικὴν ἰκανότητα τὶς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τὴν Ἰταλία, τὴν Ἑλβετία καὶ τὴ Γαλλία.

Τὸ μεγαλόσχημο καὶ εὐπαραστατο τεῦχος «Δεκαετηρὶς Ἱερατικῆς Σχολῆς «Ἀπόστολος Βαρνάβας» 1949-1959» δὲν εἶναι βέβαια καθαρὸ βιβλίον, ἀλλὰ ἔχει ἀσφαλῶς τὴ θέσει του σ' αὐτὸν τὸν χαιρετισμό. Διότι προέχει κατὰ πρῶτα πρῶτα γιὰ μὴ οὐσαφὴ καὶ πολὺτιμη πνευματικὴ προσπάθεια, ποῦ, ἂν καὶ ἀποβλέπει στὴν ἀναγέννηση τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας, ἐξυπηρετεῖ συγχρόνως καὶ τὴν ὅλη πνευματικὴ ζωὴ τῆς Κύπρου. Καὶ διότι, ἔπειτα, ἓνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴν πνευματικὴ δράση τῆς Σχολῆς εἶναι ἀφιερωμένο στὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ καὶ στὴν ἄμεση, ἐμπρακτικὴ καὶ ἡρωικὴ συμβολὴ τῆς σ' αὐτὸν μὲ τὴν σύλληψη καὶ τὸν ἐγκλεισμό στὰ φοβερὰ κρατητήρια τοῦ διευθυν-

τοῦ τῆς Πανοσιολ. Κ. Λευκοσιάτη καὶ τῶν κατὰ σειρὰν ἀνακληρωτῶν του ἱεροῦ. Διονυσίου Κυκλάτη καὶ Θεοχάρη Σχίζα.

Ἀπὸ τὰ καθαρῶς λογοτεχνικὰ βιβλία θὰ χαιρετίσω τὴ νέα ποιητικὴ προσφορὰ τοῦ **Ξάνθου Δουσιώτη** «Ἀποδημία», ὅπου ὁ λεπταίσθητος καὶ εὐφάνταστος ποιητῆς, ἀνανεύοντας τὰ ἐκφραστικὰ του μέσα καὶ προσεγγίζοντας τὴ λεγόμενη καινούρια ποίηση, κατορθώνει πάντως νὰ μὴν στῆν οὐσία καὶ στὸ βάθος ἓνας γνήσιος ποιητῆς· τὶς δύο νουβέλλες τοῦ **Κύπρου Χρυσάνθη** «Τὸ ἡμερολόγιον τοῦ γαλάζιου κοριτσιοῦ» καὶ «Ἐταί ἄρχισε ἡ Κυριακή», στὶς ὁποῖες, μαζὶ μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ λυρικὴ πνοὴ τοῦ συγγραφέα, ξεχωρίζει μιὰ ἀξιόλογη ψυχολογικὴ ἰκανότητα καὶ μιὰ σημαντικὴ φιλοσοφικὴ διάθεσι· τὶς δύο ποιητικὲς συλλογὲς τοῦ **Δημήτρη Χαμπουλίδη** «Ὡραιοπαθῆ» καὶ «Ζίγκ-Ζάγκ», ποῦ ἐκδηλώνουν καὶ αὐτὲς τὴν πρωτότυπὴ ἐμπνευση, τὸ ἰδιότυπο ἦθος καὶ τὴν πλατεῖα κλίμακα ὁράσεως τοῦ ποιητῆ.

Τέλος θὰ χαιρετίσω τὴν εὐόμοιαν παρουσίαν δύο νέων ποιητῶν, τοῦ **Ἄνθου Δυκαῦνη** μὲ τὴ συλλογὴ του «Κρανυγῆ» καὶ τοῦ **Κυριάκου Χαραλαμπίδη** μὲ τὴ συλλογὴ του «Πρώτη Πηγὴ». Εἶναι δύο διαφορετικὲς ποιητικὲς ἰδιοσυγκρασίες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ πρώτη δονεῖται κυρίως ἀπὸ αἰσθηματικὴ καὶ ἡ δευτέρω ἀπὸ σκέψη. Ἀλλὰ ἐνῶ ἡ ποίηση τοῦ πρώτου ἀναβρῶζει ἀπὸ τὴν καρδιά, καὶ τοῦ δευτέρου ἀπὸ τὸ μυαλό, ἔχουν καὶ οἱ δύο εὐγενικὲς καὶ ὑψηλὲς τάσεις καὶ χρησιμοποιοῦν προσωπικὰ ἐκφραστικὰ μέσα, ποῦ προοιωνίζουν σημαντικὴν ἐξέλιξη.

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΕΛΗΦΘΗΣΑΝ:

—Εἰγὰ. Σαββόπουλου, διδάκτορος Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν, βουλευτοῦ: «Ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς Πλήθων» (ἡ ἐποχὴ του καὶ ἡ ἐποχὴ μας). Πειραιεὺς 1961.

—Ἀρχιμ. Παύλου ντὲ Μπαλλέστερ Κομβάλιερ: «Ἱστορία τῆς Ἰσπανικῆς Ὁρθοδοξίας». Ἀθήναι 1961.

—Α. Δ. Γαληναίου: «Ἡ κατάκτησις τοῦ σιμπαῦτος καὶ ὁ Χριστιανισμός». Ἀθήναι 1961.

—Παν. Δ. Μαστροδημήτριου: «Γραμματικὴ τῶν φθῶν τοῦ Κάλβου». Ἀθήναι 1960.

—Θ. Δ. Μοσχονά: «Σκηνὲς τοῦ δρόμου καὶ τῆς ζέσσης» (στὴν Ἀλεξάνδρεια τῶν Ἱπτολεμαίων). Ἀλεξάνδρεια 1961.

—Παναγ. Γιαννακοπούλου: «Σεισμολογία καὶ διεθνὲς γεωφυσικὸν ἔτος». Ἀθή-

ναι 1961.

—Δ. Σαλαμάγκα: «Οἱ θεοβάδιτοι τόποι». Ἐκδοσις β' Γιάνναινα 1961.

—Charlotte Towle: «Κοινὲς ἀνθρώπινες ἀνάγκες». Μετάφρ. Λίνας Κάσδαγλη. Βασιλικὸν Ἐθνικὸν Ἰδρυμα. Ἀθήναι 1961.

—Διονυσίου Κοροζοπούλου: «Λυρικὲς ὄρες» (ποιήματα). Θεσσαλονίκη 1961.

—Γεωργ. Β. Γεωργίου: «Σπασμένα κλώνια» (ποιήματα) τόμος Α'. Ἀθήναι.

—Γιάννη Γρ. Μπαρμπάγιάννη: «Προσῆλια Κράκουρα» (ποιήματα λυρικά, τραγούδια, βουκολικά, εἰδύλλια). Ἀθήναι 1961.

—Ἐρμηνείας Α. Φωτιάδου: «Καθάρια νερά». Ἀθήναι 1961.

—Δημ. Λιάτσου: «Κώστας Κρυστάλλης, ὁ πονεμένος ποιητῆς». Νίκαια.

Μηνιαῖον Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων». Ἐκδοσις Χριστ. Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεία: ὁδὸς Καρύτση 14, Ἀθήναι (Τηλ. 35-023)—Θεσσαλονίκης: Ἀγ. Σοφίας 38. —Ἐπιθῦνος: Γ. Δ. Ἱατριδῆς, κατοικία Ἀριστοφάνους 10 Ἀθήναι (1). —Ἐτησίαν συνδρομὴ δρχ. 45, ἐξωτ. δολλ. 3, —Προϊστ. Τυπογραφεῖον Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομάχη 176. —Χειρόγραφα, δημοσιεύμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.